

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRÎ KİTAPLIĞI MANZUM
719 NUMARALI LUGAZ MECMUASININ (80^b-121^b)
ÇEVİRİYAZIMI VE İNCELENMESİ**

Nevres KİP

İstanbul 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRÎ KİTAPLIĞI MANZUM
719 NUMARALI LUGAZ MECMUASININ (80^b-121^b)
ÇEVİRİYAZIMI VE İNCELENMESİ**

Nevres KİP

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hakan TAŞ

İstanbul 2011

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Nevres Kip'in "Millet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı Manzum 719'daki Lügaz Mecmuası (80b-121b, İnceleme - Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy-çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

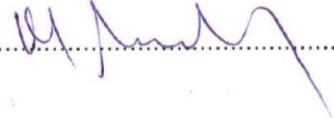
Tez Danışmanı : Doç.Dr. Hakan Taş
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Doç.Dr. Üzeyir Aslan
Üniversitesi Marmara

Üye : Yrd.Doç.Dr. Mehmet Taştemir
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..28.. / 07 / 2011 tarih ve ..2011/15-2..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ.....	II
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
TABLO LİSTESİ	VII
KISALTMALAR VE SEMBOLLER.....	VIII
ÇEVİRİYAZI ALFABESİ	IX
1. GİRİŞ	1
1. 1. TÜRK EDEBİYATINDA LUGAZ.....	1
1. 2. ALİ EMİRÎ KİTAPLIĞI MANZUM 719'DA KAYITLI LUGAZ MECMUASI	8
1. 2. 1. LUGAZLARIN İÇERİK ÖZELLİKLERİ	8
1. 2. 2. LUGAZLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	11
1. 2. 2. 1. Lugazları Yazan Şâirler.....	11
1. 2. 2. 2. Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri.....	14
1. 2. 2. 3. Lugazların Yazıldığı Vezinleri.....	15
1. 2. 2. 4. Lugazların Beyit Sayıları.....	18
1. 2. 2. 5. Lugazların Başlangıç İfadeleri	19
1. 2. 2. 6. Lugazların Bitiş İfadeleri.....	21
1. 2. 2. 7. Lugazlarda Geçen Deyim ve Atasözleri.....	31
METİN	38
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	174
ÖZGEÇMİŞ	176

ÖNSÖZ

Tezimizin konusunu belirlerken göz önünde bulundurduğumuz farklı sebepler olmuştur. Bu sebeplerin başında da ele alacağımız konunun Eski Türk Edebiyatı sahasında önemli bir boşluğu doldurması hususu gelmiştir. Lugaz türü gecikmeli de olsa Türk edebiyatında yerini almıştır. Bu gecikmeye rağmen lugaz türü gerek halk şâirleri arasında gerekse divan şâirlerimizin birçoğu tarafından benimsenmiş ve bu tür ile ilgili birbirinden güzel misaller verilmiştir. Birbirinden farklı ve değişik zamanlarda yaşamış olan şâirlerimizin lugaz türünde vermiş olduğu örnekler de azımsanmayacak kadar fazladır.

Tezimizin konusunun lugaz mecmuası olmasının başka bir sebebi de şudur: Bu mecmua ve bu mecmuada yer alan lugazlar sayesinde Eski Türk Edebiyatı sahasında ve geleneğinde son derece farklı, son derece ilginç bir âleme de kapı açmış olduk. Bu âlem öyle bir âlem ki ne gül kokusu ne bülbül şakıması söz konusudur. Bu âlemde ne mey sunan sâkî ne de meclisi şereflendiren gül-i ranâ vardır. Bu âlemde ne Leylâ uğruna çöllere düşen Mecnû n ne de Şirin uğruna dağlar delen Ferhat mevzu bahistir. Bu âlemde halkın ta kendisi vardır. Bu mecliste halkın hayatı nakış nakış, ilmik ilmik dizelere işlenmiştir. Yıllardır bazı kesimler tarafından, ister bilinçli isterse gayrişuû rî olsun divan edebiyatının halktan kopuk saray edebiyatı olduğu iddialarının ne kadar gerçekten ve akıldan uzak olduğunu bu dizeler sayesinde görmüş olduk. Lugazların muhtevasının ve duru bir dille yazılmış olmasının divan edebiyatına yapılan bu haksızlığı bir kez daha gözler önüne sermiş olduğu kanaatindeyiz. Lugazlarda, dönemin sosyal hayatı, gelenek ve görenekleri, halkın hayatında önemli yer tutan unsurlar, halkın diliyle deyim, atasözleri ve kalıplaşmış ifadelerle en güzel şekilde işlenmiştir.

Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719'da kayıtlı Lugaz Mecmuası'nda (80^b-121^b) mevcut bulunan 257 adet lugazı lâ-edrî ile beraber toplam 54 şâir nazmetmiştir. Lugaz şâirlerinin yaşamış olduğu döneme baktığımızda 15, 16, 17 ve 18. yüzyıllar dikkati çekmektedir. Bununla birlikte şâirlerimizin büyük bir kısmının özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşamış olduğunu görmekteyiz. Bu şâirler

içerisinde divan edebiyatında nam salmış Nedim, Nâbî ve Ahmedî gibi şâirlerin yanı sıra ismi pek fazla iştihar olmamış şâirler de mevcuttur. Lugazlardan anlaşılacağı üzere şâirlerimizin halk kültürüne, sosyal hayata ve halkın diline son derece hâkim oldukları görülmektedir.

Tezimizin büyük bir kısmını teşkil eden ‘METİN’ kısmında takip ettiğimiz bazı hususlar olmuştur. Lugazların tertibinde ve metnin sağlam bir şekilde aktarılmasında bazı yöntemlere başvurulmuştur. Metin tesisinde takip ettiğimiz yolu şu şekilde özetleyebiliriz:

Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719’da kayıtlı Lugaz Mecmuası (80^b-121^b) toplam 41 varaktan oluşmaktadır. Bu varaklarda toplam 257 adet lugaz bulunmaktadır. 80^b-121^b varakları arasında yer alan bu lugazlar, cevapların alfabetik sıralamalarına göre dizilmiştir. Biz de sıralamamızı 1, 2, 3, ...257 diye yapmış bulunmaktayız. Lugazlar, şâirin mahlasını da içerecek şekilde başlıklandırılmıştır. (Lugaz-ı Nâbî, Lugaz-ı Fennî gibi) Şâiri belli olmayan (Lâ-edrî) lugazlar ise sadece ‘Lugaz’ başlığı ile isimlendirilmiştir. Her lugazın başında lugazın yazıldığı aruz vezni ve taktii gösterilmiştir. Lugazların beyit numaraları 1. 3. 5. ... şeklinde tek sayılarla ifade edilmiştir. Lugazların mecmuadaki yerleri dipnot ile belirtilmiştir. Lugazlara gerek vezin gereği gerekse bizim metin tamiri neticesinde tespit ettiğimiz ek, kelime ve kelime gurupları [] işareti ile; metinden çıkarılması söz konusu olan ek ve kelimeler ise < > işareti ile gösterilmiştir. Metinde silik çıkan veya hiç çıkmamış olan kısımlar ise hem () işareti ile gösterilmiş, hem de dipnotta bu husus dile getirilmiştir. Vezin bozuklukları da aynı şekilde dipnot ile belirtilmiştir. Lugazların cevapları her lugazın sonunda ayrıca koyu harflerle yazılmıştır.

Tezimiz genel itibariyle dört ana bölümden oluşmaktadır. ‘GİRİŞ’ bölümünde lugaz türü hakkında bilgi verilip, lugaz türünün Türk edebiyatı içerisindeki tarihçesine değinilmiştir. ‘İNCELEME’ kısmında ise mecmuada yer alan 257 adet lugaz, cevap anahtarı, şâirleri, nazım şekilleri, başlangıç ve bitiş ifadeleri , vezinleri, beyit sayıları ve lugazlarda geçen deyim-atasözleri ile ele alınmıştır. Bu hususlar ayrıca tablolarla da daha ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. ‘METİN’ başlığı altında ise mecmuada yer alan lugazlar aslına sadık kalınarak çeviriyazı alfabesi ile kâğıda geçirilmiştir. ‘SONUÇ’ kısmında ise ele almış olduğumuz bütün bu başlıkların bir hülasası yapılmıştır.

Doç. Dr. Hakan Taş hocamızın tavsiyesi üzerine ele aldığımız bu lugaz mecmuası sayesinde meşakkatli ve meşakkatli olduğu kadar eğlenceli bir yolda seyran eyledik. Bu meşakkatli yolda her zaman yanımızda olan, desteğini bir an olsun bizden esirgemeyen Doç. Dr. Hakan Taş hocamıza teşekkürü bir borç bilmekteyiz. Çalışmamız esnasında yardımlarını ve hizmetlerini bizden esirgemeyen Millet Kütüphanesi ve İSAM çalışanlarına da ayrıca teşekkür etmekteyiz. Bu çalışmamız sayesinde lugaz türünde, Eski Türk Edebiyatı sahasına bir katkımız olmuşsa kendimizi son derece mesut ve bahtiyar addetmiş olacağız.

Nevres KİP
K a r t a l , 2011

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatına sonradan girmesine rağmen divan şâirleri tarafından rağbet gören ve bilmece türünün manzum şekilde tezahürü olarak ortaya çıkmış olan lugaz türü üzerine yapılan bu yüksek lisans tezinde, Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numarada kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b varaklarının çeviriyazımı yapılmış, bu çeviriyazı üzerinde incelemelerde bulunulmuş ve lugaz türü hakkında malumat verilip, lugaz türünün Türk edebiyatındaki yerine temas edilmiştir.

Arap edebiyatında ortaya çıkıp Arap ve Türk edebiyatlarında rağbet gören lugaz Fars edebiyatında genellikle yerini muammaya bırakmış ve muamma lugazdan daha çok gelişme göstermiştir. Türk edebiyatında XV. yüzyıldan itibaren girmeye başlayan lugaz ve muamma XVIII. yüzyılda en verimli devresini yaşamıştır. Manzum olanları aruzun çeşitli kalıplarıyla yazılmakla beraber daha çok remel bahrinin “Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün” kalıbının kullanıldığı görülmektedir. Beyit ve kıta dışında gazellere de rastlanmakla beraber mesnevî şeklinde kafiyelenmiş yirmi-yirmi beş beyitlik örnekler çoğunluktadır.

Bu çalışmada Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719'da kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b varakları arasında yer alan şâiri bilinmeyen (lâ-edrî) ile bereber 54 farklı şâire ait olan 257 adet lugazın çeviriyazımı, incelemesi yapılmıştır. Bununla birlikte lugaz türü hakkında bilgi verilip, lugaz türünün Türk edebiyatı içindeki yerine değinilmiştir. Bu çalışma ile birlikte divan edebiyatının göz ardı edilen mizahî, eğlendirici, eğlendirirken eğitici yönüne dikkat çekilmiştir. Divan edebiyatının halkla içiçe, halkın hayatını birebir yansıtan bir edebiyat olduğu tezimizde geçen lugazlar sayesinde bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

ABSTRACT

Despite the entrance of the Turkish literature on the sofa later by the classical poets and riddle the type of popular poetry which emerged as a manifestation of the type conducted on lugaz this master thesis, Millet Library Ali Emiri in verse number 719 has been registered Evaluations about lugaz 80^b-121^b pages of a "lugaz magazine, this on the observations made and given knowledge about the type of transcription lugaz, lugaz kind of Turkish literature have been in contact.

Originated in Arab literature Arab literature, Persian and Turkish literatures popular lugaz muammaya usually left the place and showed improvements over lugazdan enigma. XV in Turkish literature. and the mystery began to enter from the XVIII century lugaz. century lived in the most efficient circuit. Aruzun ones with a variety of verse patterns yazılmakla more often, "Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün" pattern are used.

This study, written in verse 719'da National Library of Emiri Ali among the registered Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b foils of the unknown poet (la-Curve), which started with 257 pieces evaluations about lugaz 54 different poet, comments were made. However, whether birlekte lugaz information about the type, instead of lugaz species mentioned in the Turkish literature. The study of literature with the council ignored the humor, fun, entertaining educational attention to the direction taken. Divan literature, public nested, our thesis is a literature that reflect the lives of the people once again demonstrated by the lugazlar.

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 1. Lugazların Cevap Anahtarı.....	8
Tablo 1. 2. Lugazların Şâirleri.....	12
Tablo 1. 3. Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri.....	14
Tablo 1. 4. Lugazların Yazıldığı Vezinler.....	16
Tablo 1. 5. Lugazların Beyit Sayıları.....	12
Tablo 1. 6. Lugazların Başlangıç İfadeleri.	14

KISALTMALAR

AE	Ali Emirî
AEM	Ali Emirî Manzum
a. g. e.	adı geçen eser
a. g. m.	adı geçen madde
b.	bin
c.	cilt
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedesi
Hz.	Hazreti
haz.	hazırlayan
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
İÜ.	İstanbul Üniversitesi
Lâ-edrî	şâiri bilinmeyen
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Mnz.	Manzum
nr.	numarası
ö.	ölümü
s.	sayfa
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
vb.	ve başkaları
vd.	ve diğerleri
Y.	Yazma
Yay.	Yayınları
“ ”	alıntı
()	Yazmada çıkmayan veya silik olan kısım
[]	Metine eklenen ek, kelime ve kelime grubu
< >	Metinden çıkarılması gereken kısım

Çeviriyazı Alfabeti

ا	a, e, ʾ	ش	ş
آ	ā, a	ص	ş
ب	b	ض	z, d
پ	p	ط	t
ت	t	ظ	z
ث	s	ع	ʿ
ج	c	غ	ğ
چ	ç	ف	f
ح	h	ق	q
خ	h	ك	k, g, ñ, v, y
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (o, ö, u, ü, ū, ū, ō)
ژ	j	ه	h (a, e)
س	s	ي	y (i, ī)

1.GİRİŞ

1.1.TÜRK EDEBİYATINDA LUGAZ

Lugatta “çöl faresinin saklandığı yerin bulunması için yuvasını labirent gibi eğri büğrü kazması; saptırmak, sözün maksadını gizlemek, şaşırtmalı söz söylemek”¹ anlamlarına gelen ‘lağz’ kökünden türeyen **lugaz/luğz/lağz** “çöl faresinin yuvası, gidilmesi zor olan eğri büğrü yol; derin sır, bilmece, zeka oyunu”² demektir. “Bedîf tabirlerden olan lugaz, manzum bilmece demektir.”³ “Gizlenen bir şeyin şiirde zikredilen bazı vasıflarından hareket edilerek çözülür.”⁴ Lugaz aynı zamanda “meyletmek, eğilmek, yönelmek; yaban faresinin delikleri; yolcuya zahmet veren çapraşık yol”⁵ manasına da gelmektedir. Bunun yanı sıra lugaz “bilmece, anlaşılması çözülmesi güç söz, konu olan şeyin ismi kapalı bir şekilde söyledikten sonra ne demek istendiği sorularak yapılan bir söz oyunudur.”⁶ Terim anlamı olarak ise “edebiyatta ve özellikle şiirde bir sözü, kavramı açık bir dille anlatma yerine onu îmâ eden ifadeler kullanarak şiire, söze bir bilmece, hatta bazan bir muamma şekline sokmaya ‘**ilgâz**’, böyle şiire, söze **lugaz/luğz** denir.”⁷ Ancak bunun edebî zevki okşayacak şekilde icra edilmesi şarttır. Belagatta adı muamma ile birlikte anılan “lugaz söz sanatlarından, fikre bağlı olarak yapılır.”⁸ “Lugaz bir bakıma, bir cismin çeşitli benzetmelerle tarifidir.”⁹ Kamû s-ı Türkî’de ise lugaz “Arp. Cem. Elgâz. Fehmi ve halli müşkil olacak surette uydurulmuş söz, bilmece, yanıltmaca.”¹⁰

1

Ahterî Mustafa bin Şemseddin, *Ahterî-i Kebir*, c. II, İstanbul 1310, s. 237.

2

Mustafa Uzun, “Lugaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul 2003, s. 221.

3

Tarihu Adabi'l-Arab, III, 403; *el-Belagatü'l-Arabiyye*, II, 173; *Edebiyat Lugatı*, s. 93

4

Sırru'l-Fesaha, s. 226; *Edebi Sanatlar (Bedi)*, s. 38-39

5

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat, haz. Abdullah Yeğin , vd. TÜRDAV, İstanbul, 1999

6

Karaalioğlu, Seyit Kemal, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri

7

İsmail Durmuş, “Lugaz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 27, İstanbul 2003, s. 221.

8

İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, MEB Yayınları, Ankara, 1992, s. 94

9

Ali Fuat Bilkan, *Türk Edebiyatında Mu'amma*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 53

10

Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 1241

Arap edebiyatında daha çok **luğz** (çoğulu elgâz) ve **ülgüze** terimleri kullanılır. Eski Arap belagat ve edebiyat âlimleri lugazla eş veya yakın anlamlı “muhâcât, uhcüvve/uhciyye,ehâcî, huceyyâ, ta‘ miye/mu‘ ammâ, mugâlata/uğlûta, lahn/melâhin, muâyât” gibi terimleri de kullanmışlardır. Lugaz “Batı Türkçesi’nde **bilmece**, **bulmaca**, Doğu ve Kuzey Türkleri ile Azerî sahalarında **tabzuğ**, **tapmaca**; Türkmenler’de **matal**; Kırgızlar, Kazaklar ve Karakalpaklar arasında **cumbak**; Kazan Türklerinin söyleyişi ile **tabışmak**, **cumak**, Başkurtlar’da **yumak** adları ile anılan folklor mahsulünün klâsik edebiyatta ferdîleşen iki görünümünden biridir.”¹¹ Lugazı muammadan ayıran en önemli husus ise, lugazlarda isim dışındaki nesnelere sorulur. Benzer hususiyetler taşıdığı muamma ile ayrıldığı en temel nokta, muammanın özel isimlere hasredilmiş olmasıdır. Muammada Allah’ın isimleri (**esmâ-i hüsnâ**), Hz. Peygamber’in isimleri (**esmâ-i Nebî**) ve diğer özel isimler cevap olarak istenir.¹²

Lugazların çoğu manzumdur. Beyit sayıları bir ile yirmi arasında değişir. Mesnevî ve gazel başta olmak üzere kıta, nazm, matla gibi nazım şekilleri ile yazılıp kafiyelenirler. Lugazlarda aruz ölçüsünün çeşitli kalıpları kullanılmakla beraber, daha çok remel bahrinin ‘fâ‘ ilâtün fâ‘ ilâtün fâ‘ ilün’ kalıbı tercih edilir. Dış görünüş olarak bazı değişmez özellikler gösteren lugazlar, ‘nedir ol kim, ol nedir kim, bir acayip nesne gördüm, ol ne isim, ne acep isim’ gibi kalıplaşmış ifadelerle başlar. Lugazların uzun olanlarında şâirler kendi mahlaslarına yer verirler. “Türkçe lugazlar bazı halk bilmecelelerindeki tekerlemeleri andıran ‘bunu ârif olan bilir, erbâb-ı kemal anlar, her ne kim dilerse olur , ona feyiz kapısı açılır, isteyen bunu bulur, endişeden kurtulur, hünerin varsa fende feth kıl bu lugazı sen de’ gibi cümlelerle sona erer.”¹³ Lugazı anlama veya lugazın cevabını bulmaya ‘lugazı halletmek, keşfetmek, fethetmek, bilmek, lugazın sırrını açmak, lugazı açmak, remzi anlamak...’ denir. Genellikle “**rubbe, rubbe vâvî**” veya soru edat ve cümleleriyle başlayan bu manzumelerde kitap, kalem gibi somut varlıkların nitelikleri zikredilerek kendilerinin bilinmesi istenir. Lugaz, bir düşünceyi mecazdan daha kapsamlı biçimde dile getiren

¹¹ *Türk Ansiklopedisi*, C. XXIII., Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1976

¹² Nihat Öztoprak, “*Himmetzâde Abdî’nin Dîvân-ı Lugazı*”, Essays in Memory of Hazel E. Heughan, Hazel E. Heughan Educational Trust Publication, Edinburg, 2007, s.146.

¹³ Mustafa Uzun, “*Lugaz*”, DİA, Ankara, 2003, XXVII, 223

bir anlatım tarzı olmasıyla beyan ilmi kapsamında bir disiplin sayıldığı gibi akıl ve zihni geliştirmesiyle de felsefe, mantık gibi aklî ilimlerden kabul edilir. Lugazlarda ipucu verilmekle birlikte bazılarının çözülmesi güçtür. Bunlara “işârî lugaz” denir.

Nitelikli bir lugaz yazabilmek için Türkçenin mantığına ve inceliklerine vakıf olmak, bunun yanında Arapça ve Farsça’yı da belli ölçüde bilmek gerekir. Kelimeler arasındaki bağlantı ve münasebet, söz oyunları, anlam, yapıyla ilgili sanatlar, lugazın temelini oluşturduğu için hem şâir hem de lugazın muhatabı bu noktalara dikkat etmelidir. “Bunlarla birlikte İslâm dini, halk inançları, geniş halk kültürü, ebcet hesabı konularında da bilgili olmak gerekir.”¹⁴

Lugaz, lafız ve mana lugazları olarak iki temel kategoriye ayrılır. Lafız lugazlarının birden çok manaya sahip kelimenin uzak veya karşıt anlamını kastetmek (tevriye, lahn, melâhin, mugâlata ma‘neviyye), kelimeyi anlamlı kelimelere bölüp verilen müteradifleriyle bilinmesini istemek, iki kelimeyi bitişik yazmak, bir kelimeyi parçalayıp yazmak, hemzeliyi yumuşatmak (teshîl), nokta değişikliği (tashîf), tersinden okumak (kalb) ve başka dile nakletmek gibi birçok çeşiti vardır.

Mana lugazlarında bir şeyin anılan vasıflarıyla kendisinin bilinmesi istenir. Mana lugazlarının uzun kasideler halindeki örnekleri de vardır. Bizzat lugaz olarak tasarlanmayan, ancak irab, tefsir, lafız ve mana güçlüğü nedeniyle rastlantı olarak lugaz konumunda bulunan, “ebyâtü’l-meânî” ve “ebyâtü’l-müştileti’l-i’râb” adı verilen beyitler de bu türe dahil edilir. Eğitim ve öğretim amaçlı, zeka geliştirici lugazlar da mana lugazı sayılır. Başta nahiv olmak üzere lugat, fıkıh, feraiz, hesap vb. konularda çok sayıda lugaz manzumesi tertip edilmiştir. Hariri’nin El-Makâmât’ının 32. bölünmünde bazı kelimelerin uzak anlamları kastedilerek düzenlenmiş 100 fıkıh lugazı cevaplarıyla birlikte yazılmıştır.¹⁵

“Lugazı, halk edebiyatının bilmecelerinden ayıran en önemli özellik, yazarının imzasını taşımasıdır.”¹⁶ Bu nedenle lugazlar anonim ürünler arasında karışmaktan kurtulmuş ve herhangi bir değişiklik veya bozulmadan kendilerini kurtarmış olurlar. Buna rağmen anonim halk şiirine mâl olmuş lugazlar ile bir şâir

¹⁴ Nihat Öztoprak, a. g. m., s. 146

¹⁵ İsmail Durmuş, a. g. m., s. 221.

¹⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s. 317.

tarafından lugazlaştırılmış anonim bilmeceler de vardır. Dili genellikle yalın olan lugazlar vezin ve söyleyiş yönünden bilmecelerden hemen ayrılırlar. Münşeat mecmualarında rastlanan lugazların az sayıda nesir örnekleri vardır. Lugazı anlamaya ve bulmaya lugazı halletmek denir.”¹⁷

Lugaz ve muammaların zor anlamları çözme alışkanlığı kazanmak, boş zamanları değerlendirmek ve eğlenmek gibi amaçlarla eski filozoflardan biri tarafından icat edildiği ileri sürülmektedir. Tevrat'ta lugaz, muamma ve remiz terimleriyle Hz. Süleyman, Sebe Melikesi Belkıs, Sur Kralı Hiram ve Şimson'a nispet edilen çeşitli lugaz örnekleri geçmektedir. Kur'an'da maksatlı olarak tertip edilmiş lugazlar yoktur. Ancak irab veya yorum ve anlam güçlüğü nedeniyle bir nevi lugaz hükmünde olan ya da tevriye ve kinayeye benzer edebî türler halinde bir tür lugaz sayılan unsurlar bulunabilir. Ayrıca insanlar tarafından Kur'an'da geçen bazı şeylerle ilgili olarak düzenlenmiş lugaz çalışmaları mevcuttur. Hz. Peygamber'in, çevresindeki sahabeye ağaçlar içinde yapraklarını dökmeyen ağacın hangisi olduğunu sorması ve kimsenin bilememesi üzerine onun hurma ağacı olduğunu söylemesi dikkat çekme, zeka ve kavrayış düzeyini sınama gibi yararları sebebiyle lugaz üslubunun Resul-i Ekrem tarafından kullanıldığı, İslâm ulemasının buna dayanarak çeşitli ilim dallarında lugaz üslubu ile öğretmeyi amaçlayan çeşitli eserler kaleme aldığı ifade edilir. Ayrıca Hz. Peygamber'in bu hadiste, gövdesinin odunlaşmaması sebebiyle ot cinsinden olduğu halde hurmaya mecaz (istiare) yoluyla ağaç demesi şaşırtma ve yanıltma işlevi gördüğünden bilinçli bir lugaz üslubunun kullanıldığını gösterir. İslâm'dan önceki dönemde Mütelemmis'in (ö. 569) çağdaşı Hind bint Huss'un ilk kelimesi verilen ifadeyi hikmet cümleleri halinde tamamlama şeklinde yaptığı yarışmalar, İmru'ül-Kays b. Hucr'un Abid b. Ebras ile yaptığı soru cevap şeklindeki manzum atışmalar, Abdülmesih b. Amr el-Gassanî'nin Halid b. Velid'in sorularına verdiği hikmetli cevaplar Arap edebiyatında lugaza benzer ilk örneklerdir. Lugaz, Abbasîler'in ilk zamanlarından itibaren entelektüel hayatın ve şehir yaşamının gelişmesine refahın artmasına paralel biçimde şiirlerde müstakil konu şeklinde işlenmeye başlamıştır. Bunun ilk örneği olarak “Hammad er-Raviye (ö. 155/772), bir dost meclisinde çekirge ve mızrak dipçik demiri hakkında lugaz

¹⁷

İskender Pala, a. g. e., s., 317

beyitleri söylemiştir.”¹⁸ Daha sonra lugaz manzumeleri nazmedenlerin çoğu şâirler arasından fakih, gramerci, tabib gibi başka meslek sahipleri arasından ve özellikle entelektüel kesimden çıkmıştır.¹⁹

TÜRK EDEBİYATINDA ise lugaz ile tanışılması ve lugaz türünün serüveni şu şekilde olmuştur:

Arap edebiyatında ortaya çıkıp Arap ve Türk edebiyatlarında rağbet gören lugaz Fars edebiyatında genellikle yerini muammaya bırakmış ve muamma lugazdan daha çok gelişme göstermiştir. “Farsça’da bu tür manzumeler için lugaz yanında ‘**çīstān**’ ve ‘**uğlūta**’ kelimeleri de kullanılır.”²⁰ Fars kültürünün etkisiyle Orta Asya Türkleri’nin bu tabiri kullandığı, Şiban Han’ın divanındaki “**çīstān-ı iğne, çīstān-ı ok**”²¹ gibi başlıklardan anlaşılmaktadır. Klâsik İslâm belagatında ilm-i beyana dahil hüneler arasında yer alan ve bu sebeple her üç edebiyatta benzer özellikler gösteren lugaz Taşköprüzâde’nin ‘**Mevzūātü’l-ulūm’unda**’, “Söz söyleyenin, maksadını gizleyerek bir eşyanın veya anlatılmak istenen şeyin alamet ve sıfatlarını zikredip ne olduğunu sormasıdır” şeklinde özetlenebilecek biçimde tarif edilmiştir. Burada maksadın doğru olarak tesbiti ve bilinmesi okuyucunun anlayışına, bilgisine ve kültürüne, metinde verilen ipuçlarına bırakılmıştır. Birbirine yakın özellikler gösteren muamma ile lugaz arasındaki en belirgin fark muammanın sadece esmâ-i hüsnâ, esmâ-i nebî ve diğer özel isimlere dayanması, lugazın ise bunun dışındaki her türlü varlığın özelliklerinin anlatılarak isimlerinin bilinmesi ve genellikle soru cümlesi ile başlamasıdır. Lugazlara “Nedir ol, nedir ol kim, ol ne isim, ne acep isim” gibi soru cümlecikleriyle başlanır. Farsça lugazlar “**çīst, çīst ān ki, çīstān**” gibi sorularla başlar. Arapça lugazlarda böyle bir şart görünmez, ancak bunlar da “**mā**” gibi bir soru edatıyla ve “**mā hüve, mā hüve’l-ism, habbirünī eyye şey’in**” gibi soru cümleleriyle tertip edilmektedir. Türk ve Fars edebiyatlarındaki örneklerde ilk mısraya yerleştirilen bu gibi ibarelerin ardından şiirlerin uzun olanlarında genellikle şâirin mahlası da bulunur. Türkçe lugazlar bazı halk bilmecelelerindeki tekerlemeleri andıran, “Bunu ârif olan bilir; erbâb-ı kemal anlar; her ne kim dilerse olur, ona feyiz

¹⁸ İbn Kuteybe, s. 521

¹⁹ İsmail Durmuş, a. g. m. , s. 221.

²⁰ Dihhüdâ, XII, 12405

²¹ Şiban Han Dīvānı, s. 320-321

kapısı açılır; isteyen bunu bulur, endişeden kurtulur; hünerin var ise fende/feth kıl bu lugazım sen de” gibi cümlelerle sona erer.²² Neylî'nin, cevabı da ‘lugaz’ olan bir mesnevîsi bu türü tanıtmaya bakımından dikkat çekici bir misaldir:

Ol nedür kim bir ħ iş ār-ı ma‘nevî
Ekşerî ebyât içinde meşnevî
Geşt édüp dest-i cinānı sū-be-sū
Feth ine erbāb-ı tîğ eyler ğulū
Ĥāş ılı bu sırr-ı mübhemden ğaraž
Olur ol gāhî ħ ayvān geh ‘arz
Oldı rehber kendüsine bu luğaz
Görinen köye ħ ulağuz istemez (**Luğaz**)

Lugazlar, metindeki bilgiler, ipuçları, işaret ve îmâlar değerlendirilerek sezgi veya istihraç suretiyle çözülebildiğinden çok defa muammaya göre daha uzun ve ayrıntılı manzumeler halinde düzenlenir. Bilinmesi istenen şeyin sıfat ve alametlerini ustalıkla bir biçimde ancak müphem bir tarzda söylemek gerekir. Mesela, “Ol nedir ki yok-durur cisminde cān/Karnı içi dopdolu yılan çıyan//Dili yoktur yetmiş iki dil bilir/Başını keseceğiz söyler ‘ayān” kıtası kamyş kalem için söylenmiş bir lugazdır.²³

Türk edebiyatında lugazlara “**lugaz-güne**” denilen ve kıta, rubâî, bir veya birkaç beyit şeklinde kaleme alınan manzumeleri de dahil etmek gerekir. Nâbî gibi şâirlerde örneklerine çokça rastlanan bu şiirlerin ilk bakışta lugazlarla bir ilgisi görünmemekle birlikte “**lugaz-güne mu‘ammā**” veya “**mu‘ammā be-tarîk-i lugaz**” denilen şiirlerde olduğu gibi anlatımlarında bazı müphemlikler görülmekte, okuyucuya sorular yöneltilmektedir.²⁴

Türk edebiyatına XV. yüzyıldan itibaren girmeye başlayan lugaz ve muamma XVIII. yüzyılda en verimli devresini yaşamıştır. Manzum olanları aruzun çeşitli kalıplarıyla yazılmakla beraber daha çok remel bahrinin “Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün” kalıbı kullanıldığı görülmektedir. Beyit ve kıta dışında gazellere de rastlanmakla beraber mesnevî şeklinde kafiyelenmiş yirmi-yirmi beş beyitlik örnekler çoğunluktadır. Aralarında Ahmed Paşa, Nâbî, Nedim, Şeyh Galib gibi

²² Mustafa Uzun, a. g. m. , s. 222.

²³ Mustafa Uzun, a. g. m. , s. 223.

²⁴ Mustafa Uzun, a. g. m. , s. 223.

meşhurların da bulunduğu lugaz kaleme alan şâirlere Lamiî, Ferdî, Sücudî, Vahyî, Zarifî, Zamirî, Fazlî, Saidî, Raşid, Lebib, Fennî, Eminî, Sabit, Ziver, Samî, Enderunlu Vasıf gibi pek çok şâiri de eklemek mümkündür. Mutasavvıf bir şâir olan Himmetzâde Abdi Efendi'nin manzum lugazlardan ibaret “**Dîvân-ı Lugaz**”²⁵ adlı bir eseri vardır. Fitnat Hanım'ın yazdığı lugazlar arasında “cemre” hakkında olanı çok beğenilmiş ve meşhur olmuştur. Keçecizâde İzzet Molla'nın da Koca Râgıb Paşa'nın “ ” harfi üzerine söylediği 147 lugazı şerheden on varaklık bir eseri vardır. (Bilinen tek nüshası İÜ. Ktp. TY. Nr. 3566). Manzum lugazlar divanların son kısmında “**elgâz**” veya “**lugaz âyîne**” başlıkları altında yer alırken mensur lugazlara daha çok cönklerde rastlanmaktadır. Kelam, fıkıh gibi dinî ilimlerle ilgili meseleleri anlatmak, hesap, nahiv, belagat gibi alanlarda zihni açmak ve özellikle talebeleri bu gibi metinler üzerinde düşündürmeye ve doğruyu bulmaya yöneltmek için kaleme alınmış mensur lugazlar da vardır. Divan edebiyatında lugaz yazmak, bunlara cevap beklemek, halk edebiyatında olduğu gibi cevabı bilen yahut bulanlara mükafat vaat etmek gibi bir gelenek de bulunmaktadır. Nitekim Sultan III. Murad'ın kandil lugazının, Enderun Hazine Koğuşu ağalarından Cihadî Bey ile Müdamî mahlaslı bir şâir tarafından yine manzum olarak cevaplandırıldığı bilinmektedir.²⁶

Lugazlar genellikle divanların son kısımlarında yer almışlardır. Eski şâirler söz oyunlarına önem vermişler ve hemen hepsi birkaç lugaz denemesi yapmıştır. “Lugaz der-hakk-ı ... (... Hakkında lugaz)” başlığı altında sorulan lugazların da böylece munzumunun lugaz olduğu anlaşılır. Lugazlarda bazen ebced hesabının yardımına başvurulabilir. Bu durumda harflerin sayısal karşılıklarıyla aritmetik işlemleri yapılarak sonuca ulaşılır. Lugazın konusu daha çok eşya ve somut nesnelere aittir. Ancak eğlendirici ve oyalayıcı lugazlar yanında dinî ve fikhî konulara ait didaktik lugazlar da meydana getirilmiştir. Lugazlar yalnız eş dost arasındaki eğlencelerle sınırlı kalmayıp saray muhitinde ve sultanlar çevresinde de itibar görmüştür.²⁷

²⁵ TSMK, Hazine, nr. 1050, vr. 206^{b-212b}

²⁶ Mustafa Uzun, a. g. m. , s. 223.

²⁷ İskender Pala, a. g. e. , s. 317.

1.2. MİLLET KÜTÜPHANESİ ALİ EMİRÎ KİTAPLIĞI MANZUM 719'DA KAYITLI LUGAZ MECMUASI

Bu bölümde Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numaralıda (80^b-121^b) kayıtlı lugaz mecmuasının içerik ve şekil özellikleri üzerinde durulacaktır. Eser hakkında teferruatlı bir şekilde bilgi verilecektir. Bu bilgiler içerisinde başta lugazların içerik özellikleri olmak üzere sırasıyla cevap anahtarı, lugazların şâirleri, nazım şekilleri, vezinleri, başlangıç ve bitiş ifadeleri dile getirilecektir. Bunun yanında lugazlarda geçen deyim ve atasözleri örnek beyitlerle birlikte ele alınacaktır.

1.2.1. LUGAZLARIN İÇERİK ÖZELLİKLERİ

Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719'da kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b varaklarında mevcut bulunan 257 adet lugaz üzerinde yapmış olduğumuz inceleme neticesinde lâ-edrî ile birlikte toplam 54 tane farklı şâirin şiirine rastladık. Bu şâirlerimizin lugazlarına baktığımızda günlük hayatta devamlı karşılaştığımız meyve-sebzeden inşaat malzemelerine, edebiyat terimlerinden soyut kavramlara, yiyecek-içecekten ev eşyalarına kadar birçok nesne ile karşılaşmaktayız. Bütün bu cevaplar sayesinde o dönemin sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Bunun yanı sıra cevaplarda yer alan nesnelere halk arasında nasıl algılandığını ve ne tür benzetmelerle tabir edildiğini görmekteyiz. Çok farklı benzetmelerle tarif edilen, hemen akla gelemeyecek şekilde cevabı beklenen lugazların cevap anahtarı aşağıda bulunan tablodaki gibidir. Mecmuadaki lugazların sıralanışı da bu cevapların alfabetik sıralamasına göre yapılmıştır. Lugaz mecmuasının “**Feth Olunamayan Lugazât**” kısmında bulunan 178 lugazın 23 tanesi hariç cevapları mevcut değildir. Feth olunamayan kısımda yer alan ve cevabı belli olan 23 lugazın cevabının daha sonra bulunduğu ve eklendiği kanaatindeyiz.

Tablo 1. 1. **Lugazların Cevap Anahtarı**

1	2	3	4	5	6	7	8
Kâf-ı seb' a	Gül-bâş	Gül	Gülün Altındaki Bergleri	Géce vü Gündüz	Kiraz	Kiraz	Kiraz

9 Kestane	10 Kestane	11 Kiçi Boynuzu	12 Gülâc	13 Körük	14 Körük	15 Körük	16 Körük
17 Körük	18 Kefe	19 Kefe	20 Kilid	21 Kilid	22 Keman	23 Keman	24 Kiremit
25 Kirec	26 Kirec	27 Kerpedân	28 Kiz b	29 Külâh	30 Gönye	31 Gönder	32 Gülle
33 Gergef	34 Gergef	35 Gergef	36 Gün	37 Kemer Kuşak	38 Kimya	39 Kömür	40 Keser
41	42 Lüle	43 Lüle Fişegi	44 Lîf	45 Laḥ ana	46 Laḥ ana	47 Laḥ ana	48 Laḥ ana
49 Luğaz	50 Mişṭâr	51 Müreккеb	52 Mektüb	53 Mektüb	54 Mektüb	55 Mektüb	56 Mühür
57 Mühür	58 Mühür	59 Mühür	60 Mühür	61 Mu'ammâ	62 Mâder	63 Mâh	64 Mâh
65 Meme	66 Minâre	67 Minâre	68 Minâre	69 Minâre	70 Minâre	71 Minâre	72 Mâhiyye
73 Mâhiyye	74 Müm	75 Müm	76 Müm	77 Müm	78 Müm	79 Müm	80 Müm
81 Müm	82 Müm	83 Müm	84 Müm	85 Müm	86 Müm	87 Müm	88 Müm
89 Müm Maḡâmı Şem'e- dân	90 Müm Maḡâmı	91 Müm Maḡâmı	92 Müm Maḡâmı	93 Müm Maḡâmı	94 Müm Maḡâmı	95 Mekîk	96 Mekîk
97 Mekîk	98 Mekîk	99 Maşa	100 Maşa	101 Maşa	102 Maṭ ara	103 Maṭ ara	104 Maḡ ara
105 Maḡ ara	106 Mızrâḡ	107 Mercân	108 Mercân	109 Misk	110 Maḡ abbet	111 Mişḡâl	112 Mişḡâl
113 Mink'âle	114 Merdâne	115 Maş ad	116 Mâle	117 ...	118 MıŞ ır Buğdayı	119 Mümyâ	120 Ma' düm

121 Meskük Aķ çe	122 Mahmuha	123 Mühür	124 Maşa	125 Medih	126 Müm	127 Mismär	128 Miřķ al
129 Noķ t a	130 Noķ t a	131 Noķ t a	132 Namāz	133 När	134 Ney	135 Ney	136 Ney
137 Ney	138 Ney	139 Närgile	140 Närgile	141 Na'1	142 Nihster	143 Neccär Terāzūsı	144 Nişan
145 Nağ l	146 Nağ l	147 Nağ l	148 Nät ır Kadınların Kurna Açacak Temürleri	149 Na'leyn	150 Na'ice	151 Nün Harfi	152 Närgile
153 Vezin	154 Vah ā	155 Vefā	156 Vefā	157 Vezne	158 Vezne	159 Veřāk	160 Läle
161 Lāden	162 Läle	163 Yağmur	164 Yelpāze	165 Yelpāze	166 Yelpāze	167 Yelpāze	168 Yay
169 Yay	170 Yay	171 Yay	172 Yay	173 Yedek	174 Yādes	175 Yumurta	176 Yumurta
177 Yumurta	178 Yüzük Oyunu	179 Yumutalı Çörek	180 ...	181 ...	182 ...	183 ...	184
185 Şağar Cām	186 Cenin	187 Kalem	188 Sāye	189 ...	190 Dilsiz	191 Kaņār	192 Mektebdeki Geldim Gitdim Tağ tası
193 ...	194 ...	195 ...	196 ...	197 ...	198 ...	199 ...	200 ...
201 ...	202 Şu Dökecek Ördek	203 ...	204 Kılıc	205 ...	206 ...	207 ...	208 ...
209 ...	210 ...	211 ...	212 ...	213 ...	214 ...	215 Kum Mak aş 1	216 ...
217 ...	218 ...	219 ...	220 ...	221 Baķ lava Börek	222 Balık	223 ...	224 ...

225 ...	226 ...	227 ...	228 ...	229 Ferrâş	230 Kalemin İçindeki Teller	231 ...	232 ...
233 ...	234 ...	235 Ru'yâ	236 Çil Pâre	237 Erkâm	238 ...	239 ...	240 ...
241 ...	242 Bi-ismi Recep	243 Müm Mağ arası	244 ...	245 ...	246 ...	247 Kandil	248 ...
249 ...	250 ...	251 ...	252 ...	253 ...	254 ...	255 ...	256 ...
257 ...							

1.2. 2. LUGAZLARIN ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. 2. 2. 1. Lugazları Yazan Şâirler

İncelemiş olduğumuz Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 (80^b-121^b) numaralıda kayıtlı Lugaz Mecmuası'nda toplam 257 lugaz bulunmaktadır. Bu lugazlar 53 farklı şâir ve şâiri belli olmayan (lâ-edrî) tarafından kaleme alınmıştır. Bu şâirler içerisinde Nedim, Nâbî gibi klâsik dönem Türk edebiyatının meşhur şâirlerinin yanı sıra genellikle ismi pek fazla iştihar etmemiş şâirler yer almaktadır. Mecmuada en fazla lugaz, şâiri belli olmayan (lâ-edrî) (114) lugazlara aittir. Lugaz sayısına göre diğer şâirler ise sırasıyla şu şekildedir: Reşîd (20), Fennî (13), Nâbî (10), Na' tî ve Vehbî (7), Besîm (5), Esad Efendi, Neylî ve Nâfi (4), İzzet, Abdî, Şehrî ve Nâkid (3), Râsih, Hulusî, Remzî, Hâce, Haşmet, Subhî, Lebîb, Nazîm, Ferdî, Said ve Atîf (2), Sâkıb, Münif, Mâdde, Gubarî, Hüsnî, Mahtumî, Birrî, Kemahî, Vesim, Şurî, Şerif, Balî, Esirî, İzzet Paşa, Zaifî, Nedim, Sıdkî, Vâsık, Semî, Sabit, Ahmedî, Sabrî, Nazmî, Şehdî, Rıfatî, Kâmî, Mollâ ve Hasbî (1). Aşağıdaki tabloda lugazların şâirleri ve hangi lugazların bu şâirlere ait olduğu lugaz numaraları belirtilerek verilmiştir.

Tablo 1. 2. **Lugazların Şairleri**

Reşid	12, 18, 28, 39, 50, 71, 72, 86, 93, 108, 129, 137, 141, 143, 147, 153, 160, 162, 163, 177
Fennî	11, 24, 29, 31, 32, 44, 46, 78, 105, 115, 118, 157, 173
Nabî	6, 36, 59, 180, 181, 182, 183, 184, 205, 238
Na‘tî	40, 125, 127, 152, 254, 255, 257
Vehbî	84, 88, 185, 186, 187, 188, 219
Besîm	5, 60, 94, 121, 138
Es‘ad Efendi	17, 55, 126, 128
Neylî	49, 63, 154, 189
Nâfi‘	61, 98, 228, 230
‘İzzet	56, 117, 190
‘Abdî	120, 159, 241
Nâķid	131, 151, 248
Şehri	14, 26, 42
Vahyi	21, 178, 240
Remzi	34, 54
H‘ace	38, 119
Haşmet	48, 133
Şubhî	83, 145
Lebib	107, 109
Naķim	111, 169
Ferdî	114, 134
Sa‘id	122, 233
‘Atıf	191, 192
Rasih	1, 100
Hulusî	9, 76
Şakıb	16
Münif	24

Mādde	27
Ġubārī	35
Hūsni	43
Maḥ tūmī	52
Birri	57
Kemāhī	64
Vesīm	73
Şūrī	74
Şerif	97
Bālī	99
Esiri	106
İzzet Paşa	123
Za'ifi	135
Nedim	161
Şıdķı	164
Vāşık	166
Sem'i	170
Şābit	172
Aḥmedi	204
Şabri	215
Naẓ mī	216
Şehdī	224
Rif'atī	235
Kāmī	237
Mollā	85
Ḥasbī	250
Lā-edri	2, 3, 4, 7, 8, 10, 13, 15, 19, 20, 22, 23, 30, 33, 37, 41, 45, 47, 51, 53, 58, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 75, 77, 79, 80, 81, 82, 87, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 101, 102, 103, 104, 110, 112, 113, 124, 132, 136, 139, 140, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 155, 156, 158, 165, 167, 168, 171, 174, 175, 176, 179, 193, 194, 195, 196, 197, 198,

199, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 217, 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 229, 231, 232, 234, 236, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 253, 256
--

1.2. 2. 2. Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri

Mecmuada yer alan 257 lugaz dört farklı nazım şekli kullanılarak nazmedilmiştir. Lugazlar en fazla mesnevî nazım şekliyle kafiyelenmiş şekilde yazılmıştır. Bunun yanı sıra gazel kıta ve matla nazım şekillerine göre kafiyelenmiş lugazlar da mevcuttur. Lugazlar nazım şekillerinin sayılarına göre şu şekilde sıralanmaktadır: Mesnevî (194), gazel (35), kıta (13) ve matla (8). Aşağıdaki tabloda lugazların yazıldığı nazım şekilleri lugaz numaraları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 1. 3. Lugazların Yazıldığı Nazım Şekilleri

Mesnevî Tarzında Yazılmış Lugazlar
1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 133, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 152, 153, 155, 156, 157, 158, 161, 162, 163, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 179, 180, 182, 186, 190, 191, 192, 194, 195, 196, 197, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 207, 209, 213, 214, 215, 216, 218, 220, 221, 223, 224, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 235, 240, 241, 242, 243, 246, 247, 249, 250, 251, 253, 254, 255, 256, 257

Gazel Tarzında Yazılmış Lugazlar
8, 13, 35, 54, 61, 68, 69, 75, 76, 77, 106, 131, 134, 136, 151, 159, 164, 178, 181, 183, 185, 188, 193, 200, 206, 208, 210, 211, 219, 222, 234, 237, 238, 245, 248
Kıta Tarzında Yazılmış Lugazlar
101, 132, 154, 175, 189, 198, 212, 225, 226, 236, 239, 244, 252
Matla Halinde Yazılmış Lugazlar
39, 86, 87, 108, 147, 160, 176, 177

1.2.2.3. Lugazların Yazıldığı Vezinler

Mecmuada yer alan toplam 257 lugaz 15 farklı aruz vezni kullanılarak kaleme alınmıştır. Bu aruz vezinlerinden en fazla tercih edileni ise remel bahrinin “Fā‘ ilātün Fā‘ ilātün Fā‘ ilün” vezni olmuştur. 157. ve 158. lugazların ise şâirin de lugazında belirttiği gibi (Bu luğaz vezne gelmez éy **Fennî**) ve (Vezne gelmez ı urfe-yi nā-mevzūndur) vezni bulunmamaktadır. Aşağıdaki tabloda lugazların yazılmış olduğu aruz kalıpları tasnif edilmiştir. Hangi lugazın hangi aruz vezni ile yazıldığı belirtilmiştir.

Tablo 1. 4. **Lugazların Yazıldığı Vezinler**

<i>Fā‘ilātün / Fā‘ilātün / Fā‘ilün</i>
<i>Remel: - . - - / - . - - / - . -</i>
1, 4, 6, 10, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 26, 28, 31, 35, 37, 38, 39, 42, 44, 48, 51, 53, 55, 57, 59, 63, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 87, 96, 100, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 113, 115, 116, 118, 122, 125, 129, 132, 135, 136, 137, 140, 143, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 160, 167, 168, 169, 174, 175, 177, 185, 187, 189, 196, 208, 212, 215, 216, 225, 226, 227, 228, 231, 232, 234, 235, 246, 247, 250, 251, 252, 254, 255

Mefā'īlūn Mefā'īlūn Fe'ūlūn

Hezec . - - - / . - - - / . - - -

3, 8, 9, 12, 29, 47, 64, 66, 75, 80, 90, 101, 103, 106, 139, 141, 142, 163, 176, 179, 194, 199,
202, 204, 205, 214, 229, 236, 238, 249, 257

Fā'ilātūn Mefā'īlūn Fe'ilūn

Ḥafīf - . - - - / . - - - / . . . -

2, 20, 23, 24, 25, 27, 32, 33, 43, 45, 46, 52, 56, 62, 65, 67, 78, 79, 81, 82, 89, 91, 92, 93, 95,
97, 98, 99, 112, 114, 117, 124, 133, 144, 148, 159, 161, 165, 171, 180, 186, 195, 197, 198,
201, 206, 207, 209, 213, 220, 221, 222, 223, 224, 230, 240, 242, 248

Fe'ilātūn Fe'ilātūn Fe'ilūn

Remel . . . - - / . . . - - / . . . -

11, 30, 41, 58, 61, 84, 85, 86, 88, 111, 119, 126, 127, 128, 156, 162, 172, 173, 182, 190, 191,
192, 203, 217, 233, 245, 256

Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilūn

Remel - . - - - / - . - - - / - . - - - / - . - -

5, 19, 54, 60, 83, 94, 121, 130, 131, 138, 164, 166, 178, 183, 193, 211, 219, 241, 253

Fe'ilātūn Fe'ilātūn Fe'ilātūn Fe'ilūn

Remel . . . - - / . . . - - / . . . - - / . . . -

36, 170, 237, 244

Mefā'īlūn Mefā'īlūn Mefā'īlūn Mefā'īlūn

Hezec . - - - - / . - - - - / . - - - - / . - - - -

34, 200, 239

Mefā'īlūn Mefā'īlūn Fe'ūlūn

Hezec . . . - - / . . . - - / . . . - -

68, 69

Mef'ülü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

Muzari - - ./ - . - ./ . - . - ./ - . -

134, 184, 210

Fe'ilātün Fe'ilātün Fa'lün

Remel . . - - / . . - - / . - -

40

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ülün

Remel . . - - / . . - - / . - -

84

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

Mütekaārib . - - / . - - / . - - / . - -

181

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Müctes' . . - - / . . - - / . . - - / . - -

188

Fe'ilātün Fe'ilātün Fā'ilün

Remel . . - - / . . - - / . - -

217

Fā'ilātün Fe'ilātün Fa'lün

Remel - . - - / . . - - / . - -

256

1.2.2.4 Lugazların Beyit Sayıları

İncelemiş olduğumuz 257 adet lugazın beyit sayıları konusunda şöyle bir neticeye ulaşılmış bulunmaktadır: Lugazlar en az 1 en fazla 23 beyitten oluşmaktadır. Bununla birlikte en fazla 5 beyitten oluşan lugazlar dikkat çekmektedir. En az beyit sayısı ise tek beyitlik lugazlarda söz konusudur. Bu verilerden yola çıkarak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, lugazların gazel ve kaside nazım şekilleri gibi belli bir beyit sayısı mevcut değildir. Aşağıdaki tabloda lugazlar beyit sayılarına göre tasnif edilmiştir.

Tablo 1. 5. **Lugazların Beyit Sayıları**

BEYİT SAYISI	LUGAZ NUMARASI
1	39, 86, 87, 108, 147, 160, 176, 177
2	8, 21, 36, 69, 77, 101, 132, 154, 175, 189, 198, 212, 225, 236, 239, 244, 252
3	3, 4, 10, 53, 56, 59, 64, 88, 92, 113, 131, 182, 187, 193, 197, 199, 217, 218, 220, 223, 227, 238
4	9, 13, 41, 47, 49, 75, 78, 79, 146, 149, 168, 178, 243, 253
5	2, 7, 17, 22, 27, 28, 30, 35, 62, 65, 68, 70, 71, 76, 80, 83, 90, 93, 94, 106, 109, 110, 112, 120, 124, 129, 141, 148, 150, 155, 158, 159, 164, 166, 169, 179, 183, 195, 196, 202, 207, 219, 222, 234, 241, 242, 246, 248, 251
6	14, 15, 16, 33, 34, 48, 60, 67, 82, 85, 91, 97, 100, 103, 122, 130, 135, 136, 145, 151, 170, 201, 205, 208, 210, 214, 216, 221, 224, 228, 231, 237, 245, 247, 249
7	12, 18, 42, 45, 50, 51, 56, 58, 72, 98, 102, 105, 111, 115, 116, 121, 133, 138, 143, 138, 143, 153, 174, 180, 211, 215, 229, 230, 233, 240, 250
8	19, 23, 43, 44, 54, 61, 66, 74, 81, 104, 125, 127, 128, 142, 157, 165, 167, 204, 254, 255

9	1, 26, 29, 31, 32, 37, 73, 84, 118, 140, 144, 163, 173, 235, 256
10	24, 25, 38, 40, 46, 63, 89, 107, 134, 156, 161, 162, 171, 186, 203, 209
11	5, 6, 11, 20, 55, 99, 139, 152, 185
12	96, 119, 172, 206, 257
13	114
14	223
15	52
16	117
17	191
20	126
23	192

1. 2. 2. 5. Lugazların Başlangıç İfadeleri

Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numaralıda kayıtlı Lugaz Mecmuası'nda (80^b-121^b) bulunan 257 adet lugazın başlangıç ifadelerine baktığımızda kalıplaşmış bazı tamlamalar dikkat çekmektedir. Bu tamlamalar hem vezin gereği sıkça kullanılmış, hem de lugazları diğer nazımlardan ayıran önemli bir unsur olmuştur. Bu kalıplaşmış ifadelerin birçoğu emir niteliği taşıyan bir üslup taşımaktadır. (Ol nedür..., Bil nedür...,) gibi. Bazan da şâir, hem cevabı bilmiyormuş gibi yaparak, hem de okurun dikkatini çekmek maksatlı bir üslup ile lugazlara başlangıç yapmıştır. Her iki üslupta da okurun dikkati, lugazın hemen başında çekilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloda lugazların başlangıç ifadeleri lugaz numaraları ile birlikte verilmiştir.

Tablo 1. 6. Lugazların Başlangıç İfadeleri

Ol nedür kim...	1, 5, 6, 7, 13, 14, 16, 21, 24, 28, 35, 48, 49, 51, 55, 60, 63, 70, 71, 74, 77, 78, 83, 92, 94, 95, 96, 104, 107, 108, 109, 125, 129, 130, 131, 135, 138, 145, 150, 151, 153, 154, 155, 159, 160, 163, 164, 167, 168, 169, 176, 185, 187, 189, 206, 209, 226, 228, 232, 234, 246, 248, 250
Nedür ol...	3, 11, 12, 19, 23, 25, 27, 33, 36, 38, 41, 52, 58, 61, 65, 66, 67, 79, 80, 81, 82, 84, 89, 90, 91, 97, 99, 106, 111, 112, 114, 119, 124, 127, 133, 139, 142, 156, 162, 165, 170, 171, 173, 180, 181, 182, 186, 191, 192, 194, 197, 198, 201, 202, 204, 213, 214, 218, 220, 223, 224, 229, 230, 233, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 249, 254, 255
Ol ne...	2, 31, 32, 39, 43, 50, 59, 72, 73, 98, 102, 117, 144, 146, 174, 193, 196, 208, 211, 215, 216, 217, 219, 241, 251, 252, 253
Ol nedür...	15, 18, 22, 30, 37, 56, 57, 110, 115, 118, 136, 137, 147, 157, 158, 161, 166, 177
Nedür āyā...	29, 34, 40, 93, 128, 148, 152, 257
Nedür ol şey³...	120, 122, 123, 126, 140, 203
Nedür ol kim...	9, 62, 75, 85, 179
Ne...	69, 199, 205
Bil nedür ol...	42, 221
Kimdür ol...	46, 172
Ol ne şey³dür kim...	17
Ol ne kim...	26
Bil nedür āyā...	44
Ol nedür k'ola...	45

O nedür...	87
Ol nedür güyâ...	100
Ne ķ uşdur ol...	101
Nedür bil ol...	103
Ol ne ķ uş kim...	105
Ol ne âletdür ‘aceb kim...	116
Bil nedür ‘âlemde ol kim...	121
Nedür o şey’...	188
Nesin bilmem ki...	200
Yâ Rabb nedür...	210

1.2. 2. 6. Lugazların Bitiş İfadeleri

İncelemiş olduğumuz Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numaralıda kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-122^b varaklarında mevcut olan 257 adet lugazın bitiş ifadelerine baktığımızda çok farklı tabirler görmekteyiz. Lugazı bilenler için veya bulmaya çalışanlar için birbirinden farklı ifadelerle karşılaşmaktayız. Bu ifadelerin birçoğunda okuru bulmaya teşvik edici unsurlar dikkat çekmektedir. Kimi lugazın sonunda lugazı bulana sözlü iltifat söz konusu iken bazılarında lugazın bulunması şarta bağlanmıştır. Bununla birlikte lugazın zor veya çok kolay olduğunu ifade eden sözler de mevcuttur. Lugazı bilene dua edilen bitiş ifadelerinin yanı sıra lugazı bilen kişi için maddî mükafatın vaat edildiği ifadeler de dikkat çekicidir. Şimdi sırasıyla lugazlarda geçen bu ifadeler ve bu ifadelerin neyi kastettiği dile getirilecektir. Bu ifadelerin ait olduğu lugaz ve beyit numarası beyitlerin yanında belirtilmiştir.

► Lugazı bilen için sözlü iltifatın olduğu ifadeler:

Nīm ş aķ alludur birinūñ ħ aţ t ı çin
Bu luğazı bilene ş ad âferin (4-3)

Bir ‘aceb sırdur bu sırr-ı bihterin
Nābiyā kim ħ all éderse âferin (6-11)

Dest-i insāna muḳ avvimdür anuñ her ḥ āli kim
Bī-tefekkür bu luġāzı āferīn her kim bulur (13-4)

Kim ki bu remzi éder ḥ al āşikār
Āferīn olsun aña **Şehrī** hezār (26-9)

Yüz yigirmidür ‘adedde **Fenniyā**
Kim bilürse āferīn olsun aña (44-8)

Kim bilürse yéndüġünü bunların
Zihn-i pākine **Vesīmā** āferīn (73-9)

Āferīn **Fenniyā** evvel o senāda
Böyle eyler édincedir başṭ -ı maḳ āl (78-4)

Kim bilüp bu remzi eyler āşikār
Āferīn ṭ ab‘ına anuñ ṣ ad hezār (140-9)

İşbu sırr-ı nihān-ı ṭ ab‘ı bile
‘**Abdiyā** āferīn ol ehl-i dile (120-5)

Āferīn ṭ ab‘ına anuñ ṣ ad hezār
Kim bilüp bu remzi eyler āşikār (140-9)

Ṣ ad naḥ vet ü nāz anı ḥ all eyleyene
Ḥ orşid-mişāl bir luġazdur bu sene (184-3)

Kim ki fetḥ eyler-ise bu luġazı
Mişli anuñ cihān içinde muḥ āl (206-12)

Bu luġaz esrārını fehm eyleyen ehl-i dile
Eyle taḥ sīn āferīn éy **Vehbī** aña ṣ ad hezār (219-5)

Kim bunu bilürse yüz biñ āferīn
Aña olsun raḥ met ābına ḳ arīn (246-5)

Éder ser-māyesiz aṣ ḥ ābın ignā
Bunu fehm édene aḥ sent cāna (249-6)

Āferīnler ḥ all éden pākīze-zihne āferīn
Bundaġı gencīneyi ser-cümle aña véreyin (253-4)

Na‘tī gül-öksüzi dér ol miskīn
Ḥ all éden ehl-i dile ṣ ad-taḥ sīn (255-8)

Bu remzi fetḥ édüp éy yār-ı mümtāz
Var ol ehl-i sühān içre ser-efrāz (257-12)

Yukarıdaki beyitlerin hareketle şunu söyleyebiliriz ki lugazlarda sözlü iltifatın en belirgin özelliği “**aferin**” kelimesinin kullanılmasıdır.

► **Lugazı bilmenin şarta bağlı olduğu ifadeler:**

Bu luğaz remzin **Besīmā** cehr éder leyl ü nehār
İstedügi k̄ ulna gūş étdürür Perverdigār (5-11)

Bulınmaz bu luğaz bir remze muḥ t̄ac
Nezāketle **Reşidā** bārī gel gül āc (12-7)

Bu luğaz güç görünürse özine
Oḳ uyup hem üfürsünler yüzine (15-6)

Bir luğazdur bu-da begim söyle
Kerem ét bulmağa heves eyle (24-10)

Bir düşürsün olursa ta‘ rīf
Ḥall olur **Fenniyā** bu emr-i ‘ acīb (46-10)

O merd-i kāmili āsān bulur er
Dése bir kerre vecd-i Allāhu ekber (66-8)

Géce geldi destine almış k̄ apudan bir cūvān
Bu mu‘ ammā **Şubḥiyā** rüşen-dile oldı ‘ ayān (83-5)

Bu luğaz yārāna k̄ ırk̄ bir gün mehille oldı k̄ arz
Éy **Besīm** ehl-i z̄ ekā k̄ albine keşfi remzi farz (94-5)

Üstüḥ v̄ān dërsem eger kim boz bil
Çün bu fenni bulmağa budur delīl (96-12)

Bilmek istersen anı bī-iḥ tiyār
Eline el var k̄ o cān başını yar (100-6)

Bir luğazdur bulmaḳ istersen ara
Ṭondurursın pāyuñi girme k̄ ara (104-8)

Bu luğazla **Fenniyā** bārī ara
Görmesin aḡyār izin baş ma k̄ ara (105-7)

Güş éden kimse bilür bu luğazı
Boş bulunursa **Naz̄ ĩmũñ** boğazı (111-7)

Nihān étme bilür merd-i süḥ an-dān
Semend-i ṭ ab' ıyla eylerse cevelān (141-5)

Baña luṭ f eyler iseñ müstevfā
Ḥall édem bu luğazı ben-de saña (156-10)

Bu luğazı bilmek isteyen nedür éy **Şıdk̄ ıyā**
Rũḥ a fark̄ ı zamm édince feth̄ éder anı açar (164-5)

Ḥalline ehl-i dil olur zāmin
Et-taḳ vāmm firāsetü'l-mü'mīn (171-10)

Olsa Ş ad pārede olur kem-ten
Dānişũñ var-ısa bunu bil sen (203-10)

Şabriyā kim bilmek ister bu ḳ uşı
Fıkr édüp evvel bula ol dervīşi (215-7)

Budur **Naz̄ mī** bī-peder ḥ āş ıl olan
Feth̄ éder işbu rumūzı ḥ all éden (216-6)

Ş ıçradı ol mürde boğdı diriyi
Āḳ ıl iseñ añla işbu ḥ urdeyi (227-3)

Bulamazsa bu araya araya
Gelüp yalvaralar Şāhīn Girāya (229-7)

Yukarıdaki beyitlerden hareketle şunu söyleyebiliriz ki, lugazların halledilmesi için birbirinden farklı şartlara ihtiyaç vardır. Bu şartlar ise sırasıyla şunlardır: Kimi lugazların feth edilebilmesi için remze ihtiyaç vardır. Bazen de lugazı çözmeye çalışan kişide olması gereken şartlar söz konusudur. Lugazı bulmaya çalışan kişi akıllı ve daniş sahibi olmalıdır. Bunun yanında hüner sahibi olması gereken durumlar da mevcuttur. Lugazı bulmak biraz da heves eylemeye bağlıdır. Lugazı bulmaya çalışan kişinin bazen de yapması gereken bazı işler vardır. Bu işlerin başında kara basmamak, Şahin Giraya yalvarmak, Allahu Ekber demek, lugazı guş

etmek gibi durumlar gelmektedir. Bir başka şart ise lugazı yazanın lutf etmesi ve tarif etmesidir.

► **Lugazı bilen için maddî mükafatın olduğu ifadeler:**

Oldı cāna bu luğaz çünki bu ānda itmām
Kefede sen-de yağ iç fetḥ olunursa bu kelām (19-8)

Naẓ ar édüp bu sırr-ı nev-neşīde
Bilürse MıŞ rı vér **Fennī** Reşīde (29-9)

Aña k uşlar k al'asın baḥ ş eyledüm Bağdādda
Bu luğaz ḥ allinde her kim **Remzi**yle huşyār olur (54-8)

Ḥaylī bālādan nümāyān ü bedīd
Kim bilürse göre emşālin **Reşīd** (72-7)

Kim bu sırrı ḥ all éderse **Şūriyā**
Ma'rifet mülkine şāh olsa sezā (74-8)

Kim bilüp eyler ise evvel iz 'ān
Kuçsun ince belli tāze cūvān (82-6)

Kim ki fetḥ eyler bu remzi bī-emek
Aña bir lüle duḥ ān ammā göbek (109-5)

Her kim olursa bu sırra āşinā
Baḥ ş édem Sivasī tekyesin aña (116-7)

Kim bu sırrı ḥ all éderse **Fenniyā**
Ş acli t urdu gördüm aña sezā (118-9)

Kim ki bu nüktemi bilürse dilā
Yemen iḳ līmini bağışla aña (123-14)

Na'tiyā her kim bunu fetḥ eyleye
Benden ol kimseye bildi-mi diye (125-8)

Ḥaşmetā bu luğazı ḥ all édeli
Gördüm 'ālemde o tāze güzeli (133-7)

Sezādur bu luğaz ḥ alline ḥ afā
Alınca cā'ize bir ḳ albun a'ṭ ā (139-11)

Na'tiyā kim bilürse işte luğaz
Anuñ olsun memālik-i Şirāz (152-11)

Anı her kim bilürse eyler işrāb
Reşid ümmid-i bāğı ola sīr-āb (163-9)

Bunı ḥ all éden ehl-i ṭ ab' a sezā
Bir çelengini eylesem ihdā (165-8)

Kim bilürse bu luğaz oldı ' ayān
Anuñ olsun bir iki üç mākiyān (174-7)

Ḥall éderseñ bunı 'Āṭ if benden
Saña bir buse-yi sīmīn-beden (192-23)

Āferīnler ḥ all éden pākīze-zihne āferīn
Bundağı gencīneyi ser-cümle aña véreyin (253-4)

Lugazların halledilmesi halinde maddî ve manevî mükafatlar söz konusudur. Bu mükafatların en önemlisi ise coğrafi mekânlardır. Lugazı bilene Mısır, kuşlar kalesi, Yemen iklimi, Memalik-i Şiraz gibi yerler vaat edilir. Bir başka maddî mükafat ise taze cüvanlardır. Kefede yağ ikram eden lugaz şâirleri de bulunmaktadır. Bunların yanında lüle duhan, çelenk, buse-yi simin-beden, gencine gibi hediyeler de söz konusudur.

► **Lugazın zor olduğunu belirten ifadeler:**

Kebābı yekdür anuñ yaḥ nisinden
Ḥulūṣ ī daḥ ı ' āciz ma' nīsinden (9-4)

Şāk ībā herkes bunı ḥ all édemez
Cümle-yi kārında hiç baḥ l eylemez (16-6)

Ḥüsniyā çok ṣ u götürür bu luğaz
Çatlasa kimse anı fehm édemez (43-8)

Bu luğaz oldu mu‘ ammā **Nāfi‘**
Néce fetḥ éde bunı ehl-i beyān (61-8)

Bu luğaz **Bāliyā** mu‘ ammādur
Ḥall éden Bu ‘Alī Sīnādur (99-11)

‘Aṭ ıfā bu fetḥ olursa fi’l-ḥ āl
İşte Ş avm Ş orma aña bir mişk āl (117-16)

Bunı ḥ all étmek için ehl-i hüner
Biribirine neler söylerler (126-20)

Bilemezsin bu remzi fikr eyle sen
Meger imdād érişe Mevlādan (161-10)

Bir luğaz oldu ‘acāyib durma bil
Bezme gel kim fetḥ édersen bī-cedel (167-8)

Bu luğazdan tā bulınca bir nişān
Çok çile çekdi **Naz İm**-i nā-tüvān (169-5)

Fenniyā bu luğaza çekdik emek
Z ürefā ḥ allı için eyleye dek (173-9)

Bu sırrı **Nābiyā** kim eylese ḥ al
Çeker ser-levḥ a-yı ‘irfāna cedvel (205-6)

Nāfi‘ā bunı ḥ al için efkār
N’ola sa‘ yinde étse nāle vü zār (230-7)

Bu luğaz kim oldu ma‘ nāsı laṭ īf
Müşkil ammā **Hasbiyā** gāyet z arīf (250-7)

Lugazın müşkil olduğuna işaret eden ifadeler hem birbirinden farklı hem de lugazın zorluk derecesini dile getiren ifadelerden oluşmaktadır. Bazı lugazların halledilmesi konusunda lugazın şâiri bile acizdir. Bazı lugazları ise herkes halledemez. Lugaza muhatap olanın çatlama bile fehm edemeyeceği lugazlar da vardır. Muammaya dönen lugazlar ise son derece zordur. Lugazı halletmeye çalışanın bazen Mevla’dan yardım alması gerektiği durumlar da söz konusudur.

Bunun yanı sıra çok çile çekilmesi gereken lugazlar ile nâle vü zârın edilmesi gereken lugazlar da mevcuttur.

► **Lugazı bilene dua edilen ifadeler:**

Her-dem eyler **Hulûsî** saña niyâz
Dénmeye sende k̄ ala bu iki rāz (7-5)

Şen ola h̄ ānesi bunı bilenüñ
Eşk-i çeşmin terah̄ h̄ ümen silenüñ (89-10)

Bu luğazdur bî-bedel-i meşel sū-be-rā bî-derün
Kim ki h̄ all eyler ise olsun **Besîm** ‘ömri füzün (130-6)

Mū-be-mū kim bu luğaz remzin éderse rüşenā
K̄ almaya bir dem bu ‘ālemde **Besimā** bî-nevā (138-7)

‘An-k̄ arīb eyleye H̄udā
Şeh-i devrāna bir k̄ açan i‘t̄ ā (186-10)

‘**Abdiyā** h̄ all eyleyüp her kim éderse āşikār
Mağ Ş ad-ı a‘lāsına érgüre anı Kirdgār (241-5)

Kim bunı bilürse yüz biñ āferīn
Aña olsun rah̄ met ābına k̄ arīn (246-5)

Lugazı bilenler için Mevla’ya çeşitli istekler içeren dualar edilmiştir. Şâir lugazı bilenin ömrünün uzun olmasını , rahmete ermesini, en yüksek maksatına ulaşmasını Mevla’dan istemiştir.

► **Lugazın kolay olduğunu belirten ifadeler:**

Pek açık dan açık dur bu luğaz
Anı h̄ ayvān bile bilür déyemez (45-7)

Bir luğaz yapdı **Sa‘idā** anı
Feth̄ éder cehl-i mürekkeb-de anı (122-6)

Bî-naẓ ĩr étđi ‘**Abdī** bu luğazı
Bilinür sizde étmeñüz ihmām (159-5)

Lugazın hallinin kolay olduğunu ifade eden tabirlerin en belirgin özelliği lugaza muhatap olanın aşağılanması durumudur. Bazı lugazları hayvanın bile bileceği dile getirilmiştir. Bazılarının ise en koyu cahilin bile bilebileceği söylenmiştir.

► **Lugazı bilenin mutlu addedildiği ifadeler:**

Bu luğaz remzi **Besīmā** nāme-i memhürdur
H̄all éden memnūn ĩzāh eyleyen mesrūrdur (60-6)

H̄oş-nümāyiş bir luğaz naẓ m eyledik h̄ aķ k̄ ā **Besīm**
Keşf-i remziyle meserret-yāb olur t̄ ab^ç-ı selīm (121-7)

Éy Sezāyī nā-şenīde luğazdur bu luğaz
Yüz k̄ aralığı olur-da cümlesi h̄ andān olur (178-4)

Na^çtī gül-öksüzi dér ol miskīn
H̄all éden ehl-i dile ş ad-taḥ sīn (255-8)

Lugazı bilenin hem memnun hem de mutlu olduğu, meserret-yab ve handan olduğu vurgulanmıştır.

► **Lugazın bulunması için ipucu içeren ifadeler:**

ç Ārife h̄ ācet ne iş^çār eylemek
Bu luğaz destinde beş eksik démek (18-7)

Kim éderse anı **Münīfā** h̄ al
Yed-i beyzāya mālik olsa meḥ al (25-11)

Rast eyler her maķ āmı çār-gāh
Kim bilürse anuñ olsun penç-gāh (30-5)

Bu luğaz h̄ all oluna désem eger
Fenniyā yaz-da Reşīde gönder (31-9)

Kim bilürse o murğ-ı berrānī
Müjdecı-başı éde rīzānī (52-15)

Kim éderse bu luğaz sırrın ‘ayān
Birriyā olsun Süleymān-ı zamān (57-3)

Bu luğaz her k açan **Şerif** ok ınur
Ucı ş andalcı-başına dok ınur (97-6)

Édemez kimseler bu fenni ‘ayān
Bu sözüme nişān k osun yārān (144-9)

Lugazlarda ipucu olarak genellikle kelimelere ve kelime oyunlarına başvurulmuştur. Cevabı aynen bildiren ipuçlarının yanı sıra (nişan, gönder gibi), telmih ve kelime oyunları ile de (yed-i beyza, müjdecibaşı gibi) ipuçları verilmiştir.

► **Lugazı bilen hünere sahibi ve meşhur olduğunu belirten ifadeler:**

Şehdiyā bu müşkili kim h all éder
Rūzgār içre odur ehl-i hünere (14-6)

Oldı h ün-rizlik aña mu‘ tād
Düşün **Māddedür** gören üstād (27-5)

Éy **Gubārī** bu mu‘ ammāyı bilen
‘Ağ lı kāmīl-durur hiç noğ ş ānı yok (35-5)

Nākidā her kim bu ‘ağ di h all éder
Nām-verdür dāniş-i ‘irfānda (151-6)

Vāşıkā her kim éderse bu luğaz sırrın ‘ayān
Yok sözüm oldı cihān içre re’īs-i nūktedān (166-5)

Kim ki fetḥ eyler-ise bu luğazı
Mişli anuñ cihān içinde muḥ āl (206-12)

Baḥ r ü berden mekānı bir terdür
Bunı fehm eyleyen hünere-verdür (207-5)

Lugazı bilenlerin hüner sahibi ve meşhur kişiler olduğunu dile getiren başlıca tabirler şunlardır: Ehl-i hüner, üstad, akli kamil, nam-ver, reis-i nüktedan ve cihanda misli muhal.

► **Şâirin kendini methettiğini belirten ifade:**

Vallâhi luğaz söylemede saña bedel yok
Dérlerse **Hulûş** î yaraşur bülbül-i gūyā (76-5)

► **Lugazı bulmak için mühlet verilen ifade:**

Hall éden bu luğazı oldı ehil
Var düşün işte saña bir géce mehl (84-9)

► **Lugazı bilenin âşık olduğunu belirten ifade:**

Nāmı bu **ç** urfe heykel i' cāz-ı mekrinūñ
Her kim bunu bilür 'āşık -durur özi (210-6)

► **Lugazın hallinin başkasından istendiği ifade:**

Eyledüm h̄ allin **Fenārī**den dilek
Dédi kim şerh̄ eylemiş İbn-i Melik (70-5)

1.2.2.7. Lugazlarda Geçen Deyim Ve Atasözleri

İnelemiş olduğumuz Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numaralıda kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b varakları arasında bulunan 257 adet lugaz içerisinde dikkatimizi çeken önemli bir husus da şâirlerimizin kullanmış olduğu deyim ve atasözleri olmuştur. Bir dilin en önemli unsurlarından olan deyim ve atasözleri için tezimizde ayrı bir başlık açmak istedik. Bu sebeple lugazlarda geçen deyim ve atasözlerini örnekleri ile birlikte bu bölümde ele aldık. Bu deyimler ve atasözleri bize şunu gösterdi ki: Hem divan şâirlerimizin hem de divan edebiyatı geleneğinin, halk kültüründen kopuk ve uzak olmadığına bir kez daha şahit olduk. Aşağıda yer alan deyim ve atasözleri, bizim tespit edebildiğimiz ve halk arasında en fazla kullanılan deyim ve atasözleridir. Beyitlerin yanına parentez içerisinde lugaz numarası ve beyit numarası verilmiştir. Deyim ve atasözlerinin sıralanışı alfabetik sıralamaya göre yapılmıştır.

► **Ağız Sulanmak:** Çok beğenip imrenmek.

Ş arılıp sevdâsı **ağız ş ulanur**
Rast gelse bir cemâl-i sâdeye (187-2)

► **Ağız Var Dili Yok:** Çok az konuşur, sessiz kimseye karşılık vermez.

Ol nedür kim **ağız vardır dili yok**
İşâretle söyleşür bilgisi yok (135-1)

► **Aman Vermemek:** Rahat bırakmamak, göz açtırmamak.

Ç anda bulsa bir münâsibce hemân
Dipeler aña z errece **vermez amân** (246-4)

► **Arife Hacet Ne İşar Eylemek** (Arife Tarif Gerekmez): Anlayışlı kişiye uzun uzadıya açıklama yapmaya gerek yok. O leb demeden leblebiyi anlar.

‘Ārife **h âcet ne iş‘âr eylemek**
Bu luğaz destinde beş eksik démek (18-7)

► **Baldırı Çıplak:** İşsiz, sataşmaya bahane serseri.

Pâkdür nâ-pâke eyler **h iz** meti
Baldırı çıplakladur hep ülfeti (44-2)

► **Başa Kakmak:** Yaptığı iyiliği yüzüne vurarak birini üzmemek.

Bir yere varsa ger éder hem-vâr
Luṭ f éder **h alḳ a lîk başa k ak** ar (117-4)

► **Baştan Çıkarmak:** Ayartmak, doğru yoldan saptırmak, kötü yola sürüklemek.

Da‘vet eyler **h âl** diliyle âdemi
Gel ş aḳ in **başdan çık** arur âdemi (1-8)

► **Benzi Ağarmak** (Benzi Atmak): Korkudan, heyecandan birdenbire benzi sararmak.

Sūzişinden ḳ almayup tâb u tüvân
Beñzi ağarmış **h âr**aretden ‘ayân (26-3)

Ş ararup gāhīce **beñzi bozarur**
Oķ ıyup bilmeyen bunı ķ ızarur (45-2)

► **Boğazında Kalmak** (Boğazına Durmak): Yediği şeyi yutamamak, yediği şey boğazında kalıp daha ileri geçememek.

Ehl-i ş oħ betinde olmasa ger
Boğazında ķ alur yése sūkker (45-6)

► **Böğri Yufka:** (Yufka Yürekli): Acıklı durumlara hiç dayanamayan, çok acıyan.

Nedür ol **böğri yufķ a** nāzik-endām
Ĝıdāsı olsa lāyık mağz-ı bādām (12-1)

İkisinüñ gör ki hem-vāre
Bağrı yufķ adur velī pūyāde (221-3)

► **Bukalemun Gibi Her Renge Girmek:** Girdiği ortama göre hareket eden.

Böyle ħ alķ eylemiş anı Bī-çün
Gire her rene hem-cū būķ alemün (203-7)

► **Bus-ı daman** (Etek Öpmek): (Eskiden) Büyük bir kimsenin katına çıkan kişi, saygı ve kulluk gösterisi olarak, eğilip o kimsenin eteğini öpme davranışında bulunmak.

Yoğ-iken ‘ālemde anuñ ħ ürmeti
Būs-ı dāmānıyla bulmuş rif‘ati (18-5)

► **Cana Can Katmak:** İnsanın neşesini ve dinçliğini artırmak.

Cāna cān ķ atmadur anuñ kārı
Öyle ħ alķ eylemiş anı Bārī (65-5)

► **Canı Burnuna Gelmek:** Çektiği sıkıntıya artık dayanamaz olmak, çok bunalmak.

Cānı burnında o miħ net-zedenüñ
Ş an ķ arındaşıdur Aydın dedenüñ (86-1)

► **Canına Ot Tıkamak:** Bir daha sesini çıkaramayacak, kötülük edemeyecek bir duruma sokmak

Gördigine k abak gibi t aklur
Bir gün anuñ **cānına ot t ıklur** (157-6)

► **Çok Su Götürmek** (Bu Hamur Çok Su Götürür): Bu konuyla ilgili daha birçok sorun çıkar.

Hüsniyā çok ş u götürür bu luğaz
Çatlasa kimse anı fehm edemez (43-8)

► **Damenine Yapışmak**(Eteğine Yapışmak): Güvendiği güçlü, zengin, sözü geçer bir kimseye bağlanıp onun yardımından ve koruyuculuğundan yararlanmaya çalışmak.

Hāş ılı şāhım desēn-de yaraşur
Ekşeri h alķ **dāmenine yapışur** (100-5)

► **El Üstünde Tutmak** (Tutulmak): Bir kimseye çok sevgi, saygı göstermek.

Ol nedür kim hemīşe ta' z imā
Dutar el üzre anı ehl-i kemāl (78-1)

Nedür ol kār-ger bir ehl-i hüner
Anı zenler daķ ı **el üzre t utar** (97-1)

► **Elden Ele Gezdirmek** (Elden Ele Dolaşmak): Uyandırdığı ilgi dolayısıyla birçok kimsece alınıp bakılmak ya da kullanılmak.

Nām-dār oldı hele düşdi dile
Gezdürür anı **elden ele** (58-6)

İki yüzlidür **gezer elden ele** ol bī-vefā
H alķ a yüz göstermez ammā kim eserse rüzgār (164-3)

► **Görünen Köye Kılavuz İstemez:** Ortada duran bir gerçeği açıklamak gerekmez

Oldı rehber kendüsine bu luğaz
Görünen köye k ulağuz istemez (49-4)

► **Göz Açtırmamak:** Başka bir iş yapmasına vakit ve fırsat vermemek.

Görinmezsin göze gāhī **göz açdırmazsın** insāna
Gehī gird-i küdüret-dehr geh kuḥ l-i Sıfūhānsın (200-5)

► **Gözüne Uyku Koymamak** (Gözüne Uyku Girmemek): Uyuyamamış olmak.

Ḳıyāmet inṭ iz ārıyla o yek-tā
Gözine uyḥu ḳ oymaz bir dem aṣ lā (66-4)

► **Hayrını Görmek:** Güle güle kullanmak, iyi günlerde kullanmak, kendisi için hayırlı olmak, iyilikler getirmek.

Geh ḳ ızıldur nümāyiṣi geh mor
Senūñ olsun tüyince **ḥ ayırın gör** (2-4)

► **Hora Geçmek:** Makbule geçmek, kendisine verilen kimsenin çok işine yaramak.

Bunların aṣ lıdur velī ṭ oprak
Ḥ ora geçmekdedür yine ancaḳ (24-9)

► **Kaşın Altında Gözün Var Dememek:** Her davranışını hoş karşılamak ve alınmasına yol açacak hiçbir şey söylememek.

Her denī-ṭ ab^c aña el ḳ aldıramaz
Ḳ aşın altında gözün var déyemez (58-7)

► **Kendi Yağıyla Kavrulmak:** İhtiyaçlarını kendi imkanlarıyla karşılayarak kimseden yardım istememek.

Kimseden istemeyüp nān ü peynir
Ḳ avrılır kendü yağıyla o faḳ ĩr (256-1)

► **Keramet Satmak:** Kendisinde olan sıra dışı özellikleri övünerek anlatmak

Ṣ ūfler gibi **kerāmet Ṣ atmaz**
Emrine z errece hīle ḳ atmaz (191-4)

► **Ocağını Söndürmek:** Çoluk çocuğunu yok etmek, ailesinin dağılmasına yol açmak.

Kimisi ħ alk uñ **ocağın söndürür**
Gonca imiş gül nāmı güldürür (1-9)

► **Sine Germek** (Göğüs Germek): Bir güçlüğe karşı koymaya hazır olmak, karşı koyup dayanmak.

Āteş-i ğamla k ızarmışlardır
Ş abr édüp derde **sine** germişler (221-4)

► **Ucu Dokunmak**: Yapılan bir iş birine zarar vermek, biri o işten zarar görmek.

Bu luğaz her k açan **Şerif** ok ınur
Ucı Ş andalcı-başına **doğ** ınur (97-6)

► **Üstüh^vanı Sayılmak** (Kemileri Sayılmak): Birinin çok zayıf olduğunu bildirmek.

Ger nigāh-endāz olsañ sen aña
Üstüh^vanı Ş ayılır ser-tā-be-pā (167-4)

Ne atı var ne k anı var ne cānı
Ş ayılır ān-be-ān her **üstüh^vanı** (257-2)

► **Tatlı Dilli**: İncitmeyen, gönül alıcı söz söyleyen.

İçi t aşına uymaz misillü
Geh āhen-dil olur geh **t atlu dillü** (29-3)

► **Yol Bulmak**: Sonuca varmak için uygulanması gereken davranış biçimini bulmak; çözüm, çare bulmak.

Fethi ine **yol bulursa** bir ‘āk ıl
‘İlm-i kaffe o dem olur vāş ıl (20-10)

► **Yoluna Can Vermek** (Canını Vermek): Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmeye, hatta ölmeye hazır olmak.

Ol ne āşüb cihāndur ki āyā
Yoluna cān véren olmaz hem-pā (32-1)

► **Yüz Karahğı**: Utanılacak durum.

Éy Sezāyī nā-şenīde luğazdur bu luğaz
Yüz **ķ** aralığı olur-da cümlesi ħ andān olur (178-4)

► **Yüz Sürmek:** Büyük sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına... doğru –yüzünü yere sürürcesine- eğilmek.

Yüz sürer ħ ākdür ehl-i ķ aderle cīre
Ne o tersāya muķ ayyed ne gürūh-ı kīre (19-6)

Zīnet-i fer vérmek için dārına
Yüz sürer ħ alķ uñ der ü dīvānına (116-4)

► **Yüzünü Ekşitmek:** Yüzüne memnun olmadığını belirten bir ifade vermek.

Bezm-i ş oħ bete da´ vet olsa eger
Ekşidüp yüzini ta´ abbüs éder (45-4)

► **Yüzünü Kara Çıkarmak:** Birinin savında yanıldığını ortaya koyarak utandırmak.

Nām-dār anuñ yüzün **ķ** ara éder
Līk bī-nāmı hemān seker gider(246-3)

► **Zahiri ve Batını Bir** (İçi Dışı Bir): Düşündüğünü açıkça söyleyen, iki yüzlü olmayan, özü sözü bir.

Bü'l-´ aceb evveli vü āħ iri bir
Şīşe-veş **z** āhir ü bāĉ mı bir (180-5)

LUGAZLAR

1.

Luğaz-ı Rāsiḥ

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bundan arṭ ıḳ olmadı
Lafz a iki ḥ arf ola ma' nā yédi
Yédisi-de bir şekilde ş üretā
Her biri ma' naların eyler edā
3. Birinüñ var ādem-ile nisbeti
Ṭ ıyneti vü ḥ ilḳ ati cinsiyyeti
Cümlesinüñ başḳ a başḳ a ismi var
Üç yüz elli ' add olur ḳ ılsañ şümār
5. Birinüñ güyā ṭ arıḳ ı gülşenī
Cāy édinmiş birisi-de külh anī
Yédiler déense olur-muydı ' aceb
Dördi zīrā kim ' Acem üçi ' Arab
7. İkisi serden geçüp yüz başıdur
Ġamzesi tīr ü kemān-ı ḳ aşıdur
Da' vet eyler ḥ āl diliyle ādemi
Gel ş aḳ ın başdan çık arur ādemi
9. Kimisi ḥ alḳ uñ ocağın söndürür
Ġonca imiş gül nāmı güldürür
Bu luğaz ḥ āll olmaz ise ger n'ola
Yédidür Ġmān du' āsı **Rāsiḥ** ā (**Kāf-ı Seb'a**)

2.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafīf - . - - / . . - / . . -

1. Ol ne tāc-ı nühüfte pīrāye
Ḥod-furūşāne gizli ser-māye
Ser-güzeşti mez āḳ -ı pīr ü cüvān
Bir ḳ ılına ḥ aṭ āya yok imkān

1 AE 80^b.

2 AE 80^b

3. Hāş ıbetde naz ır fetḥ ü'l-bāb
Cem^c olur başda cemī^c -i seḥ āb
Geh ḳ ızıldur nümāyişi geh mor
Senüñ olsun tüyince ḥ ayırın gör
5. Baḥ şe gelse söz uş ülüdür¹
Başı ser-levḥ a-yı fuzülüdür
Kendi ḥ^vāce-yi müşekkeldür²
Nāmı yārān içinde heykeldür **(Gül-bāş)**

3.

Luğaz

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol kimi sürḥ kimi-[de] aḳ dur
Serinde tāc-ı zībāsı varaḳ dur
Anadan yılda bir doğar o ruḥ sār
Emīrāne ş arar başına destār
3. Cihāna fer vērür zībā cemāli
Müdām bāḳ ī ḳ alur āb-ı zülāli **(Gül)**

4.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - / - . - / - . -

1. Ş un^c -ı Ḥallāḳ a dilā eyle naz ar
Bir anadañ gör ki beş ferzend doğar
İkisinüñ liḥ yesi var bī-bedel
İkisi hem sādedür gāyet güzel
3. Nīm ş aḳ alludur birinüñ ḥ aṭ ṭ ı çin
Bu luğazı bilene ş ad āferin **(Gülüñ Altındaki Bergleri)**

¹ Vezin bozuktur.

² Vezin bozuktur.

³ AE 81^a.

⁴ AE 81^a.

5.

Luğaz-ı Besīm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bī-bedel iki sütün-1 dil-rübā
Her biri bir naķ ş-1 zībā-ile olmuş rü-nümā
Muttaş ıldur birbirine şübhesiz rüz [u] leyāl
Bu 'acebdür görmez ammā birbirin bilmem ne ħ āl
3. Birisi éderse ger şevķ ıyle işbāt-1 vücūd
Lā-meħ āle biri eyler der-' aķ ab maħ v-1 şuhūd
Yine baķ sañ ikisi-de t āhir ü k ā'imdür
Tā k ıyāmet ħ āl ü şāfī böylece dā'imdür
5. Vaz' olunmuş ol sütünlar üzre bir 'ālī tebā
Beş 'aded şeh beyti vardur Ş aysalar bī-imtirā
Her birinüñ başķ a bir dürlü k apusı var 'ayān
Cümlesi bir yérde ammā biribirinden nihān
7. Kendüyi iş'ār için var her birinüñ bir güli
Her gülün seyr eyle kim ölmüşdür on beş bülbüli
Merħ abān gūyān dérđi dā'imā eyler nevā
On biri vaş f-1 şehādet-le olur nağme-serā
9. Tā ebed bil kim ħ azān u ħ ārı ol güllerin
Ber-devām olmuş nevāsı hem daħ ı bülbüllerin
İstimā' indan olur leb-rīz-i lez z et gūş-1 cān
K alb olur müsteğraķ -1 envār-1 Rabb-i müste' ān
11. Bu luğaz remzin **Besīmā** cehr éder leyl ü nehār
İstedügi k ulına gūş étdürür Perverdigār (**Géce vü Gündüz**)

6.

Luğaz-ı Nābī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ħ ūbdur anuñ ħ ilk ati
Baħ r éder mir'āt-i 'aksi ş üreti
Ma' denī ş anur gören ammā nebāt
Ĥ aylī iner gör ħ ayātında şebāt

5 AE 81^a.

6 AE 81^b.

3. Sīne-i ‘uṣṣāk a beñzer sīnesi
Ş āfdur mānend-i gül āyīnesi
Ş ūretā baķ sañ seri bir yanı bir
Līk seri-ile degŭldŭr nānı bir
5. Her ne deñlü da‘ vete étseñ telāş
Bezme gelmez ķ almadıķ ça nuķ re-bāş
Eyler ol bī-ser-leşker bī-ḥ od sipāh
Āb-ı terden āb-ı ḥ uşķ i cilvegāh
7. Gāh sŭrḥ [ü] geh siyāh u geh sefīd
Ḥilķ atinde cümle ‘ālem müstefīd
Hem-dem olsa bir iki hem-rengine
Ol-zamān vérŭr gŭşāyiş tengiñe
9. Ḥoş-nümā bir dil-ber-i maḥ bŭbdur
Nāmı geh Yŭsuf gehī Eyyŭbdur
Hem tel ehlidŭr nevādan ḥ aḗ ḗ éder
Devr éder ḥ ūsn ū bahādan ḥ aḗ ḗ éder
11. Bir ‘aceb sırdur bu sırr-ı bihterīn
Nābīyā kim ḥ all éderse āferīn (**Kiraz**)

7.

Luğaz-ı [Ḥulŭsī]
Fā‘ilātŭn Mefā‘ilŭn Fe‘ilŭn
Ḥafīf - . - - / . - - / . . -

1. Ol nedŭr kim <bir> laḗ īf-i nāzik-ter
Renkde la‘l-i dil-bere beñzer³
Bir naḗ arda göreñ Ş anur ki hemān
Rişte ucında dāne-i mercān
3. Yā şeb-i ğamda ağlamaķ da bu ş an
‘Āşıķ uñ kirpiginde ķ aḗ re-i ķ an
Néce pŭr-şīvedŭr gör o dil-dār
Yılda bir kerre gösterŭr dīdār
5. Her-dem eyler **Ḥulŭsī** saña niyāz
Dénmeye sende ķ ala bu iki rāz (**Kiraz**)

⁷ AE 81^b.

³ Vezin bozuktur.

8.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Görenler ol perīyi bāğ içinde
Ş anur ḥ ūrī gezer uçmağ içinde
K abā-yı sebz-ile ol lāle-ruḥ sār
K ızıl güldür yeşil yaprağ içinde (**Kiraz**)

9.

Luğaz-ı Ḥulūş ī

Mefā'īlün Mefā'ī'lün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol kim hezārān nīzesi var
Hem endāmında néce rīzesi var
Dökerler ṭ aşla öteden çık ar ol
Géyer geh yeşil ü gāhī siyeh çul
3. Ş oyarsan ḥ üsnüni billūra beñzer
K oyarsan āteşe hem-çün semender
Kebābı yekdür anuñ yaḥ nisinden
Ḥulūş ī daḥ ı ' āciz ma' nīsinden (**Kestane**)

10.

Luğaz

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Yaş Ş ı bağırlı mülebbes ol nedür
Evveli kef āḥ iri bilmem nedür
Ba' zısmuñ sīnesinde bir elif
Başı tüysüz k uyruğında var elif
3. Ḥār içinde gül gibi étmiş k arār
Āteşe girmekden eylemez firār (**Kestane**)

8 AE 81^{bh}.
9 AE 81^b.
10 AE 82^a.

11.

Luğaz-ı Fennî

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol mîve ki mânend-i hilâl
Burc-ı mîzânda éder ' arz-ı cemâl

Enderûnı ı oludur encümle
Ş ayılır ı aşradan ammâ cümle
3. Ş andılar şeklin édenler seyrân
İndi pervîn-i hilâl-ile ı irân

' Aı rebe ı avse müşâbih şekli
ı ara ı urı hele ħ oşdur ekli
5. ' Uzv-ı ħ ayvânda ana bir şey' nâm
Olıcak buldı ' aceb şöhret-i tām

Kim naı ar eylese dér hey'etine
İçi Ş açmayla dolu pervez ne
7. Olsa eı fâle neden ol vāye
İki vechiyle olur ser-māye

Étse-de mā-melekim ol itlāf
Yine ı adrin bilür anuñ Ş arrāf
9. Bir ı arış böyle durma her-dem
Dér ki İskender-i Z ü'l-ı arneyn nem

' Asel-i şehd-ile pürdür ı arnı
ı aı ludur yağlu ı ara Ş anma anı
11. ı add-ile bir yére geldikde henüz
Bilinür **Fennî** beş artıı bu rumüz (**Kiçi Boynuzu**)

12.

Luğaz-ı Reşid

Mefā'îlün Mefā'îlün Fe'ülün

Hezec . . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol böğri yufı a nāzik-endām
Ġıdāsı olsa lāyık mağz-ı bādām

Leı āfetde mişāl-i yāsemendür
Sezā ı at ı at désem gül-i pîrehendür

11

AE 82^a.

12

AE 82^a.

3. Dayanmaz hîç cefâ-yı rûzgâra
Olur nâzik vücûdı pâre pâre
Bu âb u tâbla âteş-i nesne
Ne h̄ âlet yüz biñi bir yérde deste
5. Anuñ neşv [ü] nemâsı âb u âteş
Velî efvâhde h̄ âli müşevveş
Zebânı gelse gâhî şeker-efşân
Revâcı bir şehirde oldı şâyân
7. Bulınmaz bu luğaz bir remze muh̄ tâc
Nezâketle **Reşîdâ** bârî gel gül âc (**Gülâc**)

13.

Luğaz

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim cānı yoḡ insān gibi her-dem ş olur
Ekl [ü] şurbi yoḡ velî bād-ı hevādan geçinür
Nesne yémez gerçi ammā ḡ arnı şişer t̄ abl-veş
Yapışur arḡ asına ḡ arnı ḡ açan kim aç olur
3. Vaḡ t olur cān u göñülden h̄ iz met eyler ādeme
İki elle bir ağızla cān u dilden çalışur
Dest-i insāna muḡ avvimdür anuñ her h̄ âli kim
Bî-tefekkür bu luğazı āferīn her kim bulur (**Körük**)

14.

Luğaz-ı Şehdî

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir ' acāyib nām-dār
Bacağından aş ıılır ol nā-bekār
İkidür ol nesnenüñ hem ayağı
Gāhî mesken édinür bir bucağı
3. Şikeminde var anuñ bir üstüh^vān
Üstüh^vānı görünür baḡ sañ ' ayān
Her ne vérsen̄ ekl éder bād-ı hevā
Ḳ arnı aç olsa éder kesb-i ş afā

13

AE 82^b.

14

AE 82^b.

5. Ol ğidāsın mak‘ addan ekl éder
Yédügi ol-demde ağızdan gider
Şehdiyā bu müşkili kim ħ all éder
Rūzgār içre odur ehl-i hüner (**Körük**)

15.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür bir deri t̄ onlu pehlevān
Eli yoķ dur ayağı vardur hemān
Boynı-ile burnı vardur yoķ başı
Göbегinde Ő oluķ almaķ dur işi
3. Daħ ı çoķ dur gözleri ķ arınıdadur
Ol kişinüñ her işi yüzindedür
Eliñ ayağını yüzün ķ aşlıdur
Daħ ı andan Ő oñra ķ arını ħ aş lıdur
5. Hāş ılı burnı büyük bir ķ uşdur
Kül kömür yér Ő añki ol bī-hūşdur
Bu luğaz güç görünürse özine
Oķ uyup hem üfürsünler yüzine (**Körük**)

16.

Luğaz-ı Şaķıb

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim başı yoķ burnı çelik
Sīnesi zaħ m-ile ney gibi delik
Kār u kesbi dā’imā bād-ı hevā
Dēnse nāmına sezādur āşına
3. Cāmesi yaşmaķ désem vardur yéri
Kuşanur beline ķ oçı çenberi
Ba‘ zı ħ alķ éder anuñla kesb ü kār
Ol-da baħ Ő eyler dem-ā-dem rūzgār
5. Bir Ő edāsı dā’im eflāke çık ar
Gördügi işe ‘aceb maħ laş t̄ aķ ar

15

AE 82^b.

16

AE 83^a.

Şakıbā herkes bunı ħ all édemez
Cümle-yi kārında ħiç baĥ l eylemez (**Körük**)

17.

Luğaz-ı Es'ad Efendi
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne şey'dür [kim] mişāl-i ejdehā
Āteş-efşān olmadadur dā'imā
Her zamān insān-ile ünsiyyeti
Rūzgār-ile bulur germiyyeti
3. Ağzı bir başında vāfir gözleri
Na'ra eyler līk yok dur sözleri
Yémez içmez kimseden étmez firār
Her nefesde hem acık ır hem doyar
5. Āteşin-meşreb bir ocaĥ -zādedür
Her-dem anuñ ittibā'ı bādedür (**Körük**)

18.

Luğaz-ı Reşid
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür şaĥ ş -ı muĥ arrib sīne-ĥ ār
Hem döşinde güyyiā güşı var
Dest pāsı yok 'acebdür ĥ iz meti
Ĥāke yüz sürmekle dā'im 'izzeti
3. Aña baĥ sañ ş üretā yok kerr ü fer
Ķ anda cevlān eylese bir ĥ oz Ķ opar
Dest-i ĥ ūbānıyla gördüm āşinā
Ĥil' at-i rengin lāyık dur aña
5. Yoğ-iken 'ālemde anuñ ĥ ūrmeti
Būs-ı dāmānıyla bulmuş rif' ati
Ķ iş gününde lā-rem olur ekşeri
Herkeselāzım olur anuñ biri
7. 'Ārife ĥ ācet ne iş' ār eylemek
Bu luğaz destinde beş eksik démek (**Kefe**)

17

AE 83^a.

18

AE 83^a.

19.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Nedür ol k urŞ -1 k amer gibi müdevvire medār
Necm-i düm-dāra müşābihdür o hem dā'ire-vār
Yaza maḥ ş ūş degül lāleleri éy merdüm
İ' tibārı anuñ eyyām-1 şitā me'ḥ aZ 1 dem
3. Gerçi bī-rūḥ piyāde yürimez her cādde
Şāh-veş esb-i yek-pāyı için āmāde
İntiş āb édüp o bed-çehre olursa çūḥ a-dār
Yā ze' āmetle çık ar yā vérilür bir tīmār
5. Gerçi Bektaşī degül k aşağısı var anuñ
Ḥādīm-i şāh u gedā dervīşidür devrānuñ
Yüz sürer ḥ ākdür ehl-i k aderle cīre
Ne o tersāya muḥ ayyed ne gürūh-1 kīre
7. Ḥarfī üçdür ' adedi yüz beş anuñ éy ' āk 11
Ki ola evvel [ü] āḥ ir saña dérem kāmīl
Oldı cāna bu luğaz çünkü bu ānda itmām
Kefede sen-de yağ iç fetḥ olunursa bu kelām (**Kefe**)

20.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafīf - . - - / . - - / . - -

1. Néce maḥ lūḥ olur cihānda müdām
Merd ü zen birbiriyle ş ubḥ u mesā
Geh maḥ abbet geh nifāḥ édeler⁴
Cem' olup gāhī iftirāk édeler
3. Gelse hengām-1 şeb zen erden⁵
Boş olur bī-ḥ alāk -1 şevherden
Ḥasretiyle zenānı çün aḥ ter
Dīde bāzū-güşāde tā-be-seher

19

AE 83^b.

20

AE 83^b.

4

Vezin bozuktur.

5

Vezin bozuktur.

5. Çünkü luṭ fuyla fâlik u'l-iṣ bâḥ
Leylî ref^ç eyleyüp getüre ṣ abâḥ
Nūr-ı ḥ orşîd ola cihāna bedîd
Eyler ol ḳ avm cümle ç aḳ d-i cedîd
7. Birbirine girer ricāl ü nisā
Ayrılrur zen erinden olsa mesā
Müşterî bunda érişür ḳ amere
Rāh-ı şemse giden düşer kedere
9. Bu nikāt-ı rumūzı şekli luğaz
Eyledüm ṣ anma ola fetḥ i geñez
Fetḥ ine yol bulursa bir ç aḳ ıl
ç İlm-i kâffe o dem olur vāṣ ıl
11. Ger müyesser şod tera ibn-i rāz
Ḥ^vān muken der-meyān merdüm-bāz (**Kilid**)

21.

Luğaz-ı Vahyî

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - / - . - / - . -

1. Ol nedür kim biri ünşā bir z eker
Şöhre-yi ç älemdür ç iş metde bular
Ger cimā^ç étse z eker ol duḥ teri
Der-ç aḳ ab érer tevellüd bir perî (**Kilid**)

22.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - / - . - / - . -

1. Ol nedür başında tāc-ı Keyḳ ubād
Ayağı mānend-i re's-i nā-murād
Âbdur mū-yı miyānı güyiyā
Çoḳ maḳ ām-ı dil-güşāya āşinā
3. Kār-ı ç ālem-i āstānında nihān
Beste tār-ı zülfine naḳ ṣ-ı cihān
Bir ayağ uzun ḳ açan eyler ḳ arār
Olur ç uşşāḳ a nevāsı gam-güsār

21

AE 84^a.

22

AE 84^a.

5. Güşmāl étdükçe söyler laldur
Gāfil olma bī-zebān-ı faş ş āldur (**Keman**)

23.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Nedür ol iki şah ş -ı lāgarīn-ten
Birbiriyle birāder-i yek fen
İkisinüñ-de cismi zerd ü nizār
Bir[i] ş āh ib-yemīni biri yesār
3. Biribiriyle yār u hem dem-sāz
İkisi birden oldılar cān-bāz
Éder a' lāda biri geşt ü güz ār
Biri alçaķ da eylemekde firār
5. Bunların cilvegāhı gülşendür
Néce gülşen zemīn-i āhındur
Oldılar mālīk-i fūrūğ-ı uş ūl
Bunların zīr-i ħ ūkmi oldı fuş ūl
7. Vérdiler bezm-i şevķ e ābıyla t arab
Tār-ı şādīye oldılar mızrāb
Bu ne t anbūr-durur ne ħ od sent ūr
Līk fī'l-cümle oldılar ķ anbūr (**Keman**)

24.

Luğaz-ı Fennī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Ol nedür kim bir evde néce kişi
Nış fi erkek ü nış fi daĥ ı dişi
Dişisi erkegi daĥ ı cānsız
Yine olmaz idi bir ev ansız
3. Ne başı ne ayak ları vardur
Ne ağzı var yédikleri ķ ardur
Kimisi ş ırtı üstüne yatmış
Kimisi arķ asın göge t utmış

23

AE 84^a.

24

AE 84^b.

5. Dişisi üstüne erkegi k̄ apanur
Maḥ all olur ki dizleri boşanur
Görmeyince ol āfitāb-veşi
Damlar ol-demde gözleri yaşı
7. Germ ü serdin çekince dünyānuñ
Érdiler raḥ metine Mevlānuñ
Gerçi nār cümleyi éder ifnā
Bunları ancaḳ eyledi iḥ yā
9. Bunların aş lıdur velī t̄ oprak̄
Ḥora geçmekdedür yine ancaḳ
Bir luğazdur bu-da begim söyle
Kerem ét bulmağa heves eyle (**Kiremit**)

25.

Luğaz-ı Münif

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafif - . - - / . - - - / . . -

1. Nedür ol püḥ te t̄ ab' -1 suḥ te-dil
Olmada ḥ āk-i ğamda pā-der-gil
Bu ne sır kendüsi Ḳ uhistānī
Hep birāderleri Ḥ orasānī
3. Mülk-i Furs içre nāmı mu' veccdür
Āḥ ir-i nüsh̄ ada kebīkeçdür
Aş lı ferzend ş ulbī māder
Bir ocaḳ -zāde-i pāk-i sīmādur
5. T̄ ab' ı te'lif için k̄ arin-i ğadab
Līk bilmez binādan özge kitāb
Ḳ anda bir beyt görürse tāze vü ter
Anda müsveddesin beyāz eyler
7. Z̄ āhir-i bī-taḥ ammül olmuş-iken
Āteş-i k̄ ahıyla kül olmuş-iken
Āb görse o dem āteş olur⁶
Ş anki bir ejdehā-yı dem-keş olur
9. Ne maḥ alde z̄ uhūr éderse şafaḳ
Vérür āmiziş-ile deng ü vifāḳ

25

AE 84^b.

6

Vezin bozuktur.

Ne k̄ adar olsa nerm ü süst endām
Bulur ol deñlü kārı istiḥ kām

11. Kim éderse anı **Münifā** ḥ al
Yed-i beyzāya mālik olsa meḥ al (**Kireç**)

26.

Luğaz-ı Şehrī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Reme - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne kim sengīndür yérden çık ar
Muş liḥ ün oldı aña āb-ıla nār
Ekşerī kūh-i beyābānda işi
Nār-ı miḥ netle yanar bağı başı
3. Sūzişinden k̄ almayup tāb u tüvān
Beñzi ağarmış ḥ āraretden ' ayān
Baḥ re düşse ş anma kim ḥ iffetlenür
Āb-ıla nārı daḥ ı şiddetlenür
5. Gerçi görmez āteşin nūr-ı baş ar
Vaz' -1 yed étseñ aña cismi yaḥ ar
Ḥār-ı yābisdür ṭ abī' atda nihān
Mu' tedil ister aña āb-ı revān
7. Elbet olur maḥ rem şāh u gedā
Rüşen eyler oldığı cāyı şehā
Kendüsine himmeti ' ālī-durur
Ṭ āk -1 z̄ errīnün yüzi aḥ ı-durur
9. Kim ki bu remzi éder ḥ al āşikār
Āferin olsun aña **Şehrī** hezār (**Kireç**)

27.

Luğaz-ı Mādde

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Nedür ol iki kec-düm ü kec-pā
Hey'eti ḥ ikmete muvāfiḥ ola
Kāmı ḥ ilk at ü ādemī ülfet
Ülfeti ḥ alḥ a bā' iş-i raḥ met

26

AE 85^a.

27

AE 85^a.

3. Her k açan kân-ı la' le girse eger
Dürr-i yektâların gîdâ eyler
El-ğ az er étmesün dehânuñı bûs
Ş oñra dârsün néce néce efsûs
5. Oldı ħ ūn-rîzlik aña mu' tād⁷
Düşüñ **Mâddedür** gören üstâd (**Kerpedân**)

28.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'lün

Remel - . - - / - . - - / - -

1. Ol nedür kim aş lı yok mevcüddür
Söylenür ' âlemde bir merdüddür
Oldı mekr ü ħ îlenüñ pîrâyesi
Ĥod-furüş ülfetteler ser-mâyesi
3. Bulmadı bâzâr-ı ' âlemde kesâd
Ĥalk içinde dâ'imâ eyler fesâd
Rağbet étmez ' ârife ma' lümdür
Şer' an u ' aķ len daĥ ı meZ mûmdür
5. K anda olsa egri mânend-i yılan
Kim bilürse doğrısın eyler beyân (**Kiz b**)

29.

Luğaz-ı Fennî

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür âyâ o ser-püş-ı ' acâyib
Çivî-zâdeye tâc olsa münâsib
Yarım endâzedür k add-i kütâhı
Bu k anda k anda yâ devlet külâhı
3. İçi t aşına uymaz misillü
Geh âhen-dil olur geh t atlu dillü
Raĥ mına dârdüm şîrîn mâye⁸
Eger ħ aml olmasaydı büriyâya

⁷ Vezin bozuktur.

²⁸ AE 85^a.

²⁹ AE 85^b.

⁸ Vezin bozuktur.

5. Anı bir zen bile alsa eline
Vérür kellesini anuñ yolına
Görenler şeklini dérken naķ ķ āda
Ş oñunda t̄ac olur m̄irāş-ĥ^vāra
7. Olup taķ l̄id-ile ser-ĥ oş ekşer
Ĥarābāt ehli-ile cilve eyler
Her ne cāya^ˆ azm éderse hem-çū cevād
Ĥarāb olmişken eyler ekşer ābād
9. Naż ar édüp bu sırr-ı nev-neşīde
Bilürse mış rı vér **Fennī** Reşīde (**Külāh**)

30.

Luğaz

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Ol nedür ĥ um-geşte bir gūşe-nişīn
İstiķ āmetle éder dā'im işin
İki cānibden görür bir ĥ iz meti
Oldı her t̄ arĥ -ı cedīdūñ^ˆ illeti
3. Ş an^ˆ atında ol hünerdür cilve-ger
Néce ķ aş r oldı anuñla mu^ˆ teber
Ş amaķ u şehrinden étmişken z uhūr
Konyevī étdiler anı zār u zūr
5. Rast eyler her maķ āmı çār-gāh
Kim bilürse anuñ olsun penç-gāh (**Gönye**)

31.

Luğaz-ı Fennī

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne ejderdür^ˆ acib bī-ser ü pā
Dā'imā ķ olda gezer bāz-āsā
Ĥırķ aya çık dı başın oldı nihān
Ṭ orba içinde t̄ urur t̄ udar hem-çū yılan
3. Māra beñzerdi velī yoķ zehiri
Dūş-ı insānda t̄ olanur ekşeri

30

AE 85^b.

31

AE 85^b.

- Ṭ anṭ ana gösterür ekşer ḥ alk a
Ġalaṭ a düşme degüldür falaḳ a
5. Gerçi her kimsede yok dur ammā
Olamaz ḥ āş ılı ansız bir ağa
Gāh efendilere arḳ adaşdur
Geh yeniçeriler-ile yoldaşdur
7. Süfre gitse-de bir iş édemez
Ḥuzra gelse-de kendin düzemez
Vaş finı édemez anuñ ḥ āmeme
Aş lını faş lını ben-de bilmem
9. Bu luğaz ḥ all oluna dërsem eger
Fenniyā yaz-da Reşide gönder (Gönder)

32.

Luğaz-ı Fennī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Ol ne āşüb cihāndur ki āyā
Yolına cān véren olmaz hem-pā
Şeb-i vaş lında meh-i enverdür
Rüz-ı fark ında perī-yi peykerdür
3. Çok dur üftādesi baḥ r ü berrde
Bir ḳ ıyaḳ āfet idi her yérde
Ṭ opçudur elli beşin başın yoldaşdur
Nefere kendini elde ṭ aşdur
5. Ne dikişe ḳ oşulur ne ş atılır
Bu sekiş anda iken çok atılır
Suḥ andur gerçi velī āhen-veş
Pekle ṭ aşdan ḳ atıdur o ser-keş
7. Ṭ uc olunca içer ammā ḳ anmaz
Ḳ aḳ ışı yok ṭ oluya ṭ ayanmaz
Ne cefā eylese étme déyemem
Kelle urmağa-da ben ḳ ıyamam
9. Doğuran māder anı her cādde
Fenniyā biñ yaşasun dünyāda (Kelle)

33.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - - - / . - - / . . -

1. Nedür ol çār pā iki k olı var
Çārdur başı hem olunsa şümār
Sīnesidür sū-yı miyānı var
Olmada rūz şeb naķ ş-ı nigār
3. T ūlen ü ' arzan étsele tefrīķ
Dört çelīpā olur ' ale'l-taķ k ik
Zenperest olmağla ol küstāķ
Eylemiş sā' idini pūr-sūrāķ
5. Aña işler geçer zamān-ı cihān
Kelb-i bālūde döndürür her ān
Örnek al bu luğazdan éy dānā
Ki ne Leylā k alur ne ķ od ' AZ rā (**Gergef**)

34.

Luğaz-ı Remzī

Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün Mefā'ilün

Hezec . - - / . - - / . - - / . - -

1. Nedür āyā o k aş r-ı pūr-ş afā kim tār-mār olmuş
O k aş r-ı dil-keşe bir günde gelmiş perde-dār olmuş
Gelince ' ankebūt ol k aş ra bī-ķ od beyt peydā olur
Maķ ām-ı dil-nişīni her birinūñ şūķ -ı müsteşnā
3. Ser-i bāmı o k aş ruñ olsa bir dem ķ andeden ķ ālī
Olur şikeste pāyı nerdübān-ı ' izz ü iķ bāli
Be-ķ od bezm-i sūķ anda ehl-i ' ışķ a dillü bir defter
Beyān eyler kitāb-ı ' ışķ ı ezber naķ l-i bi'l-mış ar
5. Leķ āfetde yāķ ūd bir baķ re beñzer kim ola ķ āmūş
' Ācebdür kim gelüp ol baķ ri bir ķ arçeng éder bir cūş
Egerçi **Remziyā** āşüb-ķ ab' fitne-yi dāduñdur
Bu teşbihāt-ı dil-keş hep fehīm nā-murāduñdur (**Gergef**)

33

AE 86^a.

34

AE 86^{bh}.

35.

Luğaz-ı Ğubārī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim dört ayak lı cānı yok
Ş anki bir k ırı diridür k anı yok
Günde biñ ħ ançer ş ok arlar k arnına
Anları men' étmege dermānı yok
3. K anda diken tāze güller bitürür
Güllerinüñ bülbülü āvāzı yok
Néce ' āşıq lar düşerler üstüne
Anları k aldırmağa dermānı yok
5. Éy Ğubārī bu mu' ammāyı bilen
' Āk lı kāmīl-durur hiç noq ş ānı yok (**Gergef**)

36.

Luğaz-ı Nābī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - - / . . - - / . . - -

1. Nedür ol lafz a ki ola hem ' Arabī hem Fūrisī
' İzzetinden aña muḥ tāt ola ' arş-ı k ursī
Bu ' aceb kim ' Arabī oldıġı dem lāzım olur
Éde ez hār-ı ta' addī k açan olsa Fūrisī (**Gün**)

37.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür bī-cān iken hem-çü t uyūr
Her şeb eyler āşiyān içre z uhūr
Bir uzun boylu iken ol bü'l- ' aceb
K āmeti kūtāh olur ešnā-yı şeb
3. Ḥ ābdan bīdār olup vaq t ü nigār
T urfe ş üretle öper naq ş ü nigār

35

AE 86^b.

36

AE 86^b.

37

AE 86^b.

- Bir serv-i ser-ķ add ūĥ a eyler ittiū āl
Rūz-ı merre étmez andan infiş āl
5. Seyr éderler anı gāhī der-miyān
Gāhī ķ at ķ at perde altında nihān
Eyleyüp te'sīr reūk-i ' āūķ ān
Ĥançer-i ġam sīnesin étmiū mekān
7. ū arıladı ol bürehne-yi ġül-tene
Neyler ammā cāme vü pīrahene
Gerçi ūeyĥ ü ūābb-iledür ülfeti
Nāzelerle baūķ adur germiyyeti
9. La' l-i ġül-fāmın ūeker-ĥ and eylemiū
Ol ġülendāımı kemerbend eylemiū (**Kemer Kuūaķ**)

38.

Luġaz-ı Ĥvāce

Fā'ilātün Fā'ilātün Fa'lün

Remel - . - - / - . - - / . -

1. Nedür ol māye-i būd nā-būd
Ehl-i ĥ ikmetdür anuñla ma' hūd
İsmi muġnī vü müsem mā nā-bāb
Teūne-gāne ġörinür āb-ı serāb
3. İkidür baūı iki mertebede
Nāmı beū ĥ arfle tam oldı dede
Bī-ser étseñ anı ķ aķ ' -ı dü-nīm
İki nām oldıġı mehūr-ı ' amīm
5. Nıū fina déense revādur deryā
Nıū fı ķ avs olmaġa ūāyān ammā
İnķ ilābında olur nıū fı ūarāb
Nıū fina māh démiūdür erbāb
7. Nedür ol yéndüġini bilmezler
Hele bir ķ ula rızā vérmezler
Mübtelāsıdur anuñ ĥ alķ -ı cihān
Bildüġi bilmedüġi vird-i zebān
9. Néceler ĥ āū ılına sa' y eyler
O hümā ū aydını biñ rāy eyler

Düşmedin dāmına ol murğ-ı hevā
Güne kesr eyleyüpdür anı ħ ülyā (Kimya)

39.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne ormandan gelür çingānedür
Gāh olur kim ķ ıpķ ızıl dīvānedür (Kömür)

40.

Luğaz-ı Na'tī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fa'lün
Remel . . - - / . . - - / - -

1. Nedür āyā o siyeh-çerde nigār
Oldı ' ālemde ' aceb kār-güz ār
Uymaz içine t̄ aşı āhen-dil
Saña vaş fin édeyim var sen bil
3. Şöyle ser-tīzdür ol merd-i hüner
Ķ ılıcuñ kesmediği şey'i keser
Yüzi yaş ş ı vü başı çār köşe
İçdi ş u étmedi ekl-i tüşe
5. Eylemiş yād t̄ ama' ķ addini lām
Dal-veş şekli muħ addeb endām
D̄arb-ı destiyle ururlar ekşer
Çehresin gāhice pers eylerler
7. Ĥafakan güş édeni eyler teng
Degüldür ağzı çelıklidür yek
(.....)⁹ gibi tamgazededür
(.....)¹⁰ urmağa bir baş gözededür
9. Sīnesin dāğladılar bağladılar
Daħ ı cāzū gibi ķ azıķ ladılar
Kim ki bu sırdan ola Na'tī ħ abīr
Rekāketi varsa étsüñ ta' mīr (Keser)

39

AE 87^{ah}.

40

AE 86^{bh}.

⁹

Yazmada silik çıkmıştır.

¹⁰

Yazmada silik çıkmıştır.

41.

Luğaz

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol şah ş -1 ħ oş-bende raķ am
Ki ola bir nok ı a şeş çize ‘alem

Biri ārāyış-i bāğ-1 bostan
Birisi mülzem-i ħ ammām-1 zenān
3. Birisi da‘vete eyler işrāb
Birisi ş aħ ibine şerm-i ħ icāb

Biri ‘āşık lara maķ ş üd olmuş
Biri āteş-ile mevcüd olmuş

Fī Ĥarfi’l-Lām

42.

Luğaz-ı Şehri

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - / - . - / - . -

1. Bil nedür ol ı urfe ĩcād-1 ġarīb
Dér görenler haż e şey’ün-‘acīb

Ĥ oş-nümāyişdür degül naķ ş-1 denī
Nış fi ħ ākī nış fi anuñ ma‘denī
3. ı arz-1 vādīde ķ anı lengerlidür
Gerçi şöretde dibi süngerlidür

Cāmı yok dur bir içer yatur-durur
Her nefes meclisde yanar yaķ ı lur
5. Bir nihāl-i tāzeyi görse hemān
Āteş-i dūd-1 dilde édüp ‘ayān

Düşer anuñ pāyına yüzler sürer
Nār-1 ‘ışķ a dem-be-dem yanup döner
7. Oldı şimdi bu luğaz éy şehriyār
Velvele-ārā-yı bezm-i yādigār (**Lüle**)

41

AE 87^{ah}.

42

AE 87^a.

43.

Luğaz-ı Hüsni

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . - - -

1. Ol ne **ç** opdur ki deste-çübü dırāz
Ālet-i **ç** ās-bāz hāk-güdāz¹¹

Ursalar āteşe firār étmez
Ş an semender gibi yanar dönmez

3. Maḥ v olursa n'ola **ş** udur aş lı
Dirilince ' arāk éder faş lı

Ağzı yok dur velik na' ra éder
Āh éderse duḥ ānı göge gider

5. H o k k a-bāz gibi k aşmer işi anuñ
Kül üfürür gözine nā-dānuñ

Menzili olur küşe-i külḥ ān
Gāh k oyun ağılıdur aña mekān

7. Gül-durur ehl-i bezmi pür-keyfdür
Eldeki gürzi ḥ aş ma bir seyfdür

Hüsniyā çok **ş** u götürür bu luğaz
Çatlasa kimse anı fehm édemez (**Lüle Fişegi**)

44.

Luğaz-ı Fenni

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - -

1. Bil nedür āyā cihānda o z arif
A k beñizli ḥ oş-liḥ ā cismi laḥ if

Pākdür nā-pāke eyler ḥ iz meti
Baldırı çıplaḥ ladur hep ülfeti

3. Be z l éderken ḥ alḥ a cümle varını
P i ç ü tābıyla güder hem kārını

Meyl éder hem tāzeye vü hem zene
Sürinür her gördiği s i m i n - t e n e

43

AE 87^b.

11

Vezin bozuktur.

44

AE 87^b.

5. Bī-edebdür édemem ta' bīrini
Her kimi görse çık arır kīrini
Ursalar ise ş aķ alı mūyını
K abarır şışer bulınca ş uyını
7. Bu luğaz bir sâdece te'lîfdür
Maķ ş adum evş āfını ta' rîfdür
Yüz yigirmidür 'adedde **Fenni**yā
Kim bilürse āferīn olsun aña (**Lîf**)

45.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Ol nedür k'ola ķ ubbe ber-ķ ubbe
Cümle géydügi [kim] yeşil cübbe
Ş ararup gāhīce beñzi bozarur
Oķ ıyup bilmeyen bunı ķ ızarur
3. Ş oyunup gāhīce o bī-teşvīş
Ten bürehne olur hemān dervīş
Bezm-i ş oħ bete da' vet olsa eger
Ekşidüp yüzini ta' abbüs éder
5. Kendüyi ħ ışm édüp éder ķ ıyma
Cevfini pür éder gehī ķ ıyma
Ehl-i ş oħ betinde olmasa ger
Boğazında ķ alur yése sükker
7. Pek açık dan açık dur bu luğaz
Anı ħ ayvān bile bilür déyemez (**Laħ ana**)

46.

Luğaz-ı Fennī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Kimdür ol Bosnevī şeci' -i serdār
Ş arı bayraķ la éder ' arz-ı dīdār
Baş açuķ pehlevānı meydānuñ
Ser-firāzı gürūh-ı merdümānuñ¹²

45

AE 87^b.

46

AE 88^a.

3. Döndi k̄ it zerre ile Tīmūra
Sīnesin gerdi tīg-i sāṭ ūra
K̄ ahramān-vār çün ṭ utar gürzi
Ḥavf-ıla lerze-nāk olur bürzi
5. Pīrezen dehr édüp anı güm-rāh
Oldı Rüstem gibi fütāde-i cāh
Delv-veş dā'imā girer āba
Gāh olur cilvegehī ger māye
7. Vaḳ t-i sermāde rağbeti ber-ter
Şādıḳ geldikde infi'āl eyler
Zevḳ vaş lı melāmet-ile olur
Mübtelāsına ṭ uzlıca oturur
9. Anı ber-düş édüp gezer etrāk
Şöhreti şehre oldı lerze-nāk
Bir düşürsün olursa ta'rif¹³
Ḥall olur **Fenniyā** bu emr-i 'acīb (**Laḥ ana**)

47.

Luğaz

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Temāşā eyledüm bir kūh-ı ğaltān
Rubūde étmiş anı iki çevgān
Biri-de kelledür z ann étme kelle
Şehīd olmağla géymiş sebz-i ḥulle
3. Vücūdı şerha şerha pāre pāre
Mişāl-i cāme-yi gül pāre pāre
Teninde var k̄ avī bir üstüḥ vānı
Kemiksiz evliyā z ann étme anı (**Laḥ ana**)

¹²

Vezin bozuktur.

¹³

Vezin bozuktur.

47

AE 88^b.

48.

Luğaz-ı Haşmet

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim şekli çarḥ -ı nā-bekār
Muḥ tefī z ātında anuñ rūzgār
Ç at-be-ç atdur cāme vü pīrāheni
Ġalibā yoç dur görünmez dāmeni
3. Söylesem-de ben anı saña nedür
Yine ş orarsın anı baña nedür
Kimi ġarç -ı āb olup lez z et bulur
Ş oñra ol rencide-yi sāt ūr olur
5. Başlı başına o ş āḥ ib-i kelledür
N'eyleyim ammā anı bī-z elledür
Feth olursa **Haşmetā** gör 'ālemi
Bu luğaz ḥ allı o ş udur ādemi (**Laḥ ana**)

49.

Luğaz-ı Neylī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir ḥ iş ār-ı ma' nevī
Ekşerī ebyāt içinde meşnevī
Geşt édüp dest-i cinānı sū-be-sū
Feth ine erbāb-ı tīğ eyler ġulū
3. Ḥāş ılı bu sırr-ı mübhemden ġaraż
Olur ol ġāhī ḥ ayvān geh ' arz¹⁴
Oldı rehber kendüsine bu luğaz
Görinen köye ç ulağuz istemez (**Luğaz**)

Fī Ḥarfı'l-Mīm

48

AE 88^{bh}.

49

AE 88^b.

14

Vezin bozuktur.

50.

Luğaz-ı Reşid

Müfte' ilün Müfte' ilün Fā' ilün

Serī - . . - / - . . - / - . . -

1. Ol ne Ş af-ārā-yı sipāh-ı fūnūn
Beş neferin birine olur zebūn
Yine vücūdında ' ayān regleri
Yağ ı şur aķ sāde géyer ekşerī
3. Sözin cevriyle olup raḥ ne-dār
' İlm-i şerīfe yine ḥ i z met-güzār
Ş aflar oķ ur yazar sīmīn beri
Gördiler her nüşḥ ada vardur perī
5. Çīn-i cebīn olmasa anda eger
Olur idi ķ adri daḥ ı mu' teber
Dişisi hem erkegi olmaz ' acīb
Çift olur gelse ' Acemden ol ğarīb
7. Na z m ü neşirden saña vérür peyām¹⁵
Bulur anuñ-ıla ' ulūm inti z ām (**Mişt ār**)

51.

Luğaz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . . - / - . . - / - . . -

1. Ol nedür kim bir siyeh-rū cāriye
Ḥ i z meti ' ālemde ekşer ķ āriye
Bir refīķ i var müşārūn bi'l-benān
Cüst-cūda dā'imā eyler fiğān
3. Sāde-rüyān-ile ülfet ' ādeti
Merkebe beñzer baķ ılsa Ş üreti
Meh-liķ ā bir şūḥ a olmuş mübtelā
Defter-i ' uşşāķ a yazılsa sezā
5. Eylemiş āteşi z āhir dūd-ı āh
Étdiler ol derd-mendi ḥ abs-cāh

50

AE 88^b.

15

vérür saña:saña vérür yazmalı.

51

AE 88^b.

Ꞑ atı çok ɗ arb eyledi üstād anı
Görmedi bir kimsenüñ imdādını

7. Ꞑ anda olsa eksik olmaz mācerā
Tercemāndur her lisāna āşinā (Mürekkeb)

52.

Luğaz-ı Maḥ tūmī
Fā'ilātūn Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol ı ā'ir-i zamīr-şinās
Géyinür dā'imā ḥ arīr libās
‘Aynıdur merkebin başı ayağı
Birdür ammā Ꞑ ulağı baş bayağı
3. Gerçi ḥ ayvān degül nebātīdür
Levh -i maḥ fūz rāz-ı z ātidür
Münşī³ oldı ḥ āk-i bād-ı nihād
Maşķ at -ı re'si ş aḥ n-ı sa' ɗ ābād
5. Başdan başa cismi hep birdür
Āşiyānı başında muzmirdür
Él ne ta' līm éder ise söyler
Merdümāne andan istifāde éder
7. Uçar elden ele Ꞑ onar şeb [ü] rüz
Görmedüm öyle murğ-ı dest-āmüz
Ġayre nā-maḥ rem olmağın çü-nigār
‘Ādet üzre başında yaşmağı var
9. Uzanur ki Ꞑ avaķ gibi alçaķ el-ḥ aķ
Mīvesi sürü-veş olur Ꞑ ozalaķ
Olsa şāyestedür o murğın eger
Nām-ı nāmīsi murğ-ı fermān-ber
11. Cins-i Bağdādda olup mümtāz
Dérler ulu kişi kebüter-bāz
Anı çil aķ çe-ile her firķ a
Elli kimse gerek ele Ꞑ ırķ a
13. Ġarīb élde ḥ azīn olan mehcūr
Ru'yeti-ile olur anuñ mesrūr

Bir bilür yoḳ o murġ-ı ma' lūmı
Āşınālarda āh-ı **Maḥ tūmī**

15. Kim bilürse o murġ-ı berrānī
Müjdecı-başı éde rızānī (**Mektüb**)

53.

Luġaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Bir seyāhat-pīşe gördüm pür-kemāl
Sa' y édüp bir kāmili eyler su'āl
Şeyḥ -i ma' rūfa mürīd olmış meger
Dā'imā nām-ı şerīfin **z** ikr éder
3. Cebhesinden fehm éder ehl-i dilān
Kim bu merdāne fülān ibn-i fülān (**Mektüb**)

54.

Luġaz-ı Remzī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bir murabba' beyt eşıtdüm anda naḳ ş-ı kār olur
Bezm-gāhında gehī bī-gāh mūsikār olur
Bir müseddes çār-südur gāh olur sevḳ i kesād
Naḳ d-i cān-ıla gehī germiyyet-i bāzār olur
3. Geh cerende geh perende ḳ avminüñ keyfiyyeti
Ol perīḥ āne gehī ejder-sitān-ı mār olur
Nīşi pāyında perī düşündedür zünbārinüñ
Ḥām-ı tā-yi engübīndür semde ma' nidār olur
5. Bir kebüter-ḥ ānedür étsem derin [ḳ apısını] bir kez güşād
Seyr-i rummānī felekde seb' a-yı seyyār olur
Gāh olur müjgān-ı ḥ ūbān gibidür ḥ ^vāb-ı fiten
Ḳ aḣ d-ı cān étse hezārān ḥ ıḣm-ıla bīdār olur
7. Kār-zārı nūr éder ḳ andīl-i bezm-i ' işreti
Üç fetīl-ile anuñ her şem' i şu' le-dār olur
Aña ḳ uşlar ḳ al' asın baḥ ş eyledüm Bağdādda
Bu luġaz ḥ allinde her kim **Remziyle** huşyār olur (**Mektüb**)

53

AE 89^a.

54

AE 89^b.

55.

Luğaz-ı Es'ad Efendi
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim maḥ zenü'l-esrârdur
Kâş id-i her yâr u her aġyârdur
Hâceġi-i bender-i 'ârifândur
Zîb-baḥ ş-ı dest her a' yândur
3. Cism-i zîbâsı dehen ser-tâ-be-pâ
Lîk ammâ her-dem olmaz leb-güşâ
Bir perîşânî géyüp ki başına
Dest-mâlin beste eyler k aşına
5. Hem-çü 'âşık sîneye gâhî çeker
Bir ḥ aṭ -âver-i dil-ber-i sîmîn-ber
Gâh seyr-i vuş lat-ı cânân olur
Gâh u bî-geh cāyi' -i hicrân olur
7. Ş affḥ a-yi pîşânına kilik-i ezel
Fevtini şerbt eylemişdür bî-cedel
Böyle bir kân-ı mu' ârifken 'aceb
Sözle k arnın doyururlar rüz [ü] şeb
9. Gerçi kim seyr eyler ekşer 'âlemi
Herkesi açılmaz olmaz maḥ remi
K alb-i maḥ zûna olur şādî şiken
Çeşm-i Ya' k üb-ı mişâl-i pîrehen
11. Bunu ḥ all ét nükte-yi ser-bestedür
Aṭ las-ı çarḥ içre bir nev-restedür (Mektüb)

56.

Luğaz-ı 'İzzet
Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Ol nedür 'acîb ş üret-i bî-cân
Oldı dâ'im muḥ ârin-i sulṭ ân
Ne 'aceb olsa kendüsi bî-tâb
K ullanır anı her zamân küttâb

55

AE 89^b.

56

AE 90^a.

3. Zeyy-i Bektāşiyāna étđi duĥ ūl
Getürürse ‘aceb-midür keşkül
Bī-mecāl-iken ol ĥ amīde-ş ıfāt
Nāzıyla eyler gāh ü geh ĥ arekāt
5. Nāz-perverdedür éder her bār
Nereye sāye düşse anda ħ arār
Rū-siyehdür egerçi ma‘ nāda
Gümüş altınların-da āmāde
7. Beñzedürlerdi erre-i nefse
Nefes-i vābesine beñzemese (**Mühür**)

57.

Luğaz-ı Birri

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür ‘ālemde ş āĥ ib-nāmdur
Dest-būs eyler ħ amuya rāmdur
Gāh eylerler yüzini simsiyāh
Resmidür ma‘ kūs anuñ bī-iştibāh
3. Kim éderse bu luğaz sırrın ‘ayān
Birriyā olsun Süleymān-ı zamān (**Mühür**)

58.

Luğaz

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol dil-ber-i nāzik-endām
Eylemekde işi dā’im in‘ ām
Bir ħ alem ħ aşlı mürüvvetlü nigār
Gül-i ş ad-berg yanağı her-bār
3. Zer ü sīm-ile müzeyyen bedeni
N’ola bağlansa munaħ ħ aş yemeni
Ĥüsnine mā’il anuñ bay u gedā
Pīr ü dānā ‘ulemā vü vüzerā
5. Naħ şuñ aldırdı ele āĥ ir-i kār
Néce biñ kerre baş ıldı o nigār

57

AE 90^a.

58

AE 90^a.

Nām-dār oldı hele düşdi dile
Gezdürür anı elden ele¹⁶

7. Her denî-ṭ ab' aña el ḳ aldıramaz
Ḳaşın altında gözün var déyemez (**Mühür**)

59.

Luğaz-ı Nābī

Fā'ilātü Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne ḳ apudur ḳ apanmaz dā'imā
Yazılur üstünde ḥ att-ı ḥ oş-nümā
Ol ḳ apu ki altun olur gāhī gümüş
Līk anı bir mār mesken eylemiş
3. Başın olmadın keserler dā'imā
Terk édüp o cāy gitmez bir yaña (**Mühür**)

60.

Luğaz-ı Besīm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim mihr-i 'ālem-tābdur leyl ü nehār
Pertev-i 'ālem-şümūli ma' nevīdür āşikār
Bırcı bī-ḥ od kendü merdümdür 'aceb taḥ vīli çok
Géce gündüz bir ḳ arār üzre miyānda farḳ ı yok
3. 'Ālem içre bırcı ādem ādem içre beñzetür
Baḳ temāşāya ki olmaz hiç yérinde müstaḳ ar
Bir 'aceb mihmān ki ş āḥ ib-ḥ ānesin eyler fedā
Ḳānī' olmaz hem fedāsına döner eyler cefā
5. Maḫ la' ı bir mağribi bir girer ādem ḳ oynına
Varsun teller daḳ insun aldananlar oynuna
Bu luğaz remzi **Besīmā** nāme-i memhürdur
Ḥall éden memnūn İzāh eyleyen mesrürdur (**Mühür**)

¹⁶ Vezin bozuktur.

⁵⁹ AE 90^b.

⁶⁰ AE 90^b.

61.

Luğaz-ı Nāfi

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol beyt-i menba' u'l-bünyān
İçine ş aķ lanur anuñ insān
Görinürken eşer-i reh-güzeri
Olur ādem anuñ içinde nihān
3. Bu 'acebdür ki giren ol beyte
Halk dan kendüni eyler pinhān
Saķ f-ı beyt üzre çık up kendüsini
Yine ifşā édüp eyler i' lān
5. Böyle iken anı herkes bulamaz
Bulur ammā yine ehl-i iz ' ān
Huş emāsı bulur elbet anı
Bulmasa līk degüldür insān
7. Girseñ ol beyte 'acebdür çık maz
Şāhlar h aķ k ina vērse fermān
Bu luğaz oldu mu' ammā **Nāfi**
Néce fetḥ éde bunı ehl-i beyān (**Mu'ammā**)

62.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - / . . - / . . -

1. Nedür ol kim cemī' -i ş āḥ ib-rūḥ
Bulur andan cihānda feyz-i fütūḥ
Mīhr-bānlık da yok dur aķ rānı
Birdür ammā bulunmamış şānı
3. Aña muḥ tācdur ḥ avāş [u]' avām
İsminüñ çārdur ḥ arfi tamām
Hamsdur ḥ arf-i āḥ irüñ evvel
Evvelüñ ' aşri şülüş olsa maḥ al
5. Şālišüñ rub' u ḥ arf-i şānıdır
Öyle bir ḥ ikmet-i nihānıdır (**Māder**)

61

AE 90^b.

62

AE 91^a.

63.

Luğaz-ı Neylî

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim géce bir za' if-i pāk
Geşt éder şehri [hem] bî-vehm ü bāk
Yér gök ata binmiş ol ezrak -süvār
Ş anma cādūdur anı yacanı var
3. 'Add olunmaz ceysi ş āh ib-iḥ tişām
Vechi var dēnse aña pāşā-yı şām
K amu içre ḥ abs olurken çi-gāh
Bend içinde yine eyler k aṭ ' -i rāh
5. Ādemi vaḥ tinde hem görmüş o pīr
Çehresi el-ān çün mihr-i münīr
Geh görünür şark da mağribde gāh
Geh miyān-ı bah rde eyler şināh
7. Cismi sīm-i ḥ āme beñzer maḥ z-ı nūr
Līk bir ma' şūk ası var reşk-i ḥ ūr
Maḥ v olup gāhī görünmez ' āleme
Hem girer gāhī libās-i māteme
9. Cismi hem sīmīn ü hem gāhī semīn
Lāgar-ı dervīşdür gāhī hemīn
Gerçi gündüz ḥ alḳ la bīgānedür
Neyliyā söyle anı āyāndur (**Māh**)

64.

Luğaz-ı Kemāhî

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Géce çeşmimde bir ḥ avz oldı rüşen
Ki olmuş gözeciklerle müzeyyen
O ḥ avzuñ içine bir şest atılmış
Velī ortada bir şey' yok ṭ utulmuş

63

AE 91^a.

64

AE 91^a.

3. Aña diğ k at étmişdüm **Kemāhī**¹⁷
Yine o şeşde ol ħ avz oldı māhī (**Māh**)

65.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol sîmden narence gibi
Gül budagında iki gonca gibi
Birbirinden cüdā degül hergiz
Olur eṭ fāl anuñla şevk -engiz
3. Herkesüñ ħ ānesinde mihmāndur
Dişi erkek yanında yeksāndur
Rūz [u] şeb ni' met étmede gūyā
Birdür anuñ yanında bay ü gedā
5. Cāna cān k atmadur anuñ kārı
Öyle ħ alḳ eylemiş anı Bārī (**Meme**)

66.

Luğaz

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol mürşid-i bīdār ü āgāh
Dem-ā-dem sāliline gösterür rāh
Olup beyt-i ilāhīde mücāvır
Muḳ ĩm ol cāyda ş anma misāfir
3. Ḳ ıyām üzre tazarru' da Ḥudāya
Teveccühde Cenāb-ı Kibriyāya
Ḳ ıyāmet inṭ iz ārıyla o yek-tā
Gözine uyḥ u ḳ oymaz bir dem aş lā
5. Géceler āh u zār étdikçe gāhī
Şerār-efşān olur dūd-ı siyāhı
Alur eṭ rāfını girdāb u āteş
Ḳ alur ortada ol merd-i belā-keş

¹⁷

Vezin bozuktur.

65

AE 91^b.

66

AE 91^b.

7. Dimişķ -i Şām şehri içre ħ ālā
Durup baķ maķ da iner dīv-i ʿĪsā
O merd-i kāmili āsān bulur er
Dése bir kerre vecd-i Allāhu ekber (**Mināre**)

67.

Luğaz

Fāʿilātūn Mefāʿilūn Feʿilūn

Ḥafīf - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol serv gibi arada
Ş ūretā dođrı egri maʿ nāda
Gāh şātır olur belinde kemer
Balķ acı ketĥ ūdāsı-da dērler
3. Gerçi dāʾim dilinde z ikr-i Ḥudā
Yūzi aķ dur velīkin ķ albi ķ ara
Bir ayađ ūzre ʿ arz éder hünerin
Ṭ utamaz cihānda kimseler yérin
5. Zūr-ı bāzūsına anuñ taĥ sīn
Bir ķ olı var ķ olında beş şāhīn
Ne dér ise o ĥ ʿāce-yi dānā
Éşidenler dér aña āmennā (**Mināre**)

68.

Luğaz

Mefāʿilūn Mefāʿilūn Feʿulūn

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Hevāya ķ aldırup başın bir ejder
Vücūdında yoķ anuñ hem ĥ ayātı
Başı bir ağzı bir gözi dili yoķ
Velīkin var anuñ bī-ĥ ad ayağı
3. Yémez ʿ ālemde bir nesne ol ejder
Velīkin rüz [u] şeb beş cān gıdāsı
Yudup bir demde ağzından çıķ arır
Dehānında éderler āh u zārı
5. Bu ĥ āliyle gider rüz-ı ķ ıyāmet
Geçirür çūn bu resme māh u sālı (**Mināre**)

67

AE 91^b.

68

AE 92^a.

69.

Luğaz

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . . - / . . - / . . -

1. Ne ejderhā ki **ṭ** utmış **ḳ** arār ol
Başından ayağa na**ḳ** **ṣ**-ı niğār ol
Oyunı günde beş kez ādemi yér
Götinden yér ü ağızından **ḳ** u**ṣ** ar ol (**Mināre**)

70.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim girerler bāğına¹⁸
Gāhī gāhī **ṣ** u gelür ırmağına
Āb gelse gülleri **ḥ** andān olur
Gül açılrsa bülbüli nālān olur
3. Gécelerde açılır hep gülleri
Rüzda pinhān olup sünbülleri
Gül degül bir mār-ı merdüm-**ḥ** vārdur
Gāhī cānsız gāhī cānı vardur
5. Eyledüm **ḥ** allin **Fenārī**den dilek
Dédi kim **ṣ**er**ḥ** eylemiş İbn-i Melik (**Mināre**)

71.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim dā'imā **ṣ** uryāndur
Tācı başında **ṣ** aceb sult **ṭ** āndur
Gāhī zerrīn-**ṭ** ā**ḳ** -ile ziynet bulur
Ḥi**z** metiyle néceler ref^ṣ et bulur
3. Cānı yoğ-iken gıdāsı oldu cān
Bülbül eyler ādemi ba^ṣ zı zamān

69

AE 92^a.

70

AE 92^a.

18

Vezin bozuktur.

71

AE 92^a.

Müstak'îmü'l-ķ âmedür baķ sañ eger
Kec-derûn oldıysa-da vérmez zarar

5. Senüñ dil bir serv-i sîm-endâmdur
Dâ'im olsun zîver-i İslâmdur (**Minâre**)

72.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne eşkāl-i ' acîb-i ħ oş-nümā
Āb u âteşle olur donuķ fezā
Güyyā bir necm-i gîsü-dârdur
Şevķ -baĥ şā-yı dil-i huşyârdur
3. Gāhî olur z ikr-i Mevlāya sebep
Ĥāzır eyler gāh esbāb-ı t arab
Eylemiş sūz u güdāzıyla meger
İki serv-i ķ âmetin beyn-en maķ ar
5. Rūzgārıyla perîşān-ı ħ āl olur
Farķ olunmaz néce ķ il ü ķ āl olur
Géce bir sā' at ķ adar māhiyyeti
Bilinür şehr içre ķ adr ü ķ ıymeti
7. Ĥaylî bālādan nümāyān ü bedîd
Kim bilürse göre emşālin **Reşid (Māhiyye)**

73.

Luğaz-ı Vesîm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne dil-berdür ser-ā-pā nürdur
Sînesi āyîne-yi billürdur
Nār-ı ' ışķ a ' âdet-i dîrînesi
Yanar ' āşık -veş derûn-ı sînesi
3. Ş alınur nāzıyla ol şîve-kār
Dağıdur zülfini cevri-i rūzgār
Ger déseñ baña ki āyā nedür
Naķ ş-ı ħ üsni her géce bir gūnedür

72

AE 92^b.

73

AE 92^{bh}.

5. Başı çil olsa hem pāyı beş
 Pertev-i ruḥ sār mānend-i güneş
 Kend[i] mānend-i hümā yüksekdedür
 Menzili ne yérdedür ne gökdedür
7. İki bālā-ķ add-i dil-ber arası
 Menzil olur gāh yoķ dur çāresi
 Māh anuñ cüz'üdür ammā yine
 Oldı hem cüz'i daḥ ı āyīne
9. Kim bilürse yéndüğüni bunların
 Zihn-i pākine **Vesīmā** āferīn (**Māhiyye**)

74.

Luğaz-ı Şūrī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ḥ ilk ati pür-pīç ü tāb
 Nefret eyler ülfetinde āfitāb
 Mālik olur aña her bay u faķ ĩr
 'Ömri ķ addi gibi olmışdur ķ aş ĩr
3. Egnine géymiş Firāvān-pīrehen
 Yine 'uryān görünür ol sīm-ten
 Bir nihāl-i tāzedür kim bād-ver
 Gāh olur kim rişesi vérür semer
5. Rūz [u] şeb anuñ libāsıdur ğidā
 Hem ğidā eyler libāsın dā'imā
 İki cem' olsa anuñ fi'l-meşel
 Şekl-i đ uḥ ḥ ake olur lā-büd bedel
7. Cismi Ḥızr-āsā anuñ z ulmet-nişīn
 Farķ ı mir'āt-ı Sikender-veş t anīn
 Kim bu sırrı ḥ all éderse **Şūriyā**
 Ma' rifet mülkine şāh olsa sezā (**Müm**)

75.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol kim teni altuna beñzer
Tācı cevher meger **Q**ārūna beñzer

AŞ arlar gündüzün boynından anı
Özi hem **q**ıbq ızıl maqbūna beñzer
3. Géce olsa demir dolarlar ayağın
Meger dīvānedür mecnūna beñzer

Başın kesdikçe artar cānı anuñ
Bu işte hem biraz efsūna beñzer (**Mūm**)

76.

Luğaz-ı Hülüş İ

Mef'ūlü Mefā'īlü Mefā'īlün

Ahreb - - - / . - - - / . - - -

1. Gördüm yine sīm beden yek-ser ü yek pā¹⁹
Başına géyer Mevlevī tācın **q** atı zībā

Bir **q** ış **ş** a baq arsın aña **ş** eş cihetinde²⁰
Her cānibi vech olmuş anuñ özge temāşā
3. Yağı gelüp eṭ rāfın anuñ **q** ılmı ş iḥ āṭ a
Seyr étmek için yanına gelmişler eḥ ibbā

Rüşen-dil olan kimseye bu sözde cefā yok
Kec-ṭ ab' olana oq ıcaq ne déye āyā
5. Vallāhi luğaz söylemede saña bedel yok
Dérlerse **Hülüş İ** yaraşur bülbül-i güyā (**Mūm**)

75

AE 92^b.

76

AE 93^a.

¹⁹

Vezin bozuktur.

²⁰

Vezin bozuktur.

77.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim cismi var parmağ gibi
Géydügi aḳ ḡonce-i zanbaḳ gibi
Géydüricek başma altun tāc
Gözinüñ yaşı aḳ ar ırmaḳ gibi (**Mūm**)

78.

Luğaz-ı Fennī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . . - / . . -

1. Ol nedür kim hemīşe ta' z īmā
Dutar el üzre anı ehl-i kemāl
Ḥāne içre ḳ ıyām étdikçe²¹
Burḳ a' eyler yüzine naḳ ḡ-ı ḡ ayāl
3. Durduḡınca vérür zemīne şeref
Mesken olur aña ru' ūs-ı cibāl
Āferīn **Fenni**yā evvel o senāda
Böyle eyler édince başt -ı maḳ āl (**Mūm**)

79.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . . - / . . -

1. Nedür ol duḡ ter-i denī-meşreb
Ülfeti dā'imā ricāl-ile hep
Çeşmi bī-sürme pāyı bir ḡ innā
Reng-i ruḡ sārı bir gül-i ra' nā
3. Sinin aldıḳ ça gelmez ele külāl
Perīlik anda māye-i baḡ ḡ-ı cemāl
Bu ne ḡ āsiyyetdür kim anda meşelā
Görür 'ayniyle anı nā-binā (**Mūm**)

77

AE 93^a.

78

AE 93^a.

21

Vezin bozuktur.

79

AE 93^a.

80.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol mūnis-i a' lā vü ednā
Cemī' -i z ulmete hem pertev-ārā
O bī-cāndur daḥ ı dāfi' -i ğam
Anuñ dil-ber gibi başında perçem
3. K ılur şerminde ḥ üsni mihr ü māhı
Géyer ol sīm ü zerden şeb-külāhı
' Arūs-ı meclis olur ol dil-ārā
Benān-ı destine ger yaḳ sa ḥ innā
5. Lisānında anuñ hem āyet-i nūr
Gören ş anur o mühr ü muş ḥ af oḳ ur (**Mūm**)

81.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'īlün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Nedür ol şāhid-i ḥ ucest-cemāl
Ki gören eyleye mecūsī ḥ ayāl
Meclis-i ehl-i dilde dil-cūdur
Bezm-i t̄ ab' ıyla āteşin ḥ ūdur
3. Rūşenī bir ışıḳ gibi dā'im
Deyr ü mescidde olmada ḳ ā'im
Perçeminden gehī aş arlar anı
Bī-güneh āteşe yaḳ arlar anı
5. Rūzgārını ḥ oş geçerse eger
' Ömri oldıḳ ça görmez idi zarar
Ḥaḳ z éder anı gören ḥ asta
Vérür ser-riştesini bir deste
7. Gerçi pür-şevḳ līk tīre-derūn
Éremez añā raḥ ş t̄ ab' -ı ḥ uzūn
Püşt-i derūnī édemez ta' yīn
Fıkr-i beyān éderse t̄ ab' -ı zerrīn (**Mūm**)

80

AE 93^b.

81

AE 93^b.

82.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol cān-ver ki dā'im²²
Cünbiş iḥ tirāziyle ola ḳ ā'im
Maḳ 'adı var oturmağa ḥ asret
Ş alunup durmadur aña 'ādet
3. Érse ḥ ablü'l-metīn ehl-i niyāz
Çıḳ maz idi hevāya çün cān-bāz
Kesseler perçeminden anı eger
Ḥāk-i süfli olur o z āta meger
5. Ser-te-ser cismi cümle mıŞ rāndur
Cānı yoḳ ḡarīb seyrāndur²³
Kim bilüp eyler ise evvel iz 'ān
Ḳ uçsun ince belli tāze cüvān (**Müm**)

83.

Luğaz-ı Şubḥi

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / . - - / . - - / . - -

1. Ol nedür kim ḥ alḳ içinde ḥ ūbdur mergūbdur
Serv-i ḳ āmet meclis-ārā bir güzel maḥ būbdur
Gāh zerrīn-tāc-ile bezm ehline dīvān-durur
Geh siyeh zūlfīn perişān eyleyüp cāya varur
3. Ṭ atlu cānından cüdā düşmiş yaşın eyler revān
Cān eridüp yār-i şīrīnün arar rüz [u] şebān
Ş anki İskenderin eyler z ulmete dā'im sefer
Kesdirür başın meger ḥiç cānından étmez ḥ aḟ er
5. Géce geldi destine almış ḳ apudan bir cüvān
Bu mu'ammā **Şubḥi** iyā rüşen-dile oldı 'ayān (**Müm**)

82

AE 93^b.

22

Veziñ bozuktur.

23

Veziñ bozuktur.

83

AE 94^a.

84.

Luğaz-ı Vehbî

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol mağribî-i ş âf-ı seyr
Ki olur nür-ı siyâha maḫ har
Ḥalvetîlerle olup germ-ülfet
Gülşenîlerle-de eyler külfet
3. Géce seccâdesi üzre ekşer
Çok tecellîlere oldu maḫ har
Ḥaylî mevzûn laḫ îf endâmı
Şi' ri yok maḫ laş ı ammâ Câmî
5. Görürüm dem-be-dem ol bî-günehi
Gâh çengelde vü k azık da gehî
Kârı Ḥallâc dilinde mestür
K'oldı bir dâr-ı mişâl Manş ür
7. 'Āk ıbet eyledi ol ehl-i şuhûd
Girye vü âh-ıla ifnâ-yı vücûd
Vermemiş ḫ aḫ aña gerçi per ü bâl
Eylemiş şeb-bereye lîk mişâl
9. Ḥall éden bu luğazı oldu ehil
Var düşün işte saña bir géce mehl (**Müm**)

85.

Luğaz-ı Mollâ

Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol kim bulunur cümle yérde
Nihân olmaz görünür cümle ferde
Böyle gedâ yüzinden pâdişâhdur
Ziyâ-ile münevver ş anki mâhdur
3. Gerçi sîm ü ma' denîden taḫ tı var
Muraş ş a' dur vücûdı pâr pâr niyâr
Başına tâc-ı z errîni géyer ol
Aña ḫ iz metdedür dâ'im beş on k ul

84

AE 94^a.

85

AE 94^b.

5. O şāhuñ cömerdligin medḥ éderler
Vücüdını ḥ alḳ yolına beḫ l eyler
Bu luğazcık cümleye ma' lüm-durur
Ta' ayyüb étmek ḥ āḫ ırım ma' mūm-durur (Mūm)

86.

Luğaz-ı Reşid

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Cānı burnında o miḥ net-zedenüñ
Ş an ḳ arındaşıdır Aydın dedenüñ (Mūm)

87.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - / - . - / - . -

1. O nedür sīmīn burunlı bir nigār
Nūrdan başında anuñ tācı var (Mūm)

88.

Luğaz-ı Vehbī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Gördüm Aydın dede dérler bir ışık
Işık ammā ḳ anı ḫ atsız bulaşık
Gülşenī tekyesinüñ dervīşi
Rūşenīlerle daḥ ı vardur işi
3. Eyleyüp ḥ ükm bir anı icrā
Oldı her mescide ḳ ayyum gūyā (Mūm)

89.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - / . . - / . . -

1. Nedür ol üç birāder-i hem-kār
Encümen içre olalar her bār

86 AE 94^{bh}.
87 AE 94^{bh}.
88 AE 94^{bh}.
89 AE 94^b.

- Mihteri kihter evsaṭ i mihter
Vasaṭ uñ pāyī evsaṭ ına maḳ ar
3. Aṣ ğarī hem dü nīm yek pāre
Vasaṭ uñ sofrasında hem-vāre
Ekl éder ḳ ay éder sükūt eyler
Dehenin içse ḥ alḳ a vére keder
5. Biri pür şevḳ biri tîre-i derûn
Biri şıḳ letde şānī-i Şem' ün
Biri ḥ ayvān ma' denī digeri
Var nebātī vü yemişlerinde yéri
7. Evvelimiz étme beyhüde efkār
Āfitāb-ıla muḥ teliṭ -i envār
Luğazı böyle ş aḳ lama ḳ at ḳ at
Hele bir pāre ucını işlet
9. Luğazı bilmedin déme mez mûm
Gül yaḳ ınca saña olur ma' lûm
Şen ola ḥ ānesi bunu bilenüñ
Eşk-i çeşmin teraḥ ḥ ümen silenüñ (**Mûm Maḳ āmı Şem'e-dān**)

90.

Luğaz

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol ṭ urfe şey' ismi ebu'n-nür
Z uhûrī Şām-ı aḍ al nesl-i Timür
Yüzi üstünedür dā'im ḳ arārı
Ayağa ḳ aḳ mağa yoḳ iḳ tidārı
3. Ḳ aṣ ĩrū'l-ḳ āme şaḥ ş -ı kec-dehāndur
Ḳ oḳ ısı ağızınuñ 'ömre ziyāndur
Ġıdāsı nār ağızı toḗ olı sem²⁴
Fetıl işler vücūdına dem-ā-dem
5. Ebu'n-nür-ile ş anma sürme-dāndur
Bu nür-efşān o z ulmet-i āşiyāndur (**Mûm Maḳ āmı**)

90

AE 94^b.

24

Vezin bozuktur.

91.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol cism-i lâğar-ı mevzün
Gāh ḥ ālī olur gehī meşḥ ūn
Geh libāsı siyāh ü gehī sefīd
Aña géydürdi Ş un^c -ı Rabb-i Mecīd
3. Zerd olur cismi gāh ser-tā-pā
Ma^c denīdür ol ejdehā-i dü-tā
Āteş anuñ ğidāsı olmışdur
Néce biñ baş fedāsı olmışdur
5. Gāh éder ādemi^c aceb dil-gīr
Oldı zīrā laḳ ab-ı gül-gīr²⁵
()²⁶ eylemezse kibār
Éder elbetde çākerān-Ş aġār (**Mūm Maḳ āmı**)

92.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hezec - . - - / . - - / . - -

1. Ol nedür kim dırāz-ı lâğardur
Boyı bi'l-cümle pāyıyla serdür
Aġzı başında gözi vü ayaġı
Dilsiz ü gözsüz emr-i muḫ ṭ ardur
3. Ş oḳ ıcaḳ gözlerine parmaġı
Aġzın açar Ş anasın ejderdür (**Mūm maḳ āmı**)

91

AE 94^{bh}.

25

Veziin bozuktur.

26

Yazmada çıkmamıştır.

92

AE 95^a.

93.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hezec - . - - / . - - / . - -

1. Nedür āyā ki ol iki kese ben
İkisi birden işlerin gören
Ş an' atda ikisi-de üstād²⁷
Vardur ammā miyānlarında kesād
3. Gözi ardında burnı ise uzun
Burun ammā ki ḥ aylī çifte burun
Kimi āteş-ile kim penbe-ile
Kimisinüñ kesb ü kārı cāme-ile
5. Duḥ terān-ile kimi ülfet éder
Kimi varup çobana ḥ iz met éder (**Müm Maḳ āmı**)

94.

Luğaz-ı Besim

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / . - - / . - - / . - -

1. Ol nedür kim şekli anuñ gāh elif ü gāh lā
Ḥāl ü şānı bu siyāḳ üzre geçer Ş ubḥ u mesā
Cismi vardur cānı yoḳ hem ağzı var dendānı yoḳ
İḥ tiyārı elde kendi başına dermānı yoḳ
3. Hey'eti 'acebā nümāyiş Ş anki bir ejder-i dü-ser
Bu 'acebdür gözleri pāyında étmişdür maḳ ar
Ağzın açsa ḥ iddetinden görmez olur gözleri
Pāre döker ü velikin fehm olunmaz sözleri
5. Bu luğaz yārāna ḳ ırḳ bir gün mehille oldı ḳ arz
Éy **Besim** ehl-i z ekā ḳ albine keşfi remzi farz (**Müm Maḳ āmı**)

93

AE 95^a.

27

Vezin bozuktur.

94

AE 95^a.

95.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . - - -

1. Ol nedür kim ne güne balık dur
Deheni baṭ nına mülāş aḡ dur
Bulsa bir māhī kendüden aş ğar
Anı ekl[ey]leyüp ğidā eyler
3. Anı yutduḡ da ızṭ ırāb eyler
İki cānübine şitāb eyler
Dökilür rüdesi miyānından
Rişte-veş vérür dehānından (**Mekik**)

96.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - -

1. Ol nedür kim ḡ addi anuñ bir sere
Beñzer ammā iki başlı ejdere
İki başı var anuñ āhen idi
Yollar üstünde var odun idi
3. Sīnesinde vardı ḡ urşun yāresi
Hep içinde ḡ almış idi pāresi
Cır cır eyler ṭ urma çalığ uşu-veş
Bilmezem kimüñle eyler keşmekeş
5. Bir çık ar deryā içine bir ṭ alar
Güyyiā pīzānlar nebā ney çalar
Bir gözi var aña da bir tüy ṭ aḡ ar
Bilmezem dünyāya ol neyle baḡ ar
7. Ger ḡ açan girse idi bir ḡ āneye
Omuzıyla sürinürdi fī-neye
Ṭ utmada dā'im vücūdın zelzele
Yine bir ḡ aylıce ş āḡ ib ḡ avş ala
9. Ş āḡ ibine dā'imā çekdürür
Her ḡ açan alsa eline sekdürür

95

AE 95^a.

96

AE 95^{bh}.

- İki t̄ arafdān girer idi işe
Adına d̄erler idi var gel beşe
11. Meskeni idi anuñ sevķ -i dırāz
Yine bāzār ķ urmaġa elden ķ omaz
Üstüġ v̄ān d̄ersem eger kim boz bil
Çün bu fenni bulmaġa budur delīl (Mekīk)

97.

Luġaz-ı Şerīf

Fā'ilātūn Mefā'ilün Fe'ilün

Ĥafīf - . - - / . - - - / . . . -

1. Nedür ol kār-ger bir ehl-i hüner
Anı zenler daġ ı el üzre t̄ utar
Gezer ammā ne gökde vü ne yérde
İzi var līk gezdigi yérde²⁸
3. Néce yād eyleyim ķ uş adı-ile
Gezer uçar ammā el ķ anadı-ile
T̄ urfe heykel velīk bī-ser ü pā
Aña var gel beşe dénirse sezā
5. N'ola kārında çekmez ise na' b
Anuñ él yardımıyladur işi hep
Bu luġaz her ķ açan Şerīf oķ ınur
Ucı ş andalcı-başına doķ ınur (Mekīk)

98.

Luġaz-ı Nāfi'

Fā'ilātūn Mefā'ilün Fe'ilün

Ĥafīf - . - - / . - - - / . . . -

1. Ol ne üstāddur ki kār eyler
Kār éderken fiġān u zār eyler
Baṭ n-ı meşķūfesi olur memlū
Boşanur līk eylese tekāpū
3. Ki taġ arrük éderse o bī-cān
Āşikāre degül éder pinhān

97

AE 95^b.

28

Vezin bozuktur.

98

AE 95^b.

- Gerçi ammā degüldür ol neyzen
Ney-ile étmede ekşer şiven
5. Hem degül çünki lu' b éder gāhī
Ş anki yemde şināh éder māhī
- Rişte ancağ girer gözine Ş ağır
Kuş gibi dīdesinde var tedvīr
7. **Nāfi'**ā rāh-kārda pūyān²⁹
Dürlü ħ il' at düzer ise şāyān (**Mekik**)

99.

Luğaz-ı Bālī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . - - -

1. Nedür ol t urfe heykel ü timşāl
K addi olmuş dü-tā mişāl-i hilāl
- İkidür başı mişli ejderhā
Nāmı sāk indadur velī bī-pā
3. Bir olur iki başı vaç t-i gīdā
Terk édince olur gīdāyı cūdā
- Teni saħ t-1 mizācı bāriddür
Māh-ı germāda kārı kāsiddür
5. Kesb ü kārı tevekkül-ile gālib
Büm-veş t a' miye degül t ālib
- Būma ancağ nevāle üç k uşdur
Bunuñ ħ od ayağına gelen beşdür³⁰
7. Ekl éder kef ne' āme-veş bārī
Ekl éder gāhī şümār-ı eşcārī³¹
- Rāh-ı Ş aydına kim éderse güzer
K ıla ħ amsīn ü erba' īne naZ ar
9. Erba' īn evveli Ş onı ħ amsīn
K alb dé der-hesāb olına hemīn
- K albdür diğ k at olına eşer
Ş oñra ħ amsīn rütbesinden-de düşer³²

²⁹ Vezin bozuktur.

99 AE 95^b.

³⁰ Vezin bozuktur.

³¹ Vezin bozuktur.

11. Bu luğaz **Bāliyā** mu‘ammādur
Hāll éden Bu ‘Alī Sīnādur (**Maşa**)

100.

Luğaz-ı Rāsiḥ

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür gūyā mişāl-i Z ü'l-feḳār
Bir naẓ ifū'l-fāme ağzı gūşı var
Dénsē lāyık cismine murğ-ı cemel
Āteş ekl eylemede aña bedel
3. AŞ lı ḥ ākīdür velīkin ṭ ab‘ı serd
Gelse olmaz bir gün āteş sezā vü berd
Hāşimīdür ismini ḳ alb eylesün
Bir Ocaḳ -zāde çık ar adın désün
5. Hāş ılı şāhım désen-de yaraşur
Ekşeri ḥ alḳ dāmenine yapışur
Bilmek istersen anı bī-iḥ tiyār
Eline el var ḳ o cān başını yar (**Maşa**)

101.

Luğaz

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Ne ḳ uşdur ol ki yok ş ıyt ü ş adāsı
Ezelden āteş olmışdur ğidāsı
Ele muḥ tācdur ekl-i ğidāda
Vü ammā kendi ‘āciz bir ḳ anada (**Maşa**)

102.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne dil-cūdur ki ‘ālem-müşterī
Laḥ m şaḥ mında eşer yok bir deri

³² Vezin bozuktur.

100 AE 96^a.

101 AE 96^a.

102 AE 96^a.

- Ekli yok şürb-i müdāme mübtelā
Söylenür ħ alķ ın dilinde bī-riyā
3. Bilür anuñ ķ adrini ehl-i sefer
Kimisi ʿ uryān gibi ħ ilʿ at géyer
Eylemez hīç āteş-ile ülfeti
Belki dāʿim defʿ éder germiyyeti
5. Pāk-meşreb boynı bağlı bir ğulām
Ser-fürū étmekle buldı iħ tirām
Ĥālını işrāb éder ş āħ ib-derūn
Étmez ammā olmayınca ser-nigūn
7. Bir teneffüs étmese biʿl-ittifāk
Édemez ħ iz met boğar rīħ -i firāk (**Maṭ ara**)

103.

Luğaz

Mefāʿilün Mefāʿilün Feʿülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür bil ol ķ alender şekl-i ʿ uryān
Géyer bir pōst-i ş ayf ü zemistān
İçinden gör ki kimüñ éy ş ayarmış
Tatardan var-ısa ş anʿ at aparmış
3. Ş u içmez kendüsi līk ğıdāsı
Ş uyi içmek içirmekdür bināsı
Teninde var hemān bir ķ urı başı
Bütün yéyüp bütün ķ ay éder işi
5. Velīkin boynı yok dur başı dönmez
Dehānı başı altında görünmez
İçince ağzına ol cism ü bī-cān
Ṭ amarlardan aŞ ılur başı ol ān (**Maṭ ara**)

104.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir murğdur cānsız³³
Depesinde Ő alb olur 'iş yānsız
Yelķ ovandur Ő anki deryāda uçar
Uçdığı yérde biribirin geçer
3. Zīr-i bāmi dā'im eyler āŐiyān
Ehl-i perde bir faķ irdür ol hemān
Buldığını çünki yérmiŐ ibtidā
SöyleŐirmiŐ ħ āl diliyle Őāniyā
5. Gāh olur kim bir resenle Ő u çeker
NūŐ étmez çekdüđi Ő uyı döker
Gāh zenlerle édermiŐ ülfeti
Hep güc-ile eyler idi Ő oĥ beti
7. Ő olı idi ķ anadı var idi³⁴
Yağlamazsan ger 'inādı var idi
Bir luğazdur bulmaķ istersen ara
Ŧ ondurursın pāyuñı girme ķ ara (**Maķ ara**)

105.

Luğaz-ı Fennī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne ķ uŐ kim cānı yoķ ķ addi kūtāh
Dermendi Ő alb éderler bī-günāh
Tüyi yoķ ammā anuñ vardur peri
ĀŐiyānında Ŧ olanur ekşeri
3. Yelķ ovandur kimi deryāda uçar
Uçdığı yérde biribirin geçer
Kimi Ő aķ ķ ā ķ uşı gibi Ő u çeker
Çekdiği Ő uyı velī içmez döker

104

AE 96^b.

33

Vezin bozuktur.

34

Vezin bozuktur.

105

AE 97^a.

5. Zîr ü bāmı āşiyān étmek neden
 Kısmeti gelür verā-yı perdeden
 Oldı birķ aç Ő an‘ ata ħ iz met-güz ār
 Derd-i dilden eylemekde āh u zār
7. Bu luğazla **Fenniya** bārī ara
 Görmesin ağıyār izin baş ma ķ ara (**Maķ ara**)

106.

Luğaz-ı [Esiri]

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol dalı yok bir naĥ l-i bālā
 Anuñ yaprağı āldur Ő anki vālā
 O naĥ lüñ üstüne çık maķ muĥ ālāt
 Gezer elden ele dünyāda ħ ālā
3. Gögi āhen étmış daĥ ı yémiŐi
 ĤalāŐ olmaz yéyen aş lā vü ķ aţ ‘ ā
 ‘ Aceb ħ ikmet Ő aķ alı Ő aç ı vardur
 Mücevvedür içinde cümle dānā
5. Luğaz bilen sipāhiler dēdiler
Esiri merĥ abā ehlen vü sehlā (**Mızrāķ**)

107.

Luğaz-ı Lebīb

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim cānı var bī-cāndur
 Nış fi acı nış fi cānsız cāndur
 Fi’l-aş ıl cinsi iken nev‘ -i nebāt
 Ma‘ denī resminde bulmışdur Őebāt
3. Fi’l-ĥ aķ ĩķ a dürlü dürlü rengi var
 Nev‘ inüñ eŐcārı vü hem sengi var
 Rūzgār eŐkālını tebdīl éder
 Ehl-i Ő an‘ at kendüye taķ līd éder
5. Beñzemez taĥ ķ ĩķ a ammā Ő an‘ atı
 Kendinüñ bes-bellidür māhiyyeti

106

AE 97^a.

107

AE 97^a.

Maṭ la' ı mağribden olmuş cilve-ger
Cümle şehir içre müzeyyen mu' teber

7. Dā'imā ehl-i ş alāḥ a hem-zebān
Kimisi uymuş imāma rāygān

Zīver-i tāc-ı ser-i ş ıbyān olur
Ḥāş ılı her dürlü kāra kān olur

9. Resmine beñzer baḳ ılsa zencebil
Feth ine zu' m étme bu remzi delīl

Bir luğaz yaptı yine dörd beş **Lebīb**
Mürdedür hem zindelikde yā naş ıb (**Mercān**)

108.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim cānı var hem cānı yok
Ş üretā ḳ andur vücūdı ḳ anı yok (**Mercān**)

109.

Luğaz-ı Lebīb

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim hem deri hem ḳ andur
Erden artuḳ ' avrete şāyāndur
Kaṭ ' éder gerçi ricālūñ şehvetin
Arturur te'sīri şevḳ in ' avretin
3. Étdi bir ḥ ayvān-ı vaḥ şīden ḫ uhūr
Cānı yok bir lāşedür ammā ṭ uhūr
Vaş finı étme **Lebīb**ādan su'āl
Bir muḳ arriḥ mu' teber ekli ḥ elāl
5. Kim ki feth eyler bu remzi bī-emek
Aña bir lüle duḥ ān ammā göbek (**Misk**)

108

AE 97^{bh}.

109

AE 97^b.

110.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür anuñla dil āşüftedür
Bāğ-ı ma' nāda gül-i nüşküftedür
Ber-murād üzre k açan h andān olur
Şükr eyle dil-i bülbül nālān olur
3. Ğonce-yi gülşen gibi olmaz h azān
Tāzedür bāğ-ı cihānda her zamān
Cümle mağ ş üddur odur pīrāyesi
Oldı iki ' ālemüñ ser-māyesi
5. Ādemī lafz ı anuñla āşinā
Tesliyet-bağ ş oldı h alğ a dā'imā (**Mağ abbet**)

111.

Luğaz-ı Nağ ĩm

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol vefk -i müşelleş üslüb
Bī-'aded h ānesi var cümlesi h ūb
Cüzdi bir vefk -i müşelleş bir kār
Līk her h ānesinüñ ş āh ibi var
3. Şekli bir pīr-i za' ĩfe beñzer
Üstüh^v ānı görünür ser-tā-ser
Bir yere gelse éderler icrā
Ş an'atın biribirinden a' lā
5. Anı cāmı gibi ehli ş ağ lar
Ele aldık ça gehī mızrağ lar
K al' a bārūsuna beñzer dem-i ceng
Her biri h aş ma atar t op u tūfeng
7. Güş éden kimse bilür bu luğazı
Boş bulunursa **Nağ ĩm**üñ boğazı (**Mişğ āl**)

110

AE 97^b.

111

AE 97^b.

112.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . . - / . . -

1. Nedür ol t̄ urfe murğ-ı h̄ oş-elh̄ ān
Meyl éder ni' mesine h̄ alķ -ı cihān

Per ü bāli bir édemez pervāz
Līk minkārı çoķ hezār-āvāz
3. Müntesib ehl-i ' ays-ı yārāna
Hem-nefesdür hemīşe dendāna

Cismi zerd ü nizārıyla zārī
Dil ehl-i maḥ abbete kārī³⁵
5. Oldı ekşer t̄ ibā' ıyla me'nūs
Ehl-i vefķ uñ yanındadır menḥ ūs (**Mişķ āl**)

113.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Bir maḥ alle ķ azdılar birķ aç ķ uyu
Ol ķ uyunuñ yoķ -durur aş lā ş uyu

İki kişi başı başa çatdılar
Ol ķ uyuya h̄ aylī t̄ aşlar atdılar
3. Ş ovuķ dan döndük hevāyī ķ anķ ala³⁶
Söylen āteş yaķ sun oğlan manķ ala (**Mink āle**)

114.

Luğaz-ı Ferdī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . . - / . . -

1. Nedür ol yekten dü ser ü pā
K'anda yoķ kimseden ümīd [ü] recā

112

AE 98^a.

35

Vezin bozuktur.

113

AE 98^a.

36

Vezin bozuktur.

114

AE 98^a.

- Bezm-i ʧ ab´ u refīķ ķ albe enīs
Kārı memdūḥ u ḥ alķ içinde nefis
3. Pāyı yok ḥ iz̄ metin éder ammā
Deh benānıyla bī-zebān-āsā
- Bezl-i nūzl-i ni´ am hemān kārı
Var özine semāḥ āt āṣārı
5. K uṭ nī géymez olup bürehne beden
Yufķ a olsa géyerdi pīrāhen
- Leff ü neṣr étmedür işi dā'im
Yédirür ḥ alķ a kendüsi ṣ ā'im
7. Şöyle dérler ki cümle aḥ bābı
Bir daķ īķ a nesne yok tābı³⁷
- Ālet-i merd eblehāne-ṣ ifat
Bir varup gelmedür aña ´ adet
9. Eger edhānı eylemezse ʧ ilā
´ Amele ķ ādir olmaya aṣ lā
- Ḥavfadur ṣemme görüp maḥ abbetini
K abzına elde gör ṣ alābetini
11. Aṣ lını bilmedin édenme meze
Naṣ ar eyle daķ āyıķ -ı luğaza
- Eyleyen bu daķ īķ a bī-taḥ mīr
Ḥaylī merdāne eylemiş ta´ bīr
13. Luğazı **Ferdī** böyle gizlemeden
Kırķ ı yok ´ ayb-ı nāsı gözlemeden (**Merdāne**)

115.

Luğaz-ı Fennī

Fā´ilātün Fā´ilātün Fā´ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür ne cānı var ne mālı var
Gerdeninde bir iki ḥ ālḥ ālı var
- Bir ķ arıṣ yā bir sürredür ķ āmeti
Ekṣer eyler aṣçılarla ülfeti
3. Bir du´ āya maṣ har olmuş söylemez
Cismine aṣ lā bıçaķ kār eylemez

³⁷ Vezin bozuktur.

115 AE 98^b.

- Bu ‘acebdür istemekde dā’imā
Ağzı çarpılan itden du‘ā³⁸
5. Beñzedür üstād anı belki neye
Āhenūñ beste-i zencīrine
Bir đ urūb olmış néce ‘ālemde
Ṭ aķ ılur sīmīn odur ādeme³⁹
7. Çoğuna azına **Fennī** baķ ma ş at
Aķ çe istemezse eger ipek uzat (**Maş ād**)

116.

Luğaz-ı Fennī

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne āletdür ‘aceb kim dā’imā
Pīşesi oldı cihānın māsivā
Kār-ı evş āfuñ démem ħ alķ a anuñ
Māst-veş yüzün ağızdur dolmanuñ
3. Çün lisān şevre beñzer hey’eti
Ḥaylice parlaķ dur ammā ş ūreti
Zīnet-i fer vérmek içün dārına
Yüz sürer ħ alķ uñ der ü dīvānına
5. Ma‘ denīdür gerçi kim ol pür-hüner
Mīve ķ ismindan neler peydā éder
Kendüyi gāhīce çamura bular
Boylı boyınca gehī māle dolar
7. Her kim olursa bu sırra āşinā
Baḥ ş édem Sivasī tekyesin aña (**Māle**)

117.

Luğaz-ı ‘İzzet

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Ḥafīf - . - - / . - - / . . -

1. Ol ne ṭ arz-ı ‘acīb-i ra‘nā-kār
Ḳ addi kūteh sefīd-rū çün ār

³⁸ Vezin bozuktur.

³⁹ Vezin bozuktur.

116 AE 98^b.

117 AE 99^a.

3. T arafeyni berāber olmadı çün
 Déense şâyāndur aña nā-mevzūn
 NıŞ fi kemmī ü nıŞ fi daḥ ı saṭ ḫ
 Nūr-ı vechi olur-mı olsa saṭ ḫ
 Bir yere varsa ger éder hem-vār
 Luṭ f éder ḥ alḳ a līk başa ḳ aḳ ar
5. Ş an bir engüşti var faḳ at bir dest
 Bünyesi pek ḳ avī olur-mı şikest
 Bir rez z e rüy-ı ḥ ūba oldı şebīh
 Kim ki ḳ ullansa dérler aña sefīh
7. Anlar-ile ocaḳ lılar me'lūf
 ' Aybı setr éder eylemez meḳşūf
 Ba' zı dükkān ser-tırāşa revān
 Kārı başdan başa olur yeksān
9. Geh mücellid éder bunu ālet
 Gāh pabuçular éder ūlfet
 Fülānçılara daḥ ı lāzım⁴⁰
 Līk keşīde olmaz emr-i mühim
11. Cengde kelle düşürür bī-meşel
 Bir baş içün olur cihānda bir el
 Ş oḳ ulur ḳ anda görse rüy-ı sefīd
 Ş arırlar birbirine bedīd⁴¹
13. Serzeniş eylemek iken kārı
 Yine hīç eylemez dil-āz ārı
 Hīç ḥ amāma girmemiş o beden
 Līk her yerde oldı ' uryān ten
15. Bedeni ba' zınuñ semek gibi
 Ba' zınuñ olmuş āb-ıla z ekanı
 ' Aṭ ıfā bu fetḥ olursa fi'l-ḥ āl
 İşte Ş avm Ş orma aña bir mişḳ āl (**Muḥ āṭ**)

⁴⁰ Vezin bozuktur.

⁴¹ Vezin bozuktur.

118.

Luğaz-ı Fennî

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür bir duḥ ter-i nev-restedür
Cāme k̄ at k̄ at énine māhiyyettedür
Buldı anuñla nümāyiş gülistān
Ansız olmaz ḥ āş ılı bir bostān
3. Kim ki baḳ dıysa başında kāküle
Anı teşbīh étđi ş açlı sünbüle
Cismi üstünde görince ḥ āller
Noḳ t̄ a dökmiş ş anurum rimāller
5. Gāh k̄ ızar nār danesi gibi yüzi
Gāhice ammā olur gül-i öksüzi
Bilmek istersen eger dünyācasın
Düzedür süd k̄ uzisi ferrācesin
7. Göricek eṭ fāl aña meftūn olur
Zülf-i leylāsın gören mecnūn olur
Ol şeker-leb gūş édincedim
Güyyiā ş andım Mış ırlı kendümi
9. Kim bu sırrı ḥ all éderse **Fenniyā**
Ş açlı t̄ urdu gördüm aña sezā (**Mış ır Buğdayı**)

119.

Luğaz-ı Ḥ^vāce

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel - . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol k̄ urş mülāyim-t̄ ıynet
Cümle 'ālem aña eyler raḡbet
Ḥākdur menba' ı dérlér kānı
Ba' zılar dér ki ölür insānı
3. Zerdür u lāḡar u hem bī-t̄ āḳ at
Nev'-i ādemde bulunmaz bu ş ifat
Gerçi yok ādeme timşāli anuñ
Sürilür ḥ iz metine dünyānuñ

118

AE 99^a.

119

AE 99^b.

5. Kiminũñ mask̄ aṭ -ı re's-i Bağdād
Kimin efrence éderler isnād
Āteşīn-meşreb ü nāzik-terdür
İnkisārı göricek mihterdür
7. Bir marīz üzre eger étse güzer
Def^ç éder ç illetini k̄ oymaz eşer
Bu ç acībdür ki def^ç éder ç illi
Ne rūḥ u var ne şem^ç ü ne ç aseli
9. Nāmı beş ḥ arfle olmış meşhūr
Münkesir ḥ āṭ ırı eyler mecbūr
Ayağı bir görünür başı çihil
Hem bilür k̄ ıymetin anuñ kāmīl
11. Oldı başıyla miyānı yeksān
Eyledim nāmını ez-cümle beyān
Şem^ç dür bu dēr idim ben ammā
Āḥ irinde var anuñ ḥ arf-i nidā (**Mūmyā**)

120.

Luğaz-ı ç Abdī
Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Ḥafīf - . - - / . - - / . . . -

1. Nedür ol şey' ṭ urfe-i nā-çīz
Bilemez anı ğayr ehli temyīz⁴²
Gāh pür-bīm olur gehī pür-ğam
Gāh mesrūr olan aña hem-dem
3. Ne diridür ne mürde ne maḥ lūḳ
Ne vücūdı ç adem-ile mesbūk
Ne heyülā ne ş üreti vardur
Ne ç arz dur ne cism ü cevherdür
5. ç **Abdiyā** āferīn ol ehl-i dile
İşbu sırr-ı nihān-ı ṭ ab^ç ı bile (**Maçdüm**)

120

AE 100^a.

42

Vezin bozuktur.

121.

Luğaz-ı Besîm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bil nedür 'ālemde ol kim bāğı yok dur dāğı var
Kendüsi öci degüldür lîk 'acâyib āğı var
Gör ne h ikmetdür ki deryā kendüde mevcüd imiş
Kendü deryāda bulunmaz herkese meşhūr imiş
3. Bir 'acebdür gāh bedr gāh aḥ ter geh hilāl
Bedr aḥ ter aḥ teri bedr olmaḥ dadur bilmem ne h āl
Cāh-ı naḥ şeb dēnse lāyık maḥ la' -ı garrāsına
Mağribī hem maḥ la' idur ḥ al' at-ı garrāsına
5. Sū-be-sū dünyāyı geşt eyler velīkin pāsı yok
Ḳ orḳ u bilmez yüz çevirmez kimseden pervāsı yok
Çār-māder heft şevherden doğar bir nūrdur
Zaḥ m-ı gūnā gūne bī-şek merhem-i ḳ āfūrdur
7. H oş-nümāyiş bir luğaz naḥ m eyledik h aḳ ḳ ā **Besîm**
Keşf-i remziyle meserret-yāb olur ḥ ab' -ı selīm (**Meskūk Aḳ çe**)

122.

Luğaz-ı Sa'îd

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nedür ol şey' 'acîbü'l-heykel
Āşinā-yı keff erbāb-ı düvel
Zîb ü zebūrdan olurken āri⁴³
Dā'imā ehl-i hünerle kārı
3. Beñzer engüşt-i nigāra farazā
Olmasa başı müdevvir cānā
Muttaş ıl ālet-i h akkāk-ş ifat
Yümnī şaḥ ş -ile eyler ülfet
5. Rū-siyāh olmasa ger ş ubḥ u mesā
Sürḥ serdür deyr edem ben aña

121

AE 100^a.

122

AE 100^a.

43

Vezin bozuktur.

Bir luğaz yaptı Sa'îdâ anı⁴⁴
Fethî éder cehl-i mürekkeb-de anı (Mahmuha)

123.

Luğaz-ı 'İzzet Paşa
Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Nedür ol şey' ma' denî t̄ ıynet
Şerh̄ a vérmış vücūdına z̄inet
Gerçi içmez yémez o ş ubh̄ u mesā
Düşmez ağzından et anuñ ammā
3. Geh murabba' olursa andāmı
Gāh olur şekli dah̄ ı bādāmī
Ne gözi var anuñ ne h̄ od başı var
Bir yüzi ile yalnız k̄ aşı var
5. Dā'imā ol z̄ arif̄ t̄ urfe-liķ ā
Başına t̄ aķ ınur gül-i z̄ibā
Zerr ü s̄im̄in pester üstünde
Gezer-durur h̄ alķ -ı eller üstünde
7. T̄ a'ne étme görüp saķ āmetini
Bildirür 'aks-i istik̄ āmetini
Varsa Sult̄ ān Bāyezīde eger
Kendüyi eyler dil ü ahķ ār
9. Getürüp yüzi k̄ arası vecde
Şevķ ile eylemektüdür secde
Bī-h̄ azāndur müdām gül-zārı
Ya' nī her dem bahār ezhārı
11. Nev-' arūsāne h̄ ırz-ı cān getürür
Ya' nī dāmāddan nişān getürür
Yoğ-iken cānı yok dur aña naz̄ ĩr
H̄ aţ t̄ -ı ta' līķ étmede tah̄ r̄ir
13. Kasem étmez démek ne k̄ ābildür
Ekşeriyyā yemīne mā'ildür
Kim ki bu nüktemi bilürse dilā
Yemen iķ līmini bağışla aña (Mühür)

⁴⁴ Vezin bozuktur.
123 AE 90^{ah}.

124.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . - - -

1. Nedür ol iki başlu bir ejder
Bulsa güyā ki alur āteşi yér
Kuyrığında olur gözi meşelā
Ele alırlar anı ş abḥ u mesā
3. Ehl-i keyfüñ enīs ü gam-h^varı
Serd iken kendü germ-ile kārı
Gerçi bu k adar anuñ dil-ile eli
LİK bekler kimisi gāhī beli
5. İki başı berāber olsa eger
Buldığı her ne ise anı k apar (**Maşa**)

125.

Luğaz-ı Na'ti

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - -

1. Ol nedür kim cānı var ḥ ayvāndur
Bü'l-^çacebdür cānı var bī-k andur
Bir ^çacīb lānedür kāşānesi
Yoğ idi dervāzesi pervāzesi
3. Olsa ger cūyende-yi āb u nevāl
Murğ-ı ebī gibi açar perr ü bāl
Gerçi pīrden bitmemişdür ol ş anem
K oparırlar hem-çū bī-rūḥ u'l-ş anem
5. Étmedi hīç kimse ş avtın istimā^ç
Ādem-āsā ^çādetā eyler cimā^ç
Bī-mez āk añlar anı gören kişi
Rinddür ammā şübhelidür mez hebi
7. Ehl-i tağ vā oldığı pīr-i dile gider
Bezm-i rindāne ş afālar baḥ ş éder
Na'tiyā her kim bunu fetḥ eyleye
Benden ol kimseye bildi-mi diye (**Medih**)

124

AE 96^{ah}.

125

AE 99^{bh}.

126.

[Luğaz-ı] Es'ad Efendi
Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün
Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol şey'-i 'acīb ü bālā
Vaş fin éden böylece k ılmış imā
Ki vücūdına sebep h ayvāndur
Anı bu h āle k oyan insāndur
3. Her zamān oldı edeble k ā'im
Naş b-ı 'ayn 'uķ alādur dā'im
Gerçi kim bu k adar anuñ belli yeri
Oldığı yerde h ayātdur eşeri
5. 'Ömri kūtāh teni leyyindür
H aş mı çok dur hepsi beyyindür
Kendi-de kendine h aş m olmuş
Āteş-i h ıřm-ile gūyā dolmuř
7. Olsa dā'im n'ola giryān sūzān
Kimi maş lūb kimidür zindān
Kendinūñ fenni çok bir şey'dür
K anda olsa h usemādur peydür
9. H aş minuñ birisi gāyet çālāk
Berķ -ı h āt ıf gibi gūyā bī-bāk
Gerçi kim z ātı görünmez ammā
Anı bir h amlede eyler ifnā
11. Birisi dağ ı hemān ejderdür
Bu h uş ümetde dağ ı bed-terdür
Gāh ellerde gezer rindāne
Gāh kürsiye çık ar şeyh āne
13. Şevķ -ı şādīsı şitāda çok dur
O k adar ş ayfda keyfi yok dur
Ş üreti faķ r u fenādur ekşer
Mevlevī gibi gehī h ırķ a géyer
15. Kiminūñ yeri tağ t-ı devlet
Kimi zāviye-gīr-i 'uzlet⁴⁵

126

AE 100^{ah}.

45

Vezin bozuktur.

- Kimi kūteh kiminūñ ƙ addi dırāz
Kimi cāmi‘ de éder ħ aƙ ƙ a niyāz
17. İsmiñ evvelini ƙ ıl mechūl
Ola ħ āş ıl anuñ-ile me’mūl
Ĥ arfinūñ evvelini étsūñ terk
Ƙ albi ƙ ılıca ƙ alur anuñ bī-şek
19. Kimseye söylemesün tek dursun
Nāmını söyleyen ağzın yumsun
Bunı ħ all étmek içün ehl-i hüner
Biribirine neler söylerler (Mūm)

127.

[Luğaz-ı] Na‘tī

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . . - / . . . - / . . . -

1. Nedür ol şah ş -ı siyeh-rū āyā
Oldı binā-yı ħ arābāt fenā
Gūyiyā géyer siyeh pūşānı
Başı şapƙ alı firenk oğlanı
3. Bir zamān hem-çū mecūsī kāfir
Düşüp āteşlere yandı vāfir
Ayağı yoƙ eli yoƙ dur seri var
Gāhī gibi yüksekden uçar⁴⁶
5. İçtimā‘ ina naƙ ar olsa keşir
Görinür vaƙ t-i mesā ş üret-mir
Şeklini étdi görenler iħ bār
Nış fi mis nış fi ‘ acıbdür mār
7. Gāh muğ ħ ik gibi zenbīli géyer
Gāhī nāt ır gibi naħ line biner
Na‘tiyā lāzım olur ise eger
Der-i ħ ammāmda bulunur ekşer (Mismār)

127

AE 100^{bh}.

46

Vezin bozuktur.

128.

[Luğaz-ı] Es'ad Efendi
Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün
Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Bir 'acīb ü ğarīb şey' gördüm
Nedür āyā déyü anı Ş ordum
Dédiler déñle gör neler söyler
Bir dil ehli Ş aḥ ibe beñzer⁴⁷
3. Bir degüldür ger dehdür bunlar
Biribirinden ayru duramazlar
Biri gūyiyā anne birisi baba
Ġayrılar oĠul oĠlı ser-tā-pā
5. Līk Ş ūretde Ş anki yektādur
Şekli vefķ -i meşellet-āsādur
Ne dem aĠāz éderse feryāda
Getürür eski demleri yāda
7. Ş anki tiryākīyler gibi dizilür
Yutmasa keyfini sesi bozultur
Maḥ rem-i bezm-gāh-ı dendāndur
Nuṭ ķ ı vardur līk bī-cāndur (Mişķ āl)

Fī Ḥarfi'l-Nun

129.

Luğaz-ı Reşid
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ikidür insānda
Üçden artıķ olmadı ḥ ayvānda
Sende var hem bende var ādemde yoķ
Cümlede vardur désem 'ālemde yoķ
3. Kimsede olmaz velī her şey'de var
Olur 'ālemde anuñ-ile vaķ ār

128 AE 98^{ah}.

⁴⁷ Vezin bozuktur.

129 AE 100^b.

On beş olmuştur anuñ menzilleri
Birine k̄ ādir degül varmaḵ biri

5. Bir iki üçden ziyāde olmadı
Dördini bir yérde kimse bulmadı (**Noḵ ṭ a**)

130.

Luğaz-ı Besīm

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim anda envā^c -ı ^c ulüm mevcüddur
Cümle ^c irfān u kemāle me^h aḷ -ı behbüddur
Bu ^c aceb böyle olmuşken cihānda mu^c teber
Hāl ü şānı dā'im olmaḵ dadur zīr ü zeber
3. Ālet-vāreste hey'eti olmuş muvāfiḵ her zamān
Zīrde üçdür zīrde iki olur bī-gümān⁴⁸
Evvel ü āḥ ir ḷ uhūrāt-ı ḥ urūfa daldur
Līk ^c urūcı yazılıdur miyānuñ doldurur
5. Kendi bir k̄ aṭ re içinde néce biñ deryāsı var
Bu sözüm ehl-i kemāle gün gibidür aşıkar
Bu luğazdur bī-bedel-i meşel sū-be-rā bī-derün
Kim ki ḥ all eyler ise olsun **Besīm** ^c ömri füzün (**Noḵ ṭ a**)

131.

Luğaz-ı Nāḵ id

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim yérde var lākin bulunmazdur semā
Cinde var ādemde yoḵ ṭ āḡ üzre var ş aḥ rāda lā
Devede yoḵ dur velī ḷ āhir feresde şübhesiz
Olmaya ördekde ammā k̄ azda olmaḵ bī-merā
3. Bu arada var velī yoḵ ol arada bü'l-^c aceb
Nükte fehmi ét yoḵ da vardur varda yoḵ dur **Nāḵ idā** (**Noḵ ṭ a**)

130

AE 100^{hb}.

48

Vezin bozuktur.

131

AE 100^b.

132.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. **H**ağ **ğ** Te'ālā çün yaratdı beş-be-beş
Beşi dağ ı birbirini görmemiş
Gün yüzün görmez ikisi yazu **ğ** iş
Üçü dağ ı gören yüzünü görmemiş (**Namāz**)

133.

Luğaz-ı Haşmet

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol **Ş** un' -ı **H**udā-yı müte'āl
Vérmiş ol rütbe aña **ğ** üsn ü cemāl
Ruğ ları **ğ** urş -ı mihr cephesi māh
Çeşm-i mestānesi gāyetle siyāh
3. **Ğ** aşları mağ la' -ı garrā-yı **ğ** üsn
Beñleri noğ t a-i zībā-yı **ğ** üsn
Gerdeni nūr siğ r-i sīnesi billūr
Deheni merdümek dīde-yi mūr
5. **Ğ** āmeti serv-i çemenzār-ı vefā
Görmedim mū-yı miyūnın **ğ** ağ ' ā
Görse bu **ğ** āletle bir ādem⁴⁹
İster olmağa dem-ā-dem hem-dem
7. **H**aşmetā bu luğazı **ğ** all édeli
Gördüm 'ālemde o tāze güzeli (**Nār**)

134.

Luğaz-ı Ferdī

Mef'ülü Fā'ilātü Mef'ülü Fā'ilün

Muzari - - . / - . - . / . - - . / - . -

1. Bildüñ-mi nidüğün sen o nev-reste nev-cüvān
Olmış girift **ğ** alğ uñ elinde çü-mücrimān

132

AE 100^b.

133

AE 100^b.

⁴⁹

Vezin bozuktur.

134

AE 101^a.

- Manş ūr gibi büyütürsen içre Ş ad ħ ayf
Bir dāğ-ı Ş adr u sīne éder nāle her zamān
3. T omruķ da durdı bir néce müddet ‘ acīb degül
Zerd olsa rū-yı dil-keşi mānende-yi ħ azān
Hāli şekm ki zīnetle sedd-i ramaķ éder
El-ħ aķ riyāzetle bunı édemez ‘ inān
5. Pür-berg-sān iken ayağın kesdi ‘ aķ ıbet
Ş aħ n-ı çemende olmış idi zamān-ı çemān⁵⁰
Dūd gibi āhen olur sāde mūm éder⁵¹
Sūzişle bezm-i meyde eger eylese figān
7. ‘ Uşşāķ -ı bī-nidālarına ħ addi var meger
Ehl-i Ħicāz Mekke Nişābūr İŞ fahān
K ānūn gözetdi şer‘ ā muħ ālif ne étdigüm
Meclisin meclis eylemede faŞ lını cihān
9. Ş āħ ib-nefs bir ehl-i kemāl olsa rāstī
Engüşt-nümā-yı ‘ ālem olurdı o dil-sitān
N’eyler k udūm-i pākine cān étmeyüp fedā
Geldikde yār ħ āneye **Ferdī**-yi nüktedān (**Ney**)

135.

Luğaz-ı Za‘îfî

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ağzı vardur dili yok
İşāretle söyleşür bilgisi yok
Hem riyāzet ehlidür perhīz t utar
Zevāda almaz mizācı yél yutar
3. Göz k ıpar ‘ uşşāķ ına dil-ber gibi
Hem götin parmaķ ladur k aşmer gibi
Bekrīlerle bekrīdür dervīş-ile dervīş
Başına şabķ a géyer mişlī keşīş
5. Éy **Za‘îfî** bunı bilüp gelene
Ş ad hezārān āferīnler bilene

⁵⁰ Vezin bozuktur.

⁵¹ Vezin bozuktur.

135 AE 101^a.

Kim bilür kim néce yüz yaşındadır
Hesâb-ı ebced-ile altmışdadur (Ney)

136.

Luğaz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür meşhūr-ı 'ālem bir dede
Hem-zebān olmuş gezer nīk ü bede
Başı öküz boynızı gibi velī
Dīde-i encüm-şümārı sīnede
3. Çāk çāk étmiş derūnın rūzgār
Çok sitemler çekmiş ol miḥ net-zede
Sa' y éder bir yandan hey'et-i ḥ arīḳ
Tā aña rāz-ı derūnın söylede
5. Ḥaylī demdür muntaḫ ır bu cān u dil
Tā ḳ udūmiyle biri mesrūr éde
Nīze başıdur hemān gūyā başı
Ayağı se-pāya beñzer ma' nīde (Ney)

137.

Luğaz-ı Reşid

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür çeşm-i ḥ akīḳ atle yaḳ ĩn
Her maḳ āmı gösterür bir dūr-bīn
Gūyiyā bir sīne-sūz-ı abdāldur
Vāḳ ıf-ı sır olmuş ehl-i ḥ āldur
3. Söyledirsen bir nefes anı eger
Şevḳ -ile sūz-ı dilin iz hār éder
'Āşıḳ -ı ş ādıḳ lara dem-sāzdur
Hem-zebān olan aña ser-bāzdur
5. Eyledikçe dem-be-dem cūş-ı ḥ uruş
Gūş éden ehl-i dili eyler ḥ amuş
Naḳ ş-ile kārı müşārün bi'l-benān
Heft menzilden olur baḳ sañ 'ayān

136

AE 101^a.

137

AE 101^b.

7. Dem-be-dem ırmağa beñzer cūşişi
 ‘ Işık ı icrā eylemekdür gūşişi
 Āb-ı h ayvān gūyiyā andan revān
 Teşne-dil ‘ aşā eyler baḥ ş-ı cān
9. Néce naḳ ş u ş üret-ı engüşt-nümā
 Heft menzilden nümāyān cā-be-cā
 Saña lāzım mı **Reşīdā** söylemek
 Bilür ‘ ārif n’ idügin çekme emek (**Ney**)

138.

Luğaz-ı Besīm

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim başı mähī ayağı eyler nidā
 Pāyı h amsīdür serinüñ bunda yoḳ dur hıç h afā
 Lāfdur biñ şu‘ besi vardur miyānında désem
 Bu sözüñ fehmi hemīşe ehl-i ‘ ārifāna ehem
3. Bir ‘ aceb sırdur ki olmış ḳ albi pür-sūziş dede
 Ş anki ih rāḳ -ı derün étmekde nār-ı mūḳ da
 Başını kesseñ yine gelmez nidāsına kelāl
 Pāyı düşse cümlesi ma‘ düm olur bī-ḳ il u ḳ āl
5. Baḳ yine ma‘ düm iken fi‘ lī devātiyle ḳ alem
 ‘ Aksi şart oldığı daḥ ı āşikāre dem-be-dem
 Vérse dil bir dil-bere ma‘ düm olurken bī-cedel
 Ne ğarīb aḥ vāldür kim nāmına gelmez h alel
7. Mū-be-mū kim bu luğaz remzin éderse rüşenā
 Ḳ almaya bir dem bu ‘ ālemde **Besimā** bī-nevā (**Ney**)

139.

Luğaz

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün
Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol ṭ urfe şaḥ ş tāc-ı ber-ser
 Ḳ aş irü’l-ḳ āme İbrāniye beñzer
 Cihānda mālīk olmış bir h iş āra
 Anı başında ṭ aşırsa ne çāre

138

AE 101^b.

139

AE 102^a.

3. Béline ṭ akınur bir s̄im-ḥ ancer
Aña tesbîḥ ini piçide eyler
Olup aḥ vāli rîḥ -ile müşevveş
Yanar başında dā'im anuñ āteş
5. 'Ayāndur baṭ nı içre her ne ki var
Derūnı Ő afvetinden eyler iḫ hār
Olurken ṭ ab'ı bir burc-ı āba mensūb
Şükūfeyle derūnı bāğ-ı mergūb
7. İki suraḥ i var anuñ gelūda
Nefes alur birinden biri Ő uda
Gören bu hey'etiyle anı fi'l-ḥ āl
Olur bu s̄ine elbet ṭ ab'ı meyyāl
9. Libāsın būs étmege ḳ aş d étseñ ekşer
Derūnunda Ő adā-yı muvahhiş eyler
Anuñ nāmını étmişler müretteb
Cihānda balçık āteşden mürekkeb
11. Sezādur bu luğaz ḥ alline ḥ afā
Alınsa cā'ize bir ḳ albun a' ṭ ā (Nārgile)

140.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne şey'i bü'l-'aceb ḥ ayret-fezā
Naḫ Ő-ı gūn-a-gūn-ile Ő ūret-nümā
Her dem insān-ile anuñ Ő ūreti
Gerçi ḥ ayvān-ile étmez ūlfeti
3. Tīşe-yi ğamla vücūdı dāğ-dār
Étmede āh-ı derūnın āşikār
Ş anki ol bir 'āşık -ı dil-rīşdür
Cürm-pūş-ı āhen ḳ abā-yı dervīşdür
5. Dest-res buldıḫ ça ger şām u seḥ er
Ejder-āsā dem-be-dem ol-dem çeker
Çeşm-i ğayretle aña étsüñ nigāh
Dem-be-dem iḫ hār éder ol dūd-ı āh

7. Yelķ ovan désem sezādur ben aña
Kār u kesbi dā'imā bād-ı hevā
Ger baķ ılsa Ő ūretā Ő āh ib-i naķ Ő
Līk eller h ız metine dest-res
9. Kim bilüp bu remzi eyler āşikār
Āferīn Ő ab'ına anuñ Ő ad hezār (Nārgile)

141.

Luğaz-ı Reşid

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol kim hemān bir Ő ūret-i māh
Sipāhīler anuñla oldı hem-rāh
Vérür cür'et gehī bāzū-yı merde
Gehī pā-māl olur bī-hūde yérde
3. Girer āteşlere mişl-i semender
Görinür ekşer altı gözli ejder
Nuķ ūş-ı reh-nümāsı kār-bāndur
Āsāsı oldı ķ aş r-ı çār-pānuñ
5. Nihān étme bilür merd-i süh an-dān
Semend-i Ő ab'ıyla eylerse cevelān (Na'ı)

142.

Luğaz

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol şāh-bāz zefīre pervāz
Ne h āletdür kim étmez bir dem āgāz
Perinde olduğından üstüh vānı
Olur bāzū-yı ' anķ ā āşiyānı
3. ' Acebdür kim o şeh-bāz-ı müsellem
Olur bir mārıyla elbetde hem-dem
Ne dem dendānı ursa bir şikāra
Nigāhı bağlanur bir ķ ayd-ı māra
5. Şikārın ılsa minķ ārın olur h ūn
Olur hem çeşm-i Ő aydı ' ayn-ı Ceyh ūn

141

AE 102^b.

142

AE 102^b.

Şikārın görmeyince beste-bāzū
Heveskār olmaz idi her Ş ayda sū

7. Perī-veş aldığı demde şikārı
Ṭ ahāretle éder cismini ārī

Acıdur anı yénmez bu ‘acebdür
Ḥayāta sem eken maḥ zā sebeddür (Nīşter)

143.

Luğaz-ı Reşid

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim iki yüzli bir perī
Müstaḳ ĩm olmağla bulmuşdur yeri
Ḥadd-i z ātında mühendisdür ‘aceb
Oldı her ṭ arḥ -ı cedīd üzre sebeb
3. Bir refīḳ i var yanınca Ş alınur
Ḥiz mete anuñla bile bulınur
Durmaz oynar gāhīce cān-bāz dur
Ber-hevā gūyiyā ki bir şeh-bāz dur
5. Egrice iki ayağı vardır⁵²
Ḳ anda cevlan eylese hem-vārdur
Bir gözi var ol-daḥ ı bī-nürdur
Gördigi işler ‘aceb ma‘mürdur
7. İstiḳ āmet şem‘ inüñ pervānesi
Kimsenüñ var müselles ḥ ānesi (Necār Terāzısı)

144.

Luğaz

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Ḥafif - . - - / . . - / . . -

1. Ol ne şaḥ ṣ -ı ‘acībedür āyā
Desti iki velī olur yek-pā
İkişer ikişer durup hemān
Emr-i ṣ ulṭ āna oldılar cūyān

143

AE 102^b.

52

Vezin bozuktur.

144

AE 103^a.

3. Bu ‘acebdür ki olmada deryā
Yılda bir iki ay aña me’vā
H̄alvetī şeyḥ idür hemān gūyā
Var serinde ‘imāme t̄ac-āsā
5. Çehresi gül gibi ṭ urur Ṣ olmaz
K̄ adri tā göçmeyince fehm olmaz
Ṣ uyu serddür şu mertebe anuñ
Dağıdur çiftesini insānuñ
7. Hep görenler elinde fermānı
Dérler aña nişān-ı sult̄ ānī
Yarış étmege baḥ re çık sa ne dem
Cānı yok dur geçe anı ādem
9. Édemez kimseler bu fenni ‘ayān
Bu sözüme nişān k̄ osun yārān (**Nişān**)

145.

Luğaz-ı Şubḥī

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir ‘arūs-āsā cüvān
Anuñ işi kendüsin düzmek hemān
Kendüyi zīnetledikçe ḥ ūb olur
H̄üsn içinde cümleden maḥ b̄ub olur
3. Tābi‘ olmuşdur hevāsına o şāh
K̄ anda āhenüñ olsa eyler ‘azm-ı rāh
K̄ anda bir sūr-ı peyām alsa gider
Yaradılmamış anuñçün h̄iç keder
5. Nāzlıdur gitmez piyāde bir yére
Bir cüvān ister k̄ ucaḥ da getüre
Şubḥīyā naḥ l-i k̄ alem ebyātını
Yazdı fikr-ile bilesin z̄ ātını (**Naḥl**)

146.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne gülşendür ki her-dem tazedür
‘Andelîbi lîk bî-âvâzedür
Mîvesi ezhârıyla ‘ibret-nümâ
Pençe-yi ħ orşîd éder anı fenâ
3. Güllerine ħ aķ anuñ bû vérmemiş
Hem o gülzâra Ĥudâ Ő u vérmemiş
Kim ol gülzâruñ Ő orarsa aş lını
Eylesün géce çerâgân faş lını (Naĥl)

147.

Luğaz-ı Reşîd

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür bir ser-efrâz-ı ħ oş-nümâ
Vardıġı yérlerde ķ an olsa sezâ (Naĥl)

148.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ĥafîf - . - - / . . - / . . -

1. Nedür âyâ nev-emân bende
Pâları pür ‘iķ âl-i âhende
Biri kec-bîni³yi biri bûd nâz
Yine ammâ ikisi-de ķ urnâz
3. Girmesün ellerine bir sūrâĥ⁵³
Nevbetiyle girer ol küstâĥ⁵³
Biri zûr-ile ķ or birisi çeker
‘Amel-i lûĥ a raġbet eylerler

146

AE 103^b.

147

AE 103^{hb}.

148

AE 103^b.

53

Vezin bozuktur.

5. Eylemezler farķ luṭ f u āz āri⁵⁴
İ' tidāl üzre rüz [u] şeb kārı (Nāṭ ır Kadınların Kurna Açacak Temürleri)

149.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Bir ' acāyib nesne gördüm éy püser
İki ata bir kişi binmiş gider
Her birinüñ ikişerdür ayağı
Farķ olunmaz yoķ dur Ő olı Ő ağı
3. Boynı ķ ayışdur velī yérde yüzi
Her birinüñ altışar ekşer gözi
Bunların hīç kimse çekmez başını
Gérü ķ alan at geçer yoldaşını (Na'leyn)

150.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim gūyiyā şekl-i hilāl
Yüzi perde ħ alķ a olmuş pāy-māl
Ekşerinüñ ikişerdür gözleri
Çift olurlarsa gezerler her yéri
3. Yalnız hīç kimse étmez rağbeti
Bes berāberdür eşiyle ħ iz meti
Çillesiz gūyā ki bir āhen-ı kemān
Tiri yoķ urdığı yérde var nişān
5. Dā'imā insānla hem-rāhdur⁵⁵
Bir yérinde Ő anma kim aña heder (Na'lce)

⁵⁴ Vezin bozuktur.

149 AE 103^b.

150 AE 103^b.

⁵⁵ Vezin bozuktur.

151.

Luğaz-ı Nāḳ id

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ikidür insānda
Birden artıḳ olmaya ḥ ayvānda
‘ Āşık -ı şūrīde-de yoḳ şübhesiz
Līk her-dem bulunur cānānda
3. Seferīdür anda dervīş ü faḳ ĩr
Dā'imā mevcūd olur a' yānda
Sende bir var bende bir ' ālemde hīç
İkidür sulṭ ān-ı ' ālişānda
5. Gerçi māhīdür velī deryāda yoḳ
Bulınur ammā ki sengistānda
Nāḳ idā her kim bu ' aḳ di ḥ all éder
Nām-verdür dāniş-i ' irfānda (**Nūn Ḥarfı**)

152.

Luğaz-ı Na' tī

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nedür āyā o şaḥ ş -ı sīm-endām
Perveriş buldı nād u ebleh tamām
Ser-i nāzik-terinde kec-zer-tāc
Bir ayak lıdur ol mecūsī mizāc
3. Taḳ inur gerdenine ' ālü'l-' āl
Gehī zerrīn ü gāhī sīm ḥ alḥ āl
Ḳ addi bālā maḳ āmı ' ālīdür
Meşrebi āteşi celālīdür⁵⁶
5. Édüp ehl-i ḥ arḳ aña tevbīḥ
Ş oḳ dılar maḳ ' adına dü biñ sīḥ
Seri tābında pāyı deryāda
Āb u tābıyla z evḳ e āmāde

151

AE 104^a.

152

AE 104^{ah}.

⁵⁶

Vezin bozuktur.

7. Aña bir mārīd olup şergīl
Ş anma kim bir nefes olur zā'il
Kuyruk -āsā kesilmez ardından
Zehr ü zaķ ķ ūm ş açılır ağızından
9. Ş arılıp ħ alķ a ħ alķ a gerdenine
Dūd-ı āteş ş açar o sīm-bedene
Oldığıçün vüçüdü sūz-ile pür
Dédiler nāmına Baba Gür Gür
11. Na'tiyā kim bilürse işte luğaz
Anuñ olsun memālik-i Şīrāz (**Nārgile**)

Fī Harfi'l-Vāv

153.

Luğaz-ı Reşīd

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim oldı memdūh-ı enām
Başķ a lez z et bulur anuñla kelām
Yérde olmaz baħ rde eyler z uhūr
Kāmil eyler sözleri étmez ķ uş ūr
3. Olmuş erbāb-ı kemāle hem-zebān
Néce āşār-ı cemīl étmiş beyān
Güher-sencīdedür efvāhda
Gösterür ' unvān-ı vaş f şāhda
5. Ehl-i diller ğam-güsārı bir nedīm
Bilür anuñ ķ ıymetin t ab' -ı selīm
' Āleme sığmaz baķ ılsa bī-gümān
Kāh olur bir beyt içinde mihmān
7. Bu luğazda da' vī-yi mā-fāt éder
Şāhidi olan **Reşīdā** şebāt éder (**Veziñ**)

154.

Luğaz-ı Neylî

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim çārdur ḥ arfi anuñ
Bir ' aẓ ĩmü'ş-şānuñ ismi bī-gümān
Ṭ arḥ éderse birini bir ḳ alur⁵⁷
Müstakḳ ĩmü't-ṭ ab' olan bilsin hemān (**Vahā**)

155.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir bulunmaz nām-dār
Hīç eşer yok kendiden meydānı var
İsmi vardur cismi yok ' anḳ ā gibi
Söylenür bir lafẓ bā-ma' nā gibi
3. Lafẓ ı üç ḥ arfiyle oldı rü-nümā
Olmadı bīgānelerle āşınā
Bulınur kāmīl olan merdānede
Olsa-da nādīr olur nisvānda
5. Bu luğaz dil-dārdan ẓ āhirdür velī
İki ḳ at olsa cefānın evveli (**Vefā**)

156.

Luğaz

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol ism-i ' adīmü'l-eşkāl
Anı bir şey'-ile vaş f étme muḥ āl
Kimi simurğ dér aña kimisi hümā
Görmedim nām-ı nişānın aş lā
3. Gerçi Ş üretde perīye beñzer
Şīşe-yi dilde nihāndur ekşer

154

AE 104^a.

⁵⁷

Vezin bozuktur.

155

AE 104^b.

156

AE 104^b.

- Bī-vefā bir büte beñzer dérler
Dāmenin görmedi ‘ālemde bir er
5. Ba‘zılar dédi ki var ḥ ayvānda
Ekşeriyyā bulunur insānda
Dēnilür ise aña ‘ayn-ı serāb
Mā-ş adaḫ dur dédi cümle aḥ bāb
7. Görmedüm şeklini ben kim déyemem
Saña vaş f-ile anı bildireyim
Bende var hem daḥ ı sende vardur
Ş anma bu sırr-ı murāda nigārdur
9. Bende var déyü édersen da‘vā
Kiz be ş idḫ ını édersen ilk ā
Baña luḫ f eyler iseñ müstevfā
Ḥall édem bu luğazı ben-de saña (**Vefā**)

157.

Luğaz-ı Fennī

1. Ol nedür ‘Arab-ı ḥ arāmīdür
Ḳubbe-yi ablaḫ dédürse nāmıdur
Oldı bel beklemek anuñ kārı
Helāk için ‘adū-yı bed-kārı
3. Var bir āhen kemānı kirişi yoḫ
Hem kemānında var anuñ bir oḫ
Gerçi bir āteşin ḫ abī‘atdur
Velī bir münḥ anīce ḫ āmetdür
5. Ḳaradur enderün bīrūni
Şu ḫ iyāfetle ḫ aylīce ḫ ūnī
Gördigine ḫ abaḫ gibi ḫ aḫ ılur
Bir gün anuñ cānına ot ḫ ık ılur
7. Yédügi ş anma yanına ḫ alır
Ḳuş dururlar hep étdügi bulır
Bu luğaz vezne gelmez éy **Fennī**
‘Ayıblamam begenmeyi (**Vezne**)

158.

Luğaz

1. Ol nedür bir ejderdür tîre-derün
Ot Ő açar ağızından olsa ser-nigün
Mürdur ğıdāsı gūyiyā cānı yok
Karn-ı vāhidde anuñ aķ rānı yok
3. Ādemuñ gāhī t aķ ılur yanına
Ş arılur boynına işi Ő ağına
Rast olmaz kec-nümādur ekşeri
‘ Ārif olmaz Bāyazīd olsa yeri
5. Vezne gelmez t urfe-yi nā-mevzūndur
Ülfeti ‘ aķ ıl yanında dūndur (**Vezne**)

159.

Luğaz-ı ‘Abdī

Fā‘ilātūn Mefā‘ilün Fe‘ilün

Hafif - . - - / . - . - / . . -

1. Ol nedür kim vücūdı penbe-mişāl
Cümle a‘ zāsı ħ āl-ender-ħ āl
Pāre pāre olur anuñ cismi
Vérilür aña bir t urfe-yi eşkāl
3. Çārmıħ a gerüp anı üstād⁵⁸
Éder işkence bī-günāh vebāl
Ş atılır gerçi fül gibi ammā
Édemez kimse anı isti‘ māl
5. Bī-naṣ ĩr étđi ‘Abdī bu luğazı
Bilinür sizde étmeñüz ihmām (**Veşāk**)

158

AE 105^a.

159

AE 105^a.

58

Vezin bozuktur.

Fî Harfi'l-He

160.

Luğaz-ı Reşid

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim iki yüzli bir süvār
Düşine ħ alķ uñ piyāde olsa yār (Lāle)

Fî Harfi'l-Lāmelif

161.

Luğaz-ı Nedim

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ĥafif - . - - / . . . - / . . . -

1. Ol nedür ŧeb-bere rüz ŧeb beden⁵⁹
Anı var eylemiş Ĥudā yok dan
ŧ ūretā gerçi heyūlādur⁶⁰
Līk her ŧ ūrete pezīrādur
3. Bulup bir iki vech-i vecīh⁶¹
Rūĥ -i insāna eyledim teşbīh
İbtidāsı laṭ īf-i 'ulvīdür
ŧ oñı ammā keŧif süflīdür
5. Nāķ ıŧ olmaz anuñla ŧanı yine
Ĥalk elinden biraķ maz anı yine
Géceler eyler 'azm naĥ listān
Vāŧ ıl olur aña seĥ er-ĥ īzān
7. Gelicek Rūma o ŧeb-bere liķ ā
Hem-çū Hindū géyer sefid u ķ abā
İsterim gerçi ismini déyeyim
Līk yok evveli kim söyleyeyim
9. Kes başın eyle ser-nigūn saña tā
Eylesün kendü kendüsi nidā

160

AE 105^a.

161

AE 105^b.

⁵⁹

Vezin bozuktur.

⁶⁰

Vezin bozuktur.

⁶¹

Vezin bozuktur.

Bilemezsın bu remzi fikr eyle sen
Meger imdād érişe Mevlādan (**Lāden**)

162.

Luğaz-ı Reşid

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol sāğar-ı ferhünde liķ ā
Bāde-yi feyz-ile pür-baḥ ş-ı ş afā
Néce ta‘ rîf édeyim evveli yok
Gerçi evş āfını eyler ķ atı çok
3. Bî-vefālîķ da müşābih bāda
Zîb-i bezm oldı varup agyāra
Gāhî ‘ uşşāk a éder ‘ arz-ı cemāl
Her zamān görmek anı emr-i muḥ āl
5. Āb u tābıyla ķ açan étse z uhūr
Çeşm-i ‘ aşîķ ları eyler pür-nūr
Seyri bir neş’e vérür dîdelere
Bezm-i gülşende o nāzendelere
7. ‘ Ayn-ı a‘ yān-ıla mümtāz oldı
Bāğ-ı ‘ ālemde ser-efrāz oldı
Hep derūnında nihāndur aş lı
Kesilür olmasa aş lı nesli
9. Ḥoķ ķ a-yı ḥ ikmete pinhān olmış
Şeş cihātıyla nümāyān olmış
Bula ‘ ālemde hemān neşv ü nemā
Revnaķ -ı Rūma sebebdür zîrā (**Lāle**)

Fî Ḥarfi’l-Yā

163.

Luğaz-ı Reşid

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

Hezec . . - / . . - / . . -

1. Ol nedür kim ḥ ayāt-efzā-yı ‘ ālem
Bulur neşv ü nemā feyziyle ādem

162

AE 105^b.

163

AE 106^a.

- Ṭ arīḳ ı var sülük eyler cihānda
Refīḳ olmuş ş abāya gülşende
3. Vücūdı ʿ āleme maḥ z-ı keremdür
Firāvān luṭ fı herkes muḡtenemdür
Éder bez l-i kerem ş āḥ ib-ḥ azīne
Anuñ mülküñde var néce sefīne
5. Başı yüksekde yüzi yérde ammā
Teḳ āpū-ile eyler ḥ ūkmin icrā
Hezārān-ʿ ayn ile nāz ır cihāna
Ayaḡı var gezer ḥ āb-ḥ āne⁶²
7. O bir maḥ búb-ı ʿ ālem sīm-tendür
Velīkin gāḥ z ālim-i rāḥ-zendür
Sipihri eyleyüp tesḥ ĩr gāḥī
Nümāyān gösterür mihriyle māhı
9. Anı her kim bilürse eyler işrāb
Reşid ümmid-i bāḡı ola sīr-āb (**Yaḡmur**)

164.

Luḡaz-ı Şıdkı

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim işler anı vaḳ t-i ş ayf maḥ lūḳ -zād
İki pāyı var degüldür ikisi hem pīr u bār
Yüzi buruşmuş cihān fertütesine beñzermiş
Ḥalk -ı ʿ ālem yéltenüp eylerler aña iʿ tibār
3. İki yüzlidür gezer elden ele ol bī-vefā
Ḥalk a yüz göstermez ammā kim eserse rüzgār
Çıḳ sa meydāna hüner ʿ arz étmege ʿ azm eylese
Daḡılır ḥ aylı meges fiʿl-cümle olur tār u mār
5. Bu luḡazı bilmek isteyen nedür éy **Şıdkı** yā
Rūḥ a fark ı zamm édince fetḥ éder anı açar (**Yelpāze**)

⁶²

Vezin bozuktur.

164

AE 106^a.

165.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol tuḥ fe murğ-1 dest-āmüz
Cilve eyler gelince faş l-1 temmüz
Gördigi nās-ıla olup me'lūf
Gehī melhūf olur gehī mekşūf
3. Perī vāfir ayağı birdür hem
Yére ḳ onursa gider çeker ādem
Dest-i şeh-perle eylesin cevelān
Şeh-perinde zamān olur murğān
5. Dümüne bir şerer olursa dü-çār
Āteş olur o demde dūzāḥ -vār
Gelse teşrīn-i evvel ü şānī
Ola merdūd ṭ āḳ -1 nisyānī⁶³
7. Görse bir ḥ asta eylese zārı
Kārı olur enīs-i bīmārı
Bunı ḥ all éden ehl-i ṭ ab' a sezā
Bir çelengini eylesem ihdā (**Yelpāze**)

166.

Luğaz-ı Vāşık

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / . - - / . - - / . - -

1. Ol ne[dür] éder gehī birer olur gāhī hilāl
İki üç ay ancak eyler nāsa 'arz-1 cemāl
Ger baḳ ılsa ş u degirmenine beñzer ş üretā
Yél degirmeni daḥ ı dërsem aña étmem ḥ aṭ ā
3. Birḳ aç ay yüzün göstermez pinhān olur⁶⁴
Līk vaḳ ti geldiği dem ḥ alḳ -ıla yārān olur
Ş alınur aḥ bāb-ıla seyrāna ammā söylemez
İki yüzlü bir vefāsızdur hīç ārām eylemez

165

AE 106^a.

63

Veziin bozuktur.

166

AE 106^b.

64

Veziin bozuktur.

5. **Vāşık** ā her kim éderse bu luğaz sırrın ‘ ayān
Yoğ sözüm oldu cihān içre re’īs-i nüktedān (**Yelpāze**)

167.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - -/- . - -/- . -

1. Ol nedür kim āyīne-veş ş üretā
Oldı eller-ile dā’im āşinā
Cānı yoğ dur cānlı-ile ülfeti
Gelse bezme def‘ éder germiyyeti
3. Dürlü dürlü nağ ısla ş üret-şı‘ār
Oldı anuñ kimisi āyīne-dār
Ger nigāh-endāz olsañ sen aña
Üstüñ^vānı ş ayılır ser-tā-be-pā
5. Güş-i pīle beñzedirsem fi’l-meşel
Vérmezem ta‘ rife aş lā ben ħ alel
Gün yüzün göstermez ol dil-berle
Gelse ‘ aşık -ile dil-ber bir yére
7. Ş ayfda éllerle ekşer āşinā⁶⁵
Kim şitā vağ tinde olmaz dü nümā
Bir luğaz oldu ‘ acāyib durma bil
Bezme gel kim fetħ édersen bī-cedel (**Yelpāze**)

168.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - -/- . - -/- . -

1. Ol nedür kim iki başlu ejdehā
Nās elinde ħ āli olmışdur dü-tā
Ṭ ağ mayınca başına yular sen
Çekmege dām édemezsin anı sen
3. Ĥ ārıcı ş arı derūnı k aradur
Herkesuñ maħ kümü bir bī-çāredür

167

AE 106^b.

65

Vezin bozuktur.

168

AE 107^a.

Lāgar ol-deñlü görünür üstüḥ^vān
Mā'il aña pehlevānān-ı zamān (Yay)

169.

Luğaz-ı Naḏ Īm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - -/- . - -/- . -

1. Ol nedür kim yüzer ḳ ıyye ḳ uvveti
Kendi gelmez yüzdirem yénmez eti
Yémez içmez üstüḥ^vānı görünür
Başların için ()⁶⁶ bürünür
3. İki baş iki ağzı var müdām
İki ağzında birer dāne licām
Pehlevān olmuş miyānında meger
Pīr iken Rüstemlere bulur ḏ afer
5. Bu luğazdan tā bulınca bir nişān
Çok çile çekdi **Naḏ Īm**-i nā-tüvān (Yay)

170.

Luğaz-ı Sem'ī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - - / . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol ḳ addi ḥ amīde ḳ oca şīrīn sīmā
Ḳ an éder eyleseler ḏ errece aña ĩmā
Bīst yek sāle cüvān iken o merd-i āfet
Heşt sī sāle zen-ile eyler ülfet⁶⁷
3. Yérde gökde bulınur nedreti yoḳ 'ālemde
Gāh olur cevvi semā aña maḳ ar bir demde
Gelse yanına eger dil-ber mevzūn-ı ḥ arekāt
İstik āmet édemez eger bāk eyler bi'ḏ -ḏ āt
5. Geh sebük-rūh olup mel'ābedür Ḑ ıbyāna
Gāh sengīn-dil olup ḥ asm olur her cāna
Bilür erbāb-ı hüner bu luğazın mikdārın
Sem'iyā sa'y ile her ḥaḥ Ḑ görür āşārın (Yay)

169

AE 107^a.

66

Yazmada çıkmamıştır.

170

AE 107^a.

67

Vezin bozuktur.

171.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - - - / - - - / - - -

1. Nedür ol iki başlu bir ejder
K'ola bir ḥ āne ikisine maḳ ar
Vaş aṭ -ı ḥ ānesi olup sākin
Mütebaḥ ḥ ir ki vaş aṭ idür lākin
3. İki mār-ı mūnaḳ ḳ aş gördüm
Rağbet éder görünce her merdüm
Gāhī zīr-i licām ola çün semend
Olur ağızları kemend-ile bend
5. Birbiriyle çekişseler ol yār
Gele bir mār iki tünd-ḥ āne-güzār
Çıḳ mayınca miyānında ol yār
Gelmez ol iki māra istiḳ rār
7. Çillekeşler çü merdüñ taḳ vā
Müḥ tefī-ḥ ānesinde ş ubḥ u mesā
Bu iki mārı gördiler mesnün
‘Ulemā-yı şerī‘ at-ı ḳ anün
9. Kişneyince olmayam ḳ urbān⁶⁸
Mezhebi ehl-i sūnnetüñ her ān
Ḥ alline ehl-i dil olur zāmin
Et-taḳ vāmm firāsetü'l-mü'mīn⁶⁹ (Yay)

172.

Luğaz-ı Şābit

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . . - / . . . - / . . . -

1. Kimdür ol pīr-i ḥ amīde ḳ āmet
Ki cüvānlarla éder ünsiyyet
Rüsteme ḥ āfiẓ -ı evtād olmuş
Şāh-ı Behrāma kemān-dār olmuş

171

AE 107^a.

68

Vezin bozuktur.

69

Vezin bozuktur.

172

AE 107^b.

3. Pīrdür līk cūvānsız olamaz
Ancak ı ı aşı kemānsız olamaz
Yatırup bir güzeli bāzūya
Tīr-i mānend çeker pehlūya
5. ı uıdığın maı Ő ada eyler vāŐ ıl
Bir uğurlı ı ocadur ve'l-ı aş ıl
Birinin vaş lına çün cāzim olur
İp t aı ar gerdenine ' āzim olur
7. Atduğı tīr-i Ő ifat menzil alur
Kendü ı amyāze-yi ı asretle ı alur
Ne ı aı āretle baş ılmaı dan alur
Ne siyāsetle aş ılmaı dan alur
9. O dü-tā ı addiyle aldatmıŐdur⁷⁰
ı atı çok tāze cūvān atmıŐdur
Hīç vücūdında ne cān var ne ilik⁷¹
ı aldı bir ı upı urı cildiyle kemik
11. O riyāzet-keş-i miı net-kāra
Bir sekr-ile geıinür hem-vāra
KūŐe-yi tekyede gülmek ı aŐ dı
Tīrin étđi vü kemānın baş dı (Yay)

173.

Luğaz-ı Fennī

Fe'ılātün Fe'ılātün Fe'ılün

Remel . . . - / . . . - / . . . -

1. Nedür ol mār-ı sefīd-i bī-cān
Anı kim görse Ő anur Őāh-merān
Kimi kim farı -ı ı arāretle tuı ar
Eleminden tütüni çarı a çıı ar
3. Cānuñ ürkütmek için insānuñ
DolaŐur ı undağına Ő ıbyānuñ
Yatsa-da gezse-de pür-pīç ı amüş
Rüzgār-ile degüldür başı ı oş

⁷⁰ 9. beyit der-kenarda yer almaktadır.

⁷¹ 10. beyit der-kenarda yer almaktadır.

173 AE 107^b.

5. Zabt ı tiryāk a degüldür muḥ tāc
Nefs ehliyle bulur kārı revāc
Göriccek sevḳ de pejmürde ḳ ılıḳ
Étdiler ʿ ırzını bir manḳ ırlıḳ
7. Ḳ ahveler ḥ iz̄ metinüñ çālāki
Cezb éder anı mıṣ r-ı tiryāki
Beşi onı-ile çık dum déyü her
Lāf-zen anuñ-ile faḥ r eyler
9. **Fenniya** bu luğaza çekdik emek
Z̄ ürefā ḥ alli içün eyleye dek (**Yedek**)

174.

Luğaz

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne şaḥ ṣ -ı münḥ anī ḡāyet naḥ if̄
Münkesir ḥ alḳ uñ elinden ol zaʿ if̄
Āşināyı döndürür biḡāneye
Bāʿ iş-i cev̄ ü cefā cānāneye
3. İki ādem beynine girse eger
Birbirinden éder ol-dem ḥ aḫ er
Gūyiyā dest-i ḳ alāşınla hemān
Māniʿ -yi dād ü sited bir ḳ altabān
5. Ḳ āmeti zaʿ fıyla olmışken dü-tā
Ḥ alḳ la eyler keşākeş dāʿimā
Anı ḥ āḫ ırda ḫ utan memnūn olur
Kim ferāmūş eylese maḡbūn olur
7. Kim bilürse bu luğaz oldı ʿ ayān
Anuñ olsun bir iki üç mākiyān (**Yādes**)

175.

Luğaz

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Seyr éderken gördüm idi bir ḥ iş ār
İçi altun ḫ aşı gümüş üstüvār

174

AE 108^a.

175

AE 108^a.

Yıķ ılursa ol ħ iş ārdan bir dīvār
Dirilūben yapmayalar il ü şār (**Yumurta**)

176.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün
Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Ol nedür kim ola bir ķ ubbe-yi ma' mūr
Ne ķ apu var ne bünyād aña meşhūr (**Yumurta**)

177.

Luğaz-ı Reşid

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür sīmīn bedenlü ħ iş ār
Ṭ opt olı ni' metle fetħ i āşikār (**Yumurta**)

178.

Luğaz-ı Vahyī

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Bir baķ ar ş aħ rā içinde bir alay bī-cān olur
Birinūñ ķ oynına bir dil-ber girer pinhān olur
İki cānibden yürür bulmaķ için ser-bāzlar
Andan ötürü ara yérde elli gezmeden olur
3. Bulınur mevcūd ol meydānda ş āħ ib-i mihr
Ĝālib olan şād olur maġlūb olan destān olur
Éy Sezāyī nā-şenīde luğazdur bu luğaz
Yüz ķ aralıġı olur-da cümlesi ħ andān olur (**Yüzük Oyunu**)

179.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün
Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol kim vücūdı ħ alķ a ni' met
Muħ addeb ş üret ammā pāk sīret

176	AE 108 ^a .
177	AE 108 ^{hb} .
178	AE 108 ^b .
179	AE 108 ^b .

- Miṣāl-i k̄ urṣ -ı meh olsa nümāyān
Temāṣāsı éder etfāli ḥ ayrān
3. Alup āgūṣa bir aḳ sādeli yār
Anuñla eylemekde ʿ arz-ı dīdār
- Degül nā-pühte vardur anda māye
Bulursa başda n'ola gāhī māye
5. Édüp dest-i mülāyim anı taḥ mīr
Éder Ṣ ıbyānı vaṢ l-ı nıʿ meti sīr (Yumutalı Çörek)

Feth Olunmayan Luğazāt⁷²

180.

[Luğaz-ı] Nābī

Fāʿ ilātün Mefāʿ ilün Feʿ ilün

Ḥafīf - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol ṭ urfe ism-i nev-peydā
Perde-dār-ı sirāce-yi maʿ nā
- Nıṣ fi evvelāsı ism āḥ iri hem
Evveli müşkil āḥ iri mübhem
3. Z̄ arf-ı nām içre nām-ı dīgerdür
Nāmdan iki k̄ at füzün-terdür
- Yek-nümādur derün [u] bīrünü
Géymemiş cāme-yi dıger-günü
5. Büʿl-ʿ aceb evveli vü āḥ iri bir
Şīşe-veş z̄ āhir ü bāṭ ını bir
- Cism ü cān birbiriyle nā-mefṣ ūl
Vāṣ ıl-ı rütbe-yi nüfūs u ʿ uḳ ūl
7. Daḥ ı aṣ lın éder var-ısa suʿāl
Beyyināti olur ʿ aliyy meyyāl

181.

[Luğaz-ı] Nābī

Feʿ ūlün Feʿ ūlün Feʿ ūlün Feʿ ūl

Mütekaārib . - - / . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol ʿ aded kim bir étsek ziyād
Olur yā neved veyā ki penç ü neved

⁷²
180 108^b sayfasının yarısı ve 109^a ile 109^b sayfalarını tamamı boştur.
181 AE 110^a.
AE 110^a.

- O vāhid eger andan étse süķ ũṭ
 Tamāmen nūmāyān olur yüz ʿaded
3. Hāķ īķ atde étsek naṣ ar aṣ lina
 Degül ol ʿaded ğayre çār-ı neved
- Eger ṣ ũret baṣ éderse bedīd
 Varur yüz yigirmi beṣ olur ʿaded

182.

[Luġaz-ı] Nābī

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol ism ki ḥ arfı ola çār
 Penç ola diķ ķ at olına nā-çār
- Ola bir ḥ arfı faķ aṭ bīġāne
 Çār bākisi ola yekdāne⁷³
3. Luġatında olınursa diķ ķ at
 Beṣe çıķ maz aña beñzer ṣ ũret

183.

[Luġaz-ı] Nābī

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Remel - . - / - . - / - . - / - . -

1. Emr kendüñ olmaġın ṣ ādır cemīʿ -i kāʿināt
 Kāf nūnı eylemiṣ Hāķ naķ ṣ-ı ṣ aff-ı beyyināt
- Vérmiş ammā beyyinātuñ beynini tedķ īķ için
 Z ātı bī-ʿ illet ʿ aceb ʿ illetle teʿsīs ü ṣebāt
3. Tā ebed ḥ āsiyyeti teʿṣīr-i ṭ abʿ -ı ādeme
 Göstere cümle mevālīd aña duy iltifāt
- Yaʿnī kim insānda ola mücemmiʿ ḥ āsiyyeti
 Eyleye insānı ḥ ayvān hem cemād u hem nebāt
5. Kim bu remz-i ḥ ikmet-āmīzūñ ṭ ılısımın Nābiyā
 Fetḥ éderse çarḥ aña taʿ z imā ola iki ķ at

182

AE 110^a.

73

Vezin bozuktur.

183

AE 110^a.

184.

[Luğaz-ı] Nābī

Mef'ūlü Fā'ilātü Mefā'ilü Fā'ilün

Muzari - - ./ - - ./ . - - ./ - -

1. Bir ṭ oğ sanı biz ka'bede étdüñ Nābī
'Avdet édeli oldı şülüşin sene
Ammā bü'l-'aceb o sāl elf-i tis'ın
Ma'nide şülüşin idi idrāk édene
3. Ḥorşid-mişāl bir luğazdur bu sene
Ş ad naḥ vet ü nāz anı ḥ all eyleyene

185.

[Luğaz-ı] Vehbī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - - - / - - - / - - -

1. Ol nedür kim şöreti Ş āğar-durur
Līkin ol Ş āğar degüldür kördür
Ş ūretā āyīne-yi 'ālem-nümā
Ş ūret ardında velī mestürdur
3. Bir yüz olsa gösterür beş altı yüz
İki yüzlülük-ile meşhürdur
Kim baḫ arsa gösterür çin-i cebin
Gūyiyā bir dil-ber-i mağrürdur
5. Ma'denī cismi nebātī cāmesi
Nārdan çık mışdur ammā ḫ ordur
Gūyiyā gözlükdür ol bir dīdede
Kim o gözlüksüz Ş atanı dürdur
7. Ol göze nāz ır néce göz daḥ ı var
Herbirisi nāz ır u manz ūrdur
Ṭ urfedür ol göz ki aḫ olsa görür
Ḳ ara olsa görmeden mehcürdur
9. Ol ne Ş āğardur ne gūne eyleye
Ol ne dil-berdür ne nār u nürdur
Murğ-ı mīnādur ḫ afesdür lānesi
Ḳ aş rı içinde o ḫ uş mevfürdur

184

AE 110^b.

185

AE 110^b.

11. Āşiyānın saña dēdim yūri var
Urmaz iseñ ṭ aş véreyim urdur (**Şağār Cām**)

186.

[**Luğaz-ı**] Vehbī
Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol sürbe pīş ü ḥ ayrānı
Küçük tekye-gāh 'uryānı
Cismi 'uryān iken o bī-çāre
Şu ḳ iyāfetle ḥ aylī zen-pāre
3. İsmi var līk cismi nā-peydā
Cismi var belki ismi nā-peydā
Yérde gökde degül mu'allaḳ da
Gāhī yüksekde gāh alçaḳ da
5. Gerçi Yūsuf-veş oldı zindānī
Reşk éder bir gün aña iḥ vānı
Āb-ı ḥ ayvānı cüst-cūda meger
Néce demdür ki ṭ ulmet içre gezer
7. Meclis-i tengde perīşān ḥ āl
Pāy u serde selāsil-i aḡlāl
Vaş finı söyleyim saña mücmel
Fi'l-i māzīde oldı müstaḳ bel
9. Daḥ ı efrād-ı teşniye şānı
Āferīn ḥ all édenlere anı
'An-ḳ arīb eyleye Ḥudā⁷⁴
Şeh-i devrāna bir ḳ açan i'ṭ ā (**Cenīn**)

187.

[**Luğaz-ı**] Vehbī
Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ḳ alḳ maz yérden başı
Meşrebi mā'il 'araḳ la bādeye

186

AE 110^b.

74

Vezin bozuktur.

187

AE 111^a.

Ş arılıp sevdāsı ağızı Ş ulanur
Rast gelse bir cemāl-i sādeye

3. Geh esīr k̄ ahra geh gerek sūrñā
N'ola beñzetsem k̄ ubūrī z̄ ād déye (**Ḳalem**)

188.

[Luğaz-ı] Vehbī

Mefā'ilün Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Müctes' . . . -/ . . . -/ . . . -/ . . . -

1. Nedür o şey⁷⁵ ki ne Ş üret ne ḥ od heyülādur
Teşekkülāt keşīre-ile cilve-fermādur⁷⁵
Atası t̄ oğtığı sā' at t̄ utar yanınca gider
' Aceb budur ki yine ne Yehūd u Tersādur
3. Geh oldı k̄ āmeti kūtāh gāh bālādur
Kimi gör[ür]se o yār ittibā' -ı bütḥ ādur
Ne cevher ü ne ' araz ne ' adīm ü ne mevcūd
Ne ins ü cin ü behāyim ' aceb mu' ammādur (**Sāye**)

189.

[Luğaz-ı] Neylī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel . . . -/ . . . -/ . . . -

1. Ol nedür kim kūşe-yi dükkānda
Ş aḳ lar anı Ş atmağa ' aḳ t̄ ārlar
Ḳ albe nevmünde görürsen anı
Gözle görür gerçi ki bī-dārlar

190.

[Luğaz-ı] 'İzzet

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . . -/ . . . -/ . . . -

1. Nedür ol kim mütelevvin ḥ areket
Ş üretā merdüm-i Ş āḥ ib-miknet
' Aḳ lı var līk şu' ūrı yok dur
Nām-ı ḥ alḳ ında k̄ uŞ ūrı yok dur

188

AE 111^a.

75

Vezin bozuktur.

189

AE 111^a.

190

AE 111^b.

3. Hırş a ş üret véreyim déerseñ eger
Anı farz eyle heyülā ş uver
Ola müķ dim aña eş‘ aş Nābī
‘İlm-i mantı ıķ dur derūnı ħ ālī (Dilsiz)

191.

[Luğaz-ı] ‘Āt if

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol mūcib-i ħ ayret-efzā
Ķ udret-i Ħaķ ħ akīm-i feyz-i Ħudā
Şekli gūyā ki saķ ĩħ -i kāhin
Kelimātı ise sırr-ı bāķ ın
3. T olaşur kūşeleri çırcıplaķ
T ombalaķ hem yuvalaķ bir torlaķ
Ş ūfiler gibi kerāmet ş atmaz
Emrine z errece hīle ķ atmaz
5. Mūħ teliķ olmadıĝı şey’ yoķ dur
Ĝā’ile-mend işi pek çoķ dur
Bir ‘aceb özge ķ illetdür ķ allāş⁷⁶
Ĝāh olur mey-perest ĝāh bürrāş
7. Mey-i gül-gūn-ile afyon kimyon
Zevrak-ı bāde ile hem ķ alyon
Naż arında hepsi yek-sāndur
Ħisse-yi kesbi ise ħ armāndur
9. Ağzı yoķ dur dili yoķ dur ķ aķ ‘ā
Söylemez gerçi o z ālim ammā
Kendidür līk Aristı o-yı cihān
Sevķ -i ma‘ nāya ħ ayāli mīzān
11. Lāl iken bu ne ‘acāyib serdür
Böyle u‘cūbe néce mūmkündür
‘Arz olur ise eger bir müşkil
Der-‘ aķ ab keşf éder ol ş āħ ib-dil
13. Ücret almaz ş ılaya raĝbeti yoķ
Kimseden ħ āceti yoķ minneti yoķ

191

AE 111^b.

76

Vezin bozuktur.

- Böyle ‘iffet-ile bālā-ter iken
 K̄ adri evc-i felege hem-ser iken
15. N’eyleyim k̄ adrini kimse bilmez
 Gird-i ruḥ sārını kimse silmez
- ‘Āṭ ifuñ ḥ āṭ ır-ı vīrānı gibi
 Vezn-i raġbetdeki noḳ Ő ānı gibi
17. Kendisi nāk ış u k̄ adri kemdür
 K̄ albi kemdür dili-de ber-ġamdur (**K̄ant̄ ār**)

192.

[Luġaz-ı] ‘Āṭ if
Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün
Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol süḥ re-i bezm-i eṭ fāl
 Çehresi laṭ ma-ḥ or-ı dest-i kelāl
- Meşrebi herkes ile ülfetde
 Mużṭ arib olmadadır külfetde
3. H̄ ilḳ ati semt-i nifāk a mā’il
 İki yüzlülüġe olmış k̄ ā’il
- Kimseden eylemez aş lā vaḥ Őet
 Her kim olsa éder ins-i ülfet
5. Pek güzel vāŐ itadur ālāle
 Gizlidür ḥ üd’ ası gelmez k̄ āle
- Kendinüñ ḥ āli ile hem Őānı
 Diñleyin vaş f édeyim anı
7. Birinüñ dikse gözi ger gözine
 Yā uzatsa elini gül yüzine
- H̄ alk̄ içinde h̄ iḳ uṭ anmaz aş lā
 Günde biñ ṭ ālibi olsa farazā
9. Boş ise k̄ ũŐe-yi vuş latuñda s̄i
 Ya’ n̄i tenhā ise ḥ alvetüñde s̄i
- Döndürür arḳ asını ṭ ālibine
 Z̄ illesin teslīm éder raġbete
11. Biri der-kār olup işlerse eger
 Oturanlar anı fehm eylerler

- Beşeriyetle tek āzāsı olan
Şehvet-i ḥ^vāhişte ferce bulan
13. Yatar elinde anuñ nevbetine
Dem-i furş atda ş alar ḥ alvetine
Böyle bir ḥ ĩz iken ol bed-meşreb
N’oldığın bilmez iken bir mez heb
15. Dā’imā ‘iş met ü ‘iffet kārı
Z̄ atı ifk-i şu‘arādan ‘ārī
Künc-i ma‘bed yeri zāhid-āsā
Yémez içmez géce gündüz k at ‘ā
17. Sīnesi levḥ ā-yı esrār-ı ‘acīb
Şekl-i u‘cūbesi bir t arz-ı ġarīb
Gūşı yok sem‘-i maḵ ālāt eyler
Dili yok keşf [ü] kerāmāt eyler
19. O Felātün gibi merddür ammā
Eylemiş pīşeyi remz dā’imā
Giremez ş oḥ betine lafz-ı maḵ āl
K albden gelmelidir biñ su’āl
21. O da k albiyle éder redd-i cevāb
Aralık da ne k alem var ne kitāb
İşte bu şaḥ ş -ı ‘acībūñ her-dem
Böyledür ḥ āli degüldür ādem
23. H all éderseñ bunı ‘Āt if benden
Saña bir buse-yi sīmīn-beden (**Mektebdeki Geldim Gitdim Taḥ tası**)

193.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne neyzendür ki cisminde mu‘ādıl nāyı var
Ağzı yok dur dili var başı iki bir pāyı var
Yek çeş[i]mdür dīdesiyle yér içer söyler kelām
Mu‘teberdür ḥ alḵ içinde ḥ aylı hāy hūyı var
3. Diriye nāfī étmedikçe bir daḥ ı naḗ ar eylemez
Evveli cim āḥ iri yā ḥ arfinde heşt ü sāli var⁷⁷

193

AE 112^b.

77

Vezin bozuktur.

194.

Luğaz

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol k aş r-ı ' işret-ḥ āne bir ter
Bināsı-da sūtün üzre muḵ arrer
Sütünüñ biri payanda bināya
' Aceb kim dolıcadur hem merāya
3. Zihī ḥ urrem sarāy u ḥ āne-yi sūr
Ki olur zelzele oldıḵ ça ma' mūr
Yürür ř u ḥ avz-ı řādurvāna ekşer
Ḷ ačan zīr ü zeber olur kemerler

195.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. İki rindī-yi ebruvān-ı pardāḥ t
Her-dem-i reh-revān olup çep ü rāst
Biri k ayd-ı ' alāḵ adan āzād
Birisi meyl-i ülfete mu' tād
3. Biri tekellüm édincede bint-i řefe
Biri gitmekde mu' arrız-ı telefe
Birisi étdi kehkeřānı niyām
Biri k andīl-i mehde étdi k ıyām
5. Kec-' UḶ ārid biri olup mef' ūl
Keff-i destinde birinüñ keçkūl

196.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne güldür kimse girmez bāğına
Her Ḷ arafdan k an aḵ ar ırmağına

194

AE 112^b.

195

AE 112^b.

196

AE 112^b.

- Çifte çiftedür o bāğın gülleri
Arasında gāh olur bülbülleri
3. Her nihāl üstünde iki gül-i bedīd
Birisi aḥ mer-durur biri sepīd
Gāh zī-rūḥ u gehī bī-cān olur
Kıopsa bir gül gülşeni vīrān olur
5. Cem' éder bir bāğbān ol gülleri
Bir zamānda cūş éder bülbülleri

197.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - - - / . - - - / . . -

1. Nedür ol murğ kim perende degül
Nedür ol cān-ver çerende degül
Murğ-ı bürrān neden éder feryād
Kıonsa ol ş ayḥ adan olur āzād
3. Nefes aldık ça étدی ḥ amyāze
Yok dı ser-ejder-i siḥ r-bāze

198.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Hafif - - - / . - - - / . . -

1. Nedür ol dıyyıḳ -ı ş adr-ı minḳ ārī
Ola dā'im maḥ būs ile kārī⁷⁸
Baḳ o Hārūt bü'l-aceb ḥ āle
Ser-nigün ş alb olup éder nāle

199.

Luğaz

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün
Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Ne ḳ al'a kim aş ılmış bir ḳ ıl ile
Anuñ vaş fi beyān olmaz diliyle

197

AE 113^a.

198

AE 113^a.

78

Vezin bozuktur.

199

AE 113^a.

Ç ačan kim üstüne yağı gelür çok
Ş afâlar ş ayrûsu âh ı olur t ok

3. Ç ačan kim üstüne gelmezse yağı
Olur şâhî k alur ol k al' a h âlî

200.

Luğaz

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

Hezec . - - / . - - / . - - / . - - -

1. Nesin bilmem ki hem cān-ı cihān hem āfet-i cānsın
Gehî merg-i müfācā geh ş afā-yı rūh -ı insānsın
Gehî bed-h ü ' acūz-ı dehr ü geh ş āh ib-nefes mürşid
Hilimde h āk-pāy-ı mūr iken Sām u Nerimānsın
3. Gehî dīv-i sepīd sürh bād olmağ dasın ammā
Dem-i ' İsī vü nefh -i rūh -ı ādem-i gūlyabanīsin
Şebān-geh zülfe hem-dem pāspān-ı kūy-ı cānāna
Seh erde fitneler tağ rīk éden āşüb-ı fettānsın
5. Görinmezsın göze gāhī göz açdırmazsın insāna
Gehî gird-i kūdūret-dehr geh kuğ l-i Sıfūhānsın
Sekiz başlu bir ejdersin ki h ūkmūñ k āfdan k āfa
Gehî h āş iyyet-i bād-zehr gāhī zehr-i mārānsın
7. Ne mümkin mūr-veş ' ālemde ādem dāne-çīn olmağ
Bu h armende hele ve'l- h āş ıl[1] bād-ı h ırāmānsın
Yé bir h amdan çık ar mısın ki reng-i gūnā-gūn
Felātūn-meşreb ü rāh at-reş ān[u] bezm-i şāhānsın
9. Eger étdin bu meclisde hezārān h ānmān bir yād
Habābın h ānesi ma' mūr éden āşüb-ı rindānsın

201.

Luğaz

Fā'ilātūn Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - / . - - / . . -

1. Nedür ol kūçe-gerd-i bī-dermān
Şeb [u] rüz eylemekde zār u figān
Kendü z ātında bir melek-h āş let
Līk Tersā ile éder ūlfet

200

AE 113^a.

201

AE 113^b.

3. K̄ ābız-ı rūḥ cānını almış⁷⁹
Ten-i zārında bir nefes k̄ almış
Bir nefes dūr olunca hem-demden
Érer ol sâ' at aña za' f-ı beden
5. Birini bulsa idi bir ' ayyāş
Ş ırf bāde éderdi ol k̄ allāş
Heftdür ḥ arfi olma gel dil-ḥ ūn
Evveli vav evsaṭ ı vū āḥ iri nūn

202.

Luğaz

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol murg-ı ābī k'ola şeb-gerd
Muvaffak olmaya ş aydına her ferd
Per ü bāli yok ammā bir k̄ olı var
Aña ḥ iz met éder néce k̄ ulı var
3. Yédügi ekşeriyā laḥ m-ı insān
Velī ḥ azm eylemez k̄ ay eyler ol ān
Ġıdāsı āb līkin ḥ azm olınmış
Anuñ-da k̄ ısmeti böyle bulunmuş
5. Ġıdā k̄ aydan-da olmaz çok luḥ ol k̄ uş
Naş ibi ağzına gelür çū bayk̄ uş (**Ş u Dökecek Ördek**)

203.

Luğaz

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . - / . . - / . . -

1. Nedür ol şey' ki ' āleme ola sūd
Ola bir ḥ āne-yi naḥ ş aña vücūd
Görinür gūne gūne ş üretle
Geh ḥ aḥ ĩrāne gehī mehābetle
3. Ḥ āne ḥ āne büyüt-i şehri gezer
Deyr ü mescidde cāy éder ekşer

⁷⁹ Vezin bozuktur.

202 AE 113^b.

203 AE 113^b.

- Hāfız -ı genc-hā-yı şāhāndur
Sırr-ı mektūmiyye nıgeh-bāndur
5. Bā' is-i şevk bezm-i 'ālemdür
Meclis-i nāsdur mükerrermdür
Şūr u mātemde olmadadır kār
Kalmaz aş lā cihānda ol peygār
7. Böyle h alk eylemiş anı Bī-çün
Gire her renge hem-cū bük alemün
Ezelī böyle imiş mu' tād⁸⁰
Ansız olmaz 'arūsla dāmād
9. Ola h ayvānı (-----)⁸¹ o z āt
Bilmez ammā nedür h ayāt u memāt
Olsa ş ad pārede olur kem-ten
Dānişüñ var-ısa bunı bil sen

204.

Luğaz-ı Ah medī

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol dil-ber-i mümtāz-ı 'ālem
Ş afā vérür kime olursa maḥ rem
Velī olur velīlerle görünür
Deli olur delilerle görünür
3. Libāsını sefīd étse o dil-ber
Érer menzile çün 'anḫ ā-yı şehper
K açan sürh kebūdī vü sevādī
Gine kimsenüñ olmaz murādı
5. Boğazına aş up yürür ş alībin
Gehī h aḫ k -ı sübh a édinür cebīnin
Néce ' aḫ ıllara vérmiş cününü
Ş alībin boynına aş dıḫ da h ünı
7. Aña ḫ uvvet o denlü vérdi Bārī
Biner şīre gezer şehri diyārı

⁸⁰

Vezin bozuktur.

⁸¹

Yazmada çıkmamıştır.

204

AE 114^a.

Bilinsün **Aḥ medī** remz-i nihānı
Sırrı yüzdür iki yüzdür nihānı (**Ḳılıc**)

205.

Luğaz-ı Nābī

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Ne kevkeblerdür ol kim ola seyyār
Néce kevkebler olmışlar ḳ afā-dār
Éderler geh ḳ ırān gāhī ric' at
Olurlar māye-i ḥ üzn-i meserret
3. Ḥazīz-i evce olurlar revāne
Görürler dest-i gerdişden figāne
Éderler geh teḥ ālüf geh tevāfuḳ
Olurlar geh mufāriḳ geh mu' āniḳ
5. Ber-vech eyledikçe 'azm-i seyrān
Olurlar mihr ü meh ardınca pūyān
Bu sırrı **Nābīyā** kim eylese ḥ al
Çeker ser-levḥ a-yı ' irfāna cedvel (**Ṭavla**)

206.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Ol nedür kim müdām anuñ şekli
Meh gibi bedr ola geh ola hilāl
Dört başı üç ayağı iki yüzi
'Ömri ola cihān içinde dü sāl
3. Ḳaranlıḳ gécelerde éde z uhūr
Gündüzün işi ola ḥ^vāb [u] ḥ ayāl
'Ömri kūtāh velīkin ṭ ab' ı bülend
Ḥalk -1 'ālem çeker elinden melāl
5. Gāh olur yéryüzinde cāy éder
Gāh olur meskeni Rus-ı cibāl
Hem-ser olur dümeñde aña bād
Görinür hey'eti çü naḳ ş-1 gāzāl

205

AE 114^a.

206

AE 114^b.

7. Deheninde ʈ utarmış ol zībaḳ
Kendi bŷy oldu hem ḥ oş ʿāba mişāl
Zer ü sīm oldu ḳ uvveti hem dā'im
Zer ü sīme n'ola bulırsa da lāl
9. Dā'imā kārı āh-ıdı ra'd mişāl
Ḳ anda cūş [u] ḥ uruş ceng ü cidāl
İşi her laḥ z a gerçi ʿaḳ ılladur
Līk gāh olur maḳ āmı cevval
11. İsmiñün evveli vü āḥ iri bir
Ola şānī ḥ urūfuñ cümlesi dāl
Kim ki fetḥ eyler-ise bu luğazı
Mişli anuñ cihān içinde muḥ āl

207.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Ḥafif - . - - / . . - / . . . -

1. Bir ʿaceb māhī gördüm éy ḥ oş rā
Serve beñzer ḳ iyāfeti güyā
Seri bārīk dümmi pehnādur
İkisi daḥ ı ta' ma cüyādur⁸²
3. Herbiri ekl éder bulırsa ʿadā
Biri et biri kemik ammā⁸³
Biri ya' nī luḥ ūma mā'ıldür
Birisi üstüḥ vāna ḳ ā'ıldür
5. Baḥ r ü berden mekānı bir terdür
Bunı fehm eyleyen hüner-verdür

208.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / . . - / . . . -

1. Ol ne māhīdür çü-selvā perlenür
Sürḥ olur ḥ irbā gibi geh zerlenür

207

AE 114^b.

82

Vezin bozuktur.

83

Vezin bozuktur.

208

AE 115^a.

- Esb-i tāzī-veş gehī meydān olur
Gāh olur meydāna girmez ħ arlanur
3. Ser bürehne bir ışıķ olur gehī
Geh ‘Acem şāhı gibi efserlenür
Geh Sinān olur gehī çevgān olur
Vaķ t-i ħ ācetde gehī şeş-perlenür
5. Çār d arb olur ķ alender-veş gehī
Ġavr olur gāhī gehī isperlenür
Evveli yek āħ iridür niş fi yek
Ĥarfī cümle üç-durur ezberlenür

209.

Luğaz

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Ĥafīf - . - - / . - - - / . . . -

1. Ol nedür kim vücūdı ser-tā-pā
Cümle çeşm oldı āsümān-āsā
Mūya döndi teni riyāzetle
Ĥalk ı ş ayd eyledi z erāfetle
3. Ĥāş ılı bir ‘azīz-i rüşen-dil
Velī cūd u seħ āvete mā’il
Āsumān-ı cūd u baħ r-ı himmetdür
‘Āleme bir veliyy-i ni‘ metdür
5. Dāmının ş ıdķ la t utan sālīk
Ni‘ met ü devlete olur mālīk
Cismi aş fer-durur dehānından
Dürlü ni‘ met çık ar miyānından
7. Her zamān kim dehānın étse firāz
Ķ ılsa iħ lāş la Ĥudāya niyāz
Gözlerinden mişāl-i ebr-i bahār
Eşķ-pāş olsa dehre çün emt ār
9. Feyz-i Ĥaķ aña çok kerem eyler
‘Ālem-i ġarķ a-yı ni‘ am eyler
Olmasa eşķi dīdeden cārī
Bulmaz aş lā vücūd bāzārı

210.

Luğaz

Mef'ülü Fā'ilātü Mef'ülü Fā'ilün

Muzari - - ./ - . - ./ . - - ./ - . -

1. Yā Rabb nedür fezā-yı cihān içre bü'l-^ç aceb
Ol peyker-i ğarībde başındadır gözi
Esrār-ı mufaş ş alāt lisānından eklenür
Vardur lisānı līk lisānında yok sözi
3. Her kim görür özine muğ ābil ş anur anı
Ammā ne eñsesi bilinür ħ alķ a ne yüzi
Ķ ā'im-durur velīk gezer gird-bādınıñ
Ammā ayağının ne sesi var ne ŧ ozi
5. Ağzı ile āteş ş açar ŧ urfe kim olur
Ne ş uyınıñ ruŧ ūbeti ne özinüñ gözi
Nāmı bu ŧ urfe heykel i^ç cāz-ı mekrinüñ
Her kim bunu bilür ^ç āşık -durur özi

211.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne dört şaĥ ş dur biri gitse üçi ķ alur ^ç ayān
İkisi gitse yine üç ķ alırsardur bī-gümān
Üç gitse yine üç ķ alur bulur añla kelām
Dördi gitse yine üç ķ alur yerinde bil hemān
3. Luŧ f u ķ ahır bunların dāmeninde pinhān étđi Ħ aķ
Bil bu dört şaĥ ş leyle peydā olur çok nev-cüvān
Bu ne erkek ne dişidür hem erkek hem dişidür
Hem yémezler içmeyüp hem yérler içerler beyān
5. Ne yérde ne gökdedür hem yérde vü hem gökdedür
Hem ne ħ ayvāndur ne insān hem ħ ayvāndur hem insān
Bil bu elt āf-ı Ħ udādur ^ç aķ lı érmez herkesüñ
Cānları yok dilleri yok söyleşürler rāygān
7. Kimse bilmez bunları sevdāyı bilür oķ ur yazar
Bu ne maĥ lūķ dur Ħ ālık böyle añlar añlayan

210

AE 115^a.

211

AE 115^b.

212.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nāgehān gördi gözüm birķ aç 'azīz
Her biri olmuş ı ahāriyle temīz
Cümlesi Ő an-ı dil-ber-i pākīze-ı ũ
Rāh-ı ı aķ da 'āşık eyler cüst-cū

213.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . . -

1. Nedür ol z āt-ı bāk [u] sebz-ķ abā
Aña mesken olur bu arz [u] semā
Bikr iken ı āmil olur çün Meryem⁸⁴
ı ifl iken nuı ķ éde 'İsī-i dem⁸⁵
3. Olup aı vāl-i 'āleme me'mūr
Zabı -ı emvāl ādeme me'mūr
Gezdi İskender ile néce remān
Z ulümātı da eyledi seyrān
5. 'Ālemi zabı éderdi ser-tā-ser
ııg ile ũlfet eyleyeydi eger
Bī-ķ adem sür'atle pūyāndur
Hindden Rūma naķ li bir āndur
7. Nāk ış u bī-miŐāl ũ hem ecvef
ıiddet-i sür'ati hemān refref
Z āhir ehem piyāde līk süvār
Her dili bilmek ile Şöhreti var
9. Hem fūnūn ũ edebde māhirdür
Leb-i dil-berde luı fı z āhirdür

212

AE 115^b.

213

AE 115^b.

84

Vezni bozuktur.

85

Vezni bozuktur.

- Yäreler gördi Rüstenden⁸⁶
Söyledirsen dem odur âdemden
11. Köhne destân lâkin tâze cüvân
Atı k ullanmadadur hemân ı irfân
Sâ'ir-i elgâzdan bu fâyiķ dūr
Levh -i dilde yazılsa lâyiķ dur
13. Maṭ la' maṭ ṭ a' ḥ od ma' lūmuñ
Açma rāzın sırr-ı mektūmuñ

214.

Luğaz

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

Hezec . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol kūy-ı gerdân-ı müşebbek
Göre hem-vār nâ-hem-vārî bî-şek
Néce çerḥ i geçürmiş çenberinden
Cüdâ olmaz bulır biribirinden
3. Ḥ ilâf-ı yek-diger étmekde devrân
Yine durur minâda ṭ urfe seyrân
Bürüdet üzre ṭ ab'ı gerçi berf-veş
Derüni güyiyâ bir ḥ avz-ı âteş
5. Döner başı gehî mânend-i ser-sâm
Éder sūz-ı derünın âhı i' lām
Édince k urb-ı yâra cismin iz hâr
Gehî rû-mâl éde geh ola pā-mâl

215.

Luğaz-ı Şabri

Fā'ılātün Fā'ılātün Fā'ılün

Remel - . - / - . - / - . -

1. Ol ne k uş-durur kim âhen teni
Yoķ ayağı boğazında deheni
Géceler tâ ş ubḥ a dek biñ âh éder
Dūd-ı âhından özin siyâh éder

⁸⁶

Vezin bozuktur.

214

AE 116^a.

215

AE 116^a.

3. Geldi bir dervīş géymiş aḳ ʿabā
Kendi özinden vérür aña ğidā
Gündüz ol aḥ şāma dek ş ā'im uyur
Géce ol dervīş gelür anı bulur
5. Āteşe atmaḳ diler kendin müdām
Ḳ uyırığından ṭ utmasa ger bir ğulām
Ḳ anadı yoḳ ber-hevā pervāz éder
Sīm-taḥ t üzre oturmuş nāz éder
7. **Şabriyā** kim bilmek ister bu Ḳ uşı
Fıkr édüp evvel bula ol dervīşi (**Ḳum Maḳ aş ı**)

216.

Luğaz-ı Naḳ mī

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne maḥ lūḳ dur[ur] kim yek dişi
Étmemiş sebḳ at anuñ ya' nī işi
Yoḳ -durur ferdiyle hīç ünsiyyeti
Bir mühīb arslana beñzer hey'eti
3. Bir ʿaceb sırdur ki doğar anadan
Siz anı Ḳ ann étmeñüz efsāneden
Cem' olup eşlenmez aş lā māderi
Anuñ-içün yoḳ dur anuñ pederi
5. Yér içer ādem degüldür cānı var
Āferīn bilen Ḳ arife ş ad hezār
Budur **Naḳ mī** bī-peder ḥ āş ıl olan
Feth éder işbu rumūzı ḥ all éden

217.

Luğaz

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Ol ne dördür altı ile ikidür
Lafız la ma' nāda daḥ ı ikidür
Birinüñ mış fi ikidür şübhesiz
Ol birinüñ şülüşi daḥ ı ikidür

216

AE 116^b.

217

AE 116^b.

3. İkininüñ ħ amside iki olur
Cümlesi bir yére gelse ikidür

218.

Luğaz⁸⁷

1. Nedür ol rind kim olup cimā^c
İki ()⁸⁸
Birine yalnız degül ħ ursend
İkisinden olur kārı pesend
3. Altı istedikçe āmāde
Bir var ki bend ü āzāde

219.

Luğaz-ı Vehbī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne Ş ayd-ı bā-hüner Ş ayyādını étmiş şikār
Gūyiyā bir diri merķ addur diri mevtāsı var
Meşhedi ğusl eyleyüp ħ ikmet bir ol ehl-i ķ ubūr
Kendüsi niyyet édüp kendü namāzını ķ ılar
3. İşbu maḥ lūķ ın biri bir kerre ħ amlin vaz^c éder
Yaşına yétmiş bulūğ olmuş bir evlādı doğar
Ḥikmeti gör doğdığı sā' atde oğlı ħ āş ılı
Bir atasını ħ elāl étmiş aña Perverdigār
5. Bu luğaz esrārını fehm eyleyen ehl-i dile
Eyle taḥ sīn āferīn éy **Vehbī** aña Ş ad hezār

220.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün
Ḥafīf - . - - / . - - / . . -

1. Nedür ol pīr-gerd geşt-i mūhīb
Ḥāke pest olmaķ olmuş aña ğarīb

218

AE 116^b.

87

Vezni tespit edilememiştir.

88

Yazmada çıkmamıştır.

219

AE 116^b.

220

AE 117^a.

Ayağı var édemez reftār⁸⁹
Gözi lîk oldığı bîdār⁹⁰

3. Çarĥ -ı dūn ĩ âmetin dū-tā étmiř
Selisü'l-bevle mübtelā étmiř

221.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - -/ . - - -/ . . -

1. Bil nedür ol dü sâĥ a-yı sîmîn
Her maĥ alde olur ĩ arîn ü mekîn
Cismi berrāk hem münevverdür
Ķurř a-yı meh gibi müdevverdür
3. İkisnüñ gör ki hem-vāre⁹¹
Bağrı yufĶ adur velî püyāde
Āteř-i ğamla ĩ ızarmışlardur
ř abr édüp derde sîne germişler
5. Ĥalk a-yı zîb meclis olsa eger
Ol iki sâf sîne-yi ř âlih ler⁹²
Birisinüñ teşekkürî lâzım⁹³
Birisikle teberrük emr-i mühim (**BaĶ lava Börek**)

222.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - -/ . - - -/ . . -

1. Bir 'aceb řaĥ ř -ı nā-tüvān gördüm
Yére baş maz yürirse dünyāda
Ölicek yérde ol dirilür⁹⁴
Cānı ĶıĶ ar fezā-yı ř aĥ rāda

⁸⁹ Vezin bozuktur.

⁹⁰ Vezin bozuktur.

221 AE 117^a.

⁹¹ Vezin bozuktur.

⁹² Vezin bozuktur.

⁹³ Vezin bozuktur.

222 AE 117^a.

⁹⁴ Vezin bozuktur.

3. Görinür dürlü dürlü ş üretde
Kimi ş ugrāda kimi kübrāda
Anı k atl eylemek dilersen eger
Hayfdur vérme dest-i cellāda

5. İ' tibār olmasaydı aña eger
Yüzini kim görürdi dünyāda (**Balıķ**)

223.

Luğaz

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Nedür ol t urfe murğ-ı eşān
Pir olur gördükde anı cüvān⁹⁵
Bir hümādur ki étmez ol şeh-bāz
Üstüh^vānı olmayınca hem pervāz⁹⁶
3. Çerh -i mīnāda aña cāy-ı k arār
Yüzde bir āşiyānasına k onar

224.

Luğaz-ı Şehdī

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . . . -

1. Nedür ol üç refik hem-h āne
Dört olur gidince yabana
İkisi zen bunuñ biri fā' il
Bunlaruñ h ükmine cihān k ā'il
3. Gelse reftāra bir ' acāyibdür
Zenleri erkek üzre gālibdür
Üçünüñ k addi iki sā' atdür
Līk kütāh bir letāfetdür
5. Bunlaruñ h ükmine cihān rāzī
Bence daḡ l eylesin aña k aḡ ī
Şehdiyā yeter étme da' vāyı
Bunların z ātı t utdı dünyāyı

223

AE 117^a.

95

Vezni bozuktur.

96

Vezni bozuktur.

224

AE 117^b.

225.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Üç elif bir mim ile gördüm bile
Üç elif bir mim ile gelmez dile
Bir elif üç mim ile gelse dile
Müsta'id-i 'ārif gerek anı bile

226.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim ayağı başındadır
Ş ūret-i ma' nī anuñ dışındadır
Ağzı birdür dili iki cānı yok
'Ömr ile otuz iki yaşındadır

227.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Bir diri göme k odı bir mürdeyi
Bir arada kimse görmesin anı
Bir diri vardı anı uğurlıya
Çünkü yüzünden götürdi perdeyi
3. Ş ıçradı ol mürde boğdı diriyi
'Āk ıl iseñ añla işbu ħ urdeyi

228.

Luğaz-ı Nāfi'

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim bir tüvānā pehlevān
Hiç yanında eksik olmaz bir kemān

225

AE 117^b.

226

AE 117^b.

227

AE 117^b.

228

AE 117^b.

- Hîç yémez içmez velî var k uvveti
Hep yanında cümle z âd u ni' meti
3. Çekmemiş dünyâda hîç h avf u h at ar
Çün semender nârdan étmez h az er
Dâfi' -i h arâretdür o z ât⁹⁷
Ġarķ a olmuş bā' iṣ-i fevz ü necāt
5. Ger k arîn olursa merd-i ṣ âdık a
Aña te'şîr eylemezmiş ṣ ā' ik a
Néce añılsın yā bu emr-i ' acîb
Oldı Nāfi' bu luğaz el-h ak ġarîb

229.

Luğaz

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ulün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol rind-i bî-pervā k allāṣ
Ta' alluķ dan berî bir yalıñız baṣ
Ne cismi var ne eli ne ayaġı
Depesinde hemān var bir k ulaġı
3. Açıķ dur aġzı dā'im ġāra beñzer
Velî ġār içre bitmiş h āre beñzer
Alur aġzına döker k urda k uṣa
Ġıdāsın eylemişdür ġayre tūṣe
5. Ġıdāsı baġlıdur gerçi diline
Velîkin ih tiyācdur el eline
K ačan bir emre istiḥ dām éderler
Anı t utup k ulaġından yéderler
7. Bulamazsa bu araya araya
Gelüp yalvaralar Ṣāhîn Girāya (**Ferrāṣ**)

⁹⁷

Vezin bozuktur.

229

AE 118^a.

230.

Luğaz-ı Nāfi'

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - - / . - - -

1. Nedür ol ince h̄ abbe-yi beyzā
Çoğı bir yerde olmada peydā
Böyle bir mārduz za' if [u] endām
Étdi bir inde bir k̄ açi ārām
3. Bu 'acebdür ininde var zararı
T̄ aşra çık dıķ da k̄ almaya kederi
Eylemez kūh-ı deşti cāy u maķ ām
Neysitān oldı çünki aña künām
5. Zūlf-i dil-ber gibi olur pür-piç
Yoķ cefāya anuñ taḥ ammüli h̄iç
T̄ aşraya gāhī mār-veş süzilür
Cevre yoķ t̄ āķ ati hemān üzilür
7. **Nāfi'**ā bunı h̄ al içün efkār
N'ola sa' yinde étse nāle vü zār (**Ḳalemin İçindeki Teller**)

231.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / . - - - / . - - -

1. AŞ lı h̄ ākī kendü bir k̄ ubbe-miḡāl
Cevher-i z̄ ātında var bir néce cemāl
Néce āhen dilleri eyler zebün
Böyle bir ş̄ āḥ ib-kemāl-i zü-fünün
3. Kimseden h̄ avf étmez olur āşikār
Līk h̄ avfıyla t̄ olı dār u diyār
Şām u Hind u hem Ḥ orasan içre bu
Ḥ āmil eyler kendüye nām-ı nīkū
5. Şarķ u ğarbda h̄ āş ılı meşhūrdur
Sāye-i z̄ illi anuñ pür-nūrdur
Heşt h̄ arfiyle olupdur āşikār
Evveli yā āḥ iri nūn bil ne-var

230

AE 118^a.

231

AE 118^b.

232.

Luğaz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim dört budağ lı bir dırağ t
Kı oparup evvel dalın éy nîk-bağ t
Ba' de esmârını cem' eylesin
Kı alsun ancağ sâdedür bir kı urı fen
3. İki mîvesini nağ lûñ tağ tına
Važ' édersen gör ne çık ar bağ tına
Oldı z āhir ş anki bir māh-ı Receb
İsm-i mağ bûbı beyān étdi ' aceb

233.

Luğaz-ı Sa'îd

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol şağ ş -ı hevâyî-meşreb
Āba mā'ildür anuñ ekşeri hep
Gerçi bî-rûğ dur ol māye-i nāz
Hem-çü murgān éder ammā pervāz
3. Tı araf-ı gül-zāra gelüp bülbül-veş
Ş açar ağzından o meh-veş āteş
Bî-vefā iken o şūğ -ı ra' nā
Éder ' uşşāk ina ğ aylice cefā
5. Nüş éderken bu ' aceb kim bāde
Farğ éder pîş ü kemi dünyāda
Cā-nişîn olsa-da sūy-ı nāra
Beñzemez yine leb-i dil-dāra
7. Hı all olunmaz bu luğaz pek müşkil
Bir tı arığ ile Sa'îdā anı bil

232

AE 118^b.

233

AE 118^b.

234.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim isminüñ 'unŞ ur gibi
Çārdur ḥ arfi k açan étseñ şümār
Ol çehāruñ ger girerseñ birini
Çārdur gērü yanında pāyidār
3. İkisinde t arḥ éderseñ ger anuñ
Çārdur gērü yanında ber-k arār
Bu kez anuñ üçini ḥ aẓ f eyleseñ
Yine yérinde k alur anuñ çehār
5. Dördini-de ḥ aẓ f éderseñ ger anuñ
Yine çehār olur hemān éy baḥ tiyār

235.

Luğaz-ı Rif'atī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Bir 'acāyīb şehre vardum nā-gehān
Şām şehrinden nişān vérür hemān
Şehr-i Cābülsāya beñzer fi'l-mişāl
Anda māli néce erbāb-ı milel
3. İsmi bir pīrden étdüm su'āl
Dédi nāmıdur Şebistān-ı Ḥayāl
Kūçe-gerd oldum der ü dervāzesin
Seyr édüp pīr ü cüvān ü nāze sen
5. Beş delīli var bu şehrüñ mu' teber
Her biri fenninde bir ş āḥ ib-naẓ ar
Cümlesinüñ 'umk -ı t ül-i ' arzı yok
K ābil-i k ısmet degül hem farzı yok
7. Pes taḥ arrī daḥ ı étmezler k abül
Yine cevher déyemez ehl-i ' uḥ ül
Reng-i rüdan daḥ ı ' arīdür bular
Bes ' arīz daḥ ı démez ehl-i ' iber

234

AE 119^a.

235

AE 119^a.

9. Görmek istersen bu şehri **Rif'atī**
İltizām ét sen-de ḥ^vāb u raḥ atı (**Rü'yā**)

236.

Luğaz

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. O nedür kim teni aḳ ḳ ara beñzer
Severler anı cümle bāde beñzer
Yazılmış çün yañağı üzre anuñ
Ki ḥ ükm eyler ḳ uṣ ūrına cihānuñ (**Çil Päre**)

237.

Luğaz-ı Kāmī

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün

Remel . . . - / . . . - / . . . - / . . . -

1. Naḥ v-i ma' nāda ṣ ataşdım yine bir şaḥ ṣ a⁹⁸
Menzili her birinüñ biribirinden berter
Bunların kūyına uğranmadı cem' iyyetsiz
Yalıñız yoḳ bir iki şaḥ ṣ a bu vādīde maḳ ar
3. Cümle menzillerinüñ ḥ āṣ ṣ a-i lāzimesi
Olur elbetde müṣ ādif olanuñ ṣ an' atı-ter
Menzilinden birinüñ āḥ ire çık maḳ dilesen
Birini almayacaḳ yanına yoḳ rāh-güzer
5. Bu 'acebdür ki eger bunlara gelseydi ricāl
Bunlar 'avret ()⁹⁹ gelecek cümlesi er
Kāmiyā ben 'Arabı cümle bī-ta' dād étdüm
Heşt menzilde bulındı saña bu tuḥ fe eşer (**Erkām**)

236

AE 119^a.

237

AE 119^a.

98

Vezni bozuktur.

0099

Yazmada çıkmamıştır.

238.

Luğaz-ı Nābī

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol maṭ la' -1 ' izz ü sa' ādet
Bulır sulṭ ānım anda ḥ aylī rif' at
Cihān-peymā edīb-i vāk 1f-1 rāz
Düşer sīmāsına ḳ at ḳ at z erāfet
3. Ricālū'l-ğaybdur nām-1 şerīfī
Mü'enneş olmaḳ olmaz aña töhmet (**Nāme**)

239.

Luğaz-ı Nābī

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

Hezec . - - - / . - - - / . - - - / . - - -

1. Nedür ol ism kim üç ḥ arfī var işi ruḥ sār
Olur **Nābī** göñül hürrem ḥ urūfından nikātından
Luğaz bilene eyle ta' miye-ile tāze vādīdür
Olur peydā emīni ism-i ḳ alb-i beyyinātından

240.

Luğaz-ı Vaḥyī

Fā'īlātün Mefā'īlün Fe'īlün

Hezec - . - - / . - - - / . - - -

1. Nedür ol altı hem-dem ü hem-rāh
Maḥ rem-i rāzdan-ı bende vü şāh
Her biri nev-cüvān u sāde-^ç iz ār
Her biri ḥ oş-nümādur ü ḥ oş-güvār
3. Kişi anlarla ḥ 1fz -1 ḥ ırāset éder
Hem ^ç ibādetde isti' ānet éder
Altsı birden olsa isti' māl
Her maḥ alde olur münāsib ḥ āl
5. Olsa yā dördü yā ikisi eger
Yine ş āḥ ıblerinüñ işi beter

238

AE 119^b.

239

AE 119^b.

240

AE 119^b.

Olsa yā beş yā üç yā bir ammā
Eyler insānı suḥ re-i z ürefā

7. **Vaḥyiyā** bu luğaz müsellemdür
Çıķ aran bezm-i z evķ e maḥ remdür

241.

Luğaz-ı ‘Abdī

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne maş nū‘ oldı yoķ dur dümmi ammā ḥ eft ser
Nīme-ber-nīme ()¹⁰⁰ baḥ r olmada cāy-ı saġar
Çün yigirmiden dehānı hem anuñ ḳ anı ‘ az ĩm
Gāh olur hem-çün behişt [ü] gāh mānend-i caḥ ĩm
3. Görmeyenler vaş finı gūş étse anda i‘ timād
Gāh noķ ş ān üzredür ammā olur gāhī ziyād
Böyle bir ejderdür ammā her gören meftün olur
Ekşeriyā hem-nişin vāle vü ḥ ayrān olur
5. ‘**Abdiyā** ḥ all eyleyüp her kim éderse āşikār
Maķ ş ad-ı a‘ lāsına érgüre anı Kirdgār¹⁰¹

242.

Luğaz

Fā‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Nedür ol ṭ ā’ir-i bülend-mekān
Bī-per ü bāl iken éder ṭ ayrān
Gāh olur zīb-i āşiyān-ı vücūd
Līk ammā gehī olur nā-būd
3. Bir ‘ aceb murġdur (.....)¹⁰²
Z ātı mevcūd olur bilā-tevlīd
Beste-i dām-gāha ş ayd olmaz
Dāne-i çin olmaġa yére ḳ onmaz

241

AE 119^b.

100

Yazmada çıkmamıştır.

101

Ve zin bozuktur.

242

AE 120^a.

102

Yazmada çıkmamıştır.

5. Eşk-i çeşmi olunca rîzinde
Cismi ol-dem olur hemân dîde (**Bi-ismi Recep**)

243.

Luğaz

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün
Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nedür ol başlar kesici pehlevân
K'oldi âhen-dest rüyîn-ten hemân
Gözleri pâyından olmaz munfaş ıl
Burnı felek-i esfelîne muttaş ıl
3. Gâh u geh ejder gibi ağzın açar
Her nefes âteş yéyüp kej-düm yudar
Kıalsa bir sâ' at kıadar beste-dehân
Cû' dan alur fetîli éy cüvân (**Mûm Mağ arası**)

244.

Luğaz

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün
Remel . . - - / . . - - / . . - - / . . -

1. Nedür ol iki 'aded biribiriyle hem-tâ
Biri beş birisi altı ikisi beş ammâ
Sâ'ir a' dâdan bunlar münemmezlerdür
Noğ tı ası her birinün kendi kıadardur zîrâ

245.

Luğaz

Fe'ilātün Fe'ilātün Fe'ilün
Remel . . - - / . . - - / . . -

1. Çıķ dı meydâna bugün duķ ter-i zer
Başdan ayağa nişâr étdi deri
Çıķ arup Ħamza vü Rüstem nâvek
Étdiler birbirine kıaş d-ı seri¹⁰³
3. Rüstem üç pâre édüp Ħamza oķ ın
Ortasın üstüne atdıķ da geri

243

AE 120^a.

244

AE 120^a.

245

AE 120^a.

103

Vezin bozuktur.

- Ḥamza-da Rüstem oḡ ın üç buldı
Başın ayağ édüp atdı ileri
5. Geçdi on ḡ amle ḡ aṭ ā étđi velī
Başına biri dizine eşeri
- Bu mu‘ammā iki ism étđi ‘ayān
Biri Rüstem ola hem Ḥamza biri

246.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim Lūṭ ī-meşreb bir bodur
Kim girerse destine siker budur
- Kiminüñ nāmını ş āḡ ib-i sīm éder
Kiminüñ altun adın baḡ ır éder
3. Nām-dār anuñ yüzün ḡ ara éder
Līk bī-nāmı hemān seker gider
- Ḡ anda bulsa bir münāsibce hemān
Dipeler aña z errece vérmez amān
5. Kim bunı bilürse yüz biñ āferīn
Aña olsun raḡ met ābına ḡ arīn

247.

Luğaz

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nā-gehān bir ḡ al‘ a gördüm āşikār
Şeb-çerāğdur ş an şehā par par yanar
- Arayı gördüm velī yoḡ ḡ apusı
Bir müdevver ḡ oş birāder yapusı
3. Hem içinde var anuñ bir taḡ t-gāh
Üzerinde oturur bir pādişāh
- Taḡ tına ş armışlar anuñ ş arı zār
Māhiyyetünde cānı yoḡ éy yādīgār
5. Çevresin bir nehir alup taḡ tuñ revān
Çalḡ anur her rüz [u] şeb éy ḡāfīlān

246

AE 120^b.

247

AE 120^b.

Böylece bir k̄ al' adur bu āşikār
Feth̄ édene var pesendüm ſ ad hezār (**K̄andil**)

248.

Luğaz-ı Nāķıd

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

Hafif - . - - / . - - / . - -

1. Ol nedür kim dırāz k̄ āmetdür
Sürh̄ serdür ' aceb k̄ ıyāfetdür
Sīm tendür velī gözi yaşlı
Güler ağlar ğarīb hey'etdür
3. Yatmış olsa olur o bī-revnaķ
Līk k̄ alķ inca zīb ü zīnetdür
Elde t̄ utsañ yedüñ éder telvīs
Bir dilüñe k̄ omaķ neż āfetdür
5. Ehl-i ' irfān içinde éy **Nāķıd**
Mıhr-veş cem' -i ' ilme āletdür

249.

Luğaz

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür ol ser-nigün maş lüb-ı ' ālem
Yémez yédirmedür kārı dem-ā-dem
Vücüdı lām iken ol mef̄h̄ arü'l-lez̄ z̄ āt
Olur nün-ı len nefy ile işbāt¹⁰⁴
3. Ğuş lde şāfi' i mez̄ hebidür ol şey'
Anuñ cān-dādesi olmuş Cem ü Key
Reh-i gūşışde çok şeydālīķ eyler
Vücüdın zeyn için zībālīķ eyler
5. Dehāmı yok velī iki dili var
Dehenler ol iki dilde şeref-dār
Éder ser-māyesiz aş h̄ ābın ignā
Bunı fehm édene aħ sent cāna

248

AE 120^b.

249

AE 121^a.

104

Vezin bozuktur.

250.

Luğaz-ı Ḥasbī

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol nedür kim oldı dilden āşikār
Doymamış ol ş ürete aş lā kibār
Lāyık ancak olsa ol ş üret-i ḥ afī
İns ü cinde yok dur bir pāresi
3. Hem ḥ avāş hem ' avāmda nā-bedīd
Līk cāhilde berz oldı bedīd
' Aks olup ' ayn çık arsa iki dem
Zelzele olur cihānda lā-cerem
5. Başını altına k oysañ éy firīb
Ol vaḳ tde olur ol ' azle k arīb
Aña erbāb-ı hüner pek teşnedür
Ṭ oğrısı cānımız vérececek nesnedür
7. Bu luğaz kim oldı ma' nāsı laṭ īf
Müşkil ammā **Ḥasbiyā** gāyet z arīb

251.

Luğaz

Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Ol ne ikidür bir olmuş nīl-gün
Ekşerī olur anuñ tīre-yi derün
Ağzı vardur söylemez yok dur zebān
Ağzını örterler anuñ her zamān
3. Boynı baḡlu k uldur eyler ser-fürū
Gezdürürler der-mendi sū-be-sū
Gāhī bir z ulmet olur andan ' ayān
Néce esrārī éder şerḥ ü beyān
5. Gerçi kim āteşle bulmuş ş üreti
Büzilür anuñla sevmez ülfeti

250

AE 121^a.

251

AE 121^a.

252.

[Luğaz]

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - -

1. Ol ne t̄ urfe k̄ al' adur ki anda deng
Cānsız erler var éder ū ulh̄ u ceng
Ū ulh̄ éder ol k̄ al' ayı def' i h̄ arāb
Ceng me' mūr eyler anı bī-direng

253.

[Luğaz]

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilāün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - - / - . - -

1. Ol ne ūeūūr siyeh-tāb oldu yođ dur h̄ iddeti
Kendedür kesmez hemīūe h̄ alq̄ a eyler re' feti
Z̄ ātı z̄ ulmānīdür ammā ūekli mānend-i hilāl
Geh semīn olur gehī éder vücūdına hüzāl
3. Rağbeti yođ z̄ ātı alçađ ūlfeti eđ fāl ile
Hem-terāzūluđ éder ammā ki k̄ and u bāl ile
Āferīnler h̄ all éden pākīze-zihne āferīn
Bundağı gencīneyi ser-cümle aña véreyin

254.

[Luğaz-ı Na'tī]

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Remel - . - - / - . - - / - . - -

1. Nedür ol ehremen minq̄ āle
Zūr-bāzūda bedeldür zā' ile
Pehlevān ūerer-efrūz-ı hüner
Ya' nī hiZ̄ met-güzer-i İskender
3. İkidür gūū-nizārı bir hem
K̄ avm-i Ye'cüc ile gūyā tev'em
Çeūmi boynunda k̄ ulađı yérde
Kerr ü ferr ū āh̄ ibdür z̄ āhirde

252

AE 121^b.

253

AE 121^b.

254

AE 82^{bh}

5. Eyleyüp hiż met pîr-âne heves
Maż har himmet olup aldı nefes
Bir iki şekille feraḥ ferdür
Gāhî kihter gehîce mihterdür
7. Eşer étdükçe ta‘ addî-i beşer
Gebe ḥ atuna dönüp ḳ arnı şişer
Na‘tiyā bu luğazı fikr eyle
Bilür-iseñ keremüñ faḥ r eyle

255.

[Luğaz-ı Na‘tî]

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

Remel - . - - / - . - - / - . -

1. Nedür ol hem-dem a‘ yān u faḳ ĩr
Merd-i ş āḥ ib-i naḳ ş pîr-i münîr
Refte ḥ vānlıḳ éder erbāb-ı dile
Birebirdür nefsi ḥ ikmet eyle
3. Bir zāle miyān-ı bend olmaz
Rūzgār ditredür ammā yağmaz
Gözi āteşlü dilāver-meşreb
Ceng ü aşüb cidāldür işi hep
5. Z an olur ḳ avsle gördükde anı
Ṭ aşığı dibe tatar temāsı¹⁰⁵
Ser-i cāhda gehî lenger-endāz
Ḵ urb-ı şāhānede olur dem-sāz
7. Géydigi cāmeleri ḥ ayvānî
Bedeni ḳ ubḳ urı yok dur ḳ anı
Na‘tî gül-öksüzi dér ol miskîn
Ḥ all éden ehl-i dile ş ad-taḥ sîn

255

AE 82^{bh}

105

Vezin bozuktur.

256.

[Luğaz]

Fe' ilātün Fe' ilātün Fe' ilün

Remel - . - - / . - - / - - -

1. Kimseden istemeyüp nān ü penīr
K avrılır kendü yağıyla o faḳ īr
Mescid ü meykedede Ṣ adr-niṣīn
Ka' be vü pütkede oldı meḳīn
3. Bir ayağ üzre ' ibādet eyler
Süre-yi Nūrı tilāvet eyler
Gāh u ḥ andān u gehī giryāndur
Gāh u geh maḳ ' ad u geh püyāndur
5. İsmi saña néce söyléyeyim
Ta' miye güneh eyleyeyim
Düşse tācından eger bir cevher
Kendi vaṢ finı beyāna o yeter
7. İki olsa nühüfte farazā
Cem' olur ḥ alline yārān-Ṣ afā
Üçi birden dökilürse anuñ
VaṢ fidur sāmi' olan yārānuñ
9. K albi ölmüşken ' amāya maṢ dar
' Ālemüñ dīdesini rüşen éder

257.

[Luğaz-ı Na'tı]

Mefā' ilün Mefā' ilün Fe' ülün

Hezec . - - - / . - - - / . - -

1. Nedür āyā o müfred bil néce
T urup lenger bırağur küp kepçeye
Ne atı var ne ḳ anı var ne cānı
Ṣ ayılır ān-be-ān her üstüḥ vānı
3. Bürehne-ten müdām şekl-i naḐ arda
Bir ālet gösterür şekl-i zekrde
Ḥ ayāt-efzā cihāna āb-ı rüyı
Ṣ afā baḥ Ṣ eylemekdür ḥ alḳ a ḥ üyı

256

AE 94^{ah}.

257

AE 104^{bh}.

5. Gezer marṭ ı gibi deryāda batmaz
Ḥarāmīdür ḥ arāma ḥ iyle ḵ atmaz
Geçer baḥ r-ı asğarda vaḵ t-i ekşer
Éder ‘aṭ şān bī-hūşu tüvān-ger
7. Gehī maḡlūb ehl-i ceng-i āşūb
Miyānında éderler gāhī maş lūb
‘Araḵ la māhī ekl éder içer āb
Gehī nūş mül eyler gāhī dūşāb
9. Maḵ āmı gāh olur Ş adr ḥ üzne
Ş oḵ ar bīm-i ‘ases zīr ü zemīne
Alur üstine gāhī anı zindān
Görüp çenber ile Ṽ amm étme Ş ıbyān
11. Luğazım ḥ alline Na‘tī ol ‘āzim
Bunı bilmek kişiyे oldı lāzım
Bu remzi fetḥ édüp éy yār-ı mümtāz
Var ol ehl-i sūhān içre ser-efrāz

SONUÇ

Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitaplığı Manzum 719 numarada kayıtlı Lugaz Mecmuası'nın 80^b-121^b varakları üzerine yapmış olduğumuz çalışma neticesinde bu mecmua ve lugaz türü konusunda aşağıdaki sonuçlara vâsil olduk:

İncelemiş olduğumuz lugaz mecmuasının 80^b-121^b varakları arasında toplam 257 adet lugaz bulunmaktadır. Bu lugazları şâiri belli olmayan (lâ-edrî) ile beraber toplam 54 farklı şâir kaleme almıştır. Bu şâirler içerisinde ismi klâsik Türk edebiyatında nam salmışların yanı sıra ismi pek fazla iştihar etmemiş birbirinden farklı şâirler bulunmaktadır. Lugaz yazma hususunda en fazla dikkat çeken iki şâir ise Reşid ve Fennî olmuştur. 257 adet lugaz içerisinde en fazla lugaz sahibi olan şâir yirmi lugaz ile Reşid olmuştur. Reşid'i on üç lugaz ile Fennî takip etmiştir. Lugaz nazmeden şâirlere baktığımızda en dikkat çekici hususun şu olduğunu gördük: Lugaz türünün divan şâirleri arasında az ya da çok bir şekilde teveccüh görmüş olmasıdır. Bu şâirler arasında farklı meslek ve meşreprelere sahip şâirler olması da ayrıca dikkat çekicidir. Mecmuada yer alan lugaz şâirlerinin umumiyetle 17. ve 18. yüzyılda yaşamış oldukları görülmektedir.

Lugazlar genel itibariyle divan edebiyatı geleneğinin şekil hususiyetlerine bağlı kalmıştır. Aruz vezni ile nazmedilen lugazlar umumiyetle remel bahrinin 'Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün' vezni ile nazmedilmişlerdir. Nazım şekli bakımından mesnevî nazım şekli ile kafiyelenmiş lugazlar hemen göze çarpmaktadır. Bununla beraber sırasıyla gazel, kıta ve matla nazım şekilleri de kullanılmıştır. Şekil bakımından klâsik Türk edebiyatı geleneğine sıkı sıkıya bağlı olan lugazlar dil itibariyle farklılık arz etmektedir. Dil hususunda son derece yalın ve anlaşılır bir dil söz konusudur. Halkın dili, halkın kalıplaşmış tabir ve ifadeleriyle canlı bir şekilde lugazlarda yerini almıştır. Lugazlarda dil konusunda dikkat çeken bir başka durum ise şudur ki; bir dilin olmazsa olmaz yapı taşlarından olan ve o dili diğer dillerden farklı kılan deyim ve atasözlerinin lugazlarda fazlasıyla yer almasıdır.

Lugazların muhtevasına baktığımızda ise sosyal hayatın birbirinden farklı hallerini görmekteyiz. Dönemin değer yargılarını, insanların nesnelere ve kavramlar üzerindeki hayal dünyasını canlı bir şekilde görmekteyiz. Divan edebiyatının, sosyal hayatın bir parçası olduğunu, halk kültürü ile ayrılmaz bir bütünlük teşkil ettiğini

idrak etmekteyiz. Lugazların halk için bir eğlence vasıtası olmasının yanı sıra halkı eğitici yönünü de gözden kaçırmamaktayız. Lugazın özellikle bu hususiyetlerinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, lugazlar günümüzde de bahusus ortaöğretim seviyesinde bulunan öğrenciler için eğitici ve öğretici rolünü devam ettirebilir.

Lugazların, bilmece ve özellikle muammalarla benzerlik göstermelerine rağmen bu iki türden de çok farklı hususiyetleri söz konusudur. Muammalar daha çok insan isimlerine dair bilmecelelerdir. Lugazlar ise çoğunlukla manzum olarak tertip edilmiştir. Az sayıda olsa da mensur olarak kaleme alınmış lugazlar bulunmaktadır. Genellikle soru cümleleriyle veya soru edatlarıyla başlayan lugazlarda niteliklerinden bahsedilerek somut varlıkların bulunması istenir. Lugaz, bir düşünceyi mecazdan daha kapalı biçimde dile getiren bir anlatım tarzı olmasıyla beyan ilmi kapsamında bir disiplin sayıldığı gibi akıl ve zihni geliştirmesiyle de felsefe, mantık gibi aklî ilimlerden kabul edilir.

Lugaz türünün bizim tespit edebildiğimiz bir başka hususiyeti ise şudur: Lugaz türü, divan edebiyatı içerisinde, tabir caizse, başkaldırı niteliği taşıyan bir tür özelliği göstermektedir. Zira divan edebiyatı geleneğinin kendine has katı ve değişmez kesin kuralları bulunmaktadır. Asla vazgeçilemeyecek mazmunları, teşbihleri ve kahramanları söz konusudur. Lugaz türü bütün bu kaidelerin dışına çıkarak bir ilki de gerçekleştirme durumunu göstermiştir. Lugaz türü âdeta yüzyıllarca sürüp giden ve herkesin aklına kazınmış bir geleneği temellerinden sarsarak ezberleri bozan bir tür olmuştur. Lugaz, herkesin yüzyıllarca peşinden koşup gittiği bir âlemi bir kenara bırakıp, bambaşka bir âlemin kapılarını divan edebiyatına açmıştır. Yapmış olduğumuz bu çalışma ile bu âlemin kapılarını biraz daha açabilmiş ve aralayabilmiş isek kendimizi mutlu kabul edeceğiz. Bununla beraber bu çalışmamızın bizden sonra bu alanda çalışma yapacak kimseler için yol gösterici olması bizi ayrıca mutlu kılacaktır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, L. Sami, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Varlık Yay. , İstanbul 1984.
- AKAY, A. Nihat, “Lugaz” Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1976, XXIII, 97. (I-IV: İnönü Ansiklopedisi, V-XXXIII: Türk Ansiklopedisi, Ankara 1952-1984)
- AKDEMİR, Hikmet, *Belâğat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yay., İzmir, 1999
- AKKUŞ, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası – Edebî Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yay. , Erzurum 2006.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü 1-2*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1998
- ALBAYRAK, Nurettin, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, LM Yay. , İstanbul 2004.
- ATALAY, Mehmet – VANLIOĞLU, Mehmet, *Edebiyat Lügati*, AÜFEFY, Erzurum 1994.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Türk Edebiyatında Mu’amma*, Akçağ Yay. , Ankara 2000.
- Büyük Türk Sözlüğü*, Hayat Yay., İstanbul
- ÇELEBİOĞLU, Âmil – ÖKSÜZ, Yusuf Ziya, *Türk Bilmeceler Hazinesi*, Ülker Yayınevi, İstanbul 1979.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 2007
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yay. , Ankara 1983.
- DURMUŞ, İsmail, “Lugaz” İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 221-222 (I-... , İstanbul 1988-... , Yayımı Devam Ediyor)
- ELÇİN, Şükrü, *Türk Bilmeceleri*, Kültür Bakanlığı Yay. , Ankara 1970.
- ERVERDİ, Ezel, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay. , İstanbul 1994.

- İPEKTEN, Haluk vd., *Şair Tezkireleri*, Grafik Yay. , Ankara 2002.
- İPEKTEN, Haluk vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. , Ankara 1988.
- İSEN, Mustafa vd., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yay. , Ankara 2006.
- İslâm Ansiklopedisi*, 1-8 c., Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1979.
- KARATAŞ, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay. , Ankara 2004.
- KOCAKAPLAN, İsa, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, MEB Yay. , Ankara 1992.
- KÖKTÜRK, Şahin, “Çocuklara Şiirin, Felsefenin ve İmgesel Dünyanın Kapılarını Açan Tür Bilmeceler”, *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Yıl: 9, Sayı: 104-105, Ankara 2005.
- KURNAZ, Cemal, *Türküden Gazele, Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Bir Deneme*, Akçağ Yay. , Ankara 1997.
- KURNAZ, Cemal, *Divan Edebiyatı Yazıları*, Akçağ Yay. , Ankara 1997.
- OLGUN, Tahir, *Edebiyat Lugati*, haz. Kemal Edib KÜRKÇÜOĞLU, Enderun Kitabevi, İstanbul 1973.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1954.
- ÖZTOPRAK, Nihat, “Himmetzade Abdi'nin Divan-ı Lugazı” Essays in Memory of Hazel E. Heughan, Hazel E. Heughan Educational Trust Publication, Edinburg, 2007, s. 145-177
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kültür Bak. Yay. , Ankara 1989.
- PALA, İskender, *Divan Edebiyatı*, Ağaç Yay. , İstanbul 1992.
- REDHOUSE, Sır James W., *Turkish And English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul, 2001
- SAMİ, Şemsettin, *Kâmûs-ı Türkî*, Kapı Yay. İstanbul, 2009
- SARAÇ, M. A. Yekta, *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, Bilimevi Yay. , İstanbul 2001.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1985.

- TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yay. Ankara, 1999
- TEKİN, Arslan, *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 2005
- TOLASA, Harun "18. yy. 'da Yazılmış Bir Divan Edebiyatı Terimleri Sözlüğü: Müstakim-zâde'nin Istılâhâtü's-şi'riyye'si II", İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. XXIV-XXV, 1986, s. 78- 379.
- Türk Ansiklopedisi*, C. XXIII., Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1976
- USLU, Mustafa, *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Yağmur Yayınları, İstanbul 2007
- UZUN, Mustafa, "Lugaz" İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 222-223-... , İstanbul 1988-... , Yayımlı Devam Ediyor)
- ÜZGÖR, Tahir, "Ali Şir Nevâyî ve Fuzûlî Arasında Benzerlikler", MÜFEF Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, 1991-1992, s. 565-577.
- YEĞİN, Abdullah, A., Badıllı, H., İsmail, İ., Çalım., *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugaz*, Türdav, İstanbul, 1999
- YILMAZ, Ozan, "Metin Te'sisinde Şiir Mecmualarının Katkısı", Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1, 2008, s. 255- 280.

ÖZGEÇMİŞ

11.01.1984 tarihinde Çorum'da dünyaya geldim. İlk ve ortaokul hayatım Çorum'da Türkiyem İlköğretim Okulu'nda geçmiştir. İlköğretimden sonra ise Çorum Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tahsil gördüm. 2003 yılında bu liseden mezun olup, aynı yıl içerisinde Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği bölümüne girmeye hak kazandım. Beş yıllık lisans eğitimim esnasında iki yıl süre ile Fatih ilçesinde bulunan bir vakfın kütüphanesinde çalıştım. 2008 yılında Üniversiteden mezun olup, aynı yıl içerisinde Kartal Şehit Öğretmen Hüseyin Ağırman Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladım. 2009 senesinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Eski Türk Edebiyatı bilim dalında yüksek lisans yapmaya hak kazandım. Hâlen Kartal Şehit Öğretmen Hüseyin Ağırman Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği görevini sürdürmekteyim.